

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 17 (4972) 4 мая 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

*Гістарычны шпацыр
з Францыскам
Скарынам
стар. 4*

*Чароўнае
шкельца
Юліі Алейчанкі
стар. 6*

*Палітра
аркестра і
харызма баяна
стар. 15*

Прастора для камунікацыі

XXII Міжнародная спецыялізаваная выстаўка «СМІ ў Беларусі» — гэта насамрэч пра кожнага з нас. Пра той час, у які жывём, і пра людзей, з якімі знітаваныя прыналежнасцю да адной культурнай прасторы. Але ў эпоху інфармацыі культуры асобных народаў становяцца больш адкрытыя: на гэта працуюць СМІ, якія пад уплывам часу мяняюць сваю форму. Сутнасць нязменная: быць люстэркам, фіксаваць, захоўваць сведчанне нашай прысутнасці ў свеце.

Гэтымі днямі — з 3 па 5 мая — ёсць магчымасць прыгледзецца да сродкаў масавай інфармацыі розных відаў крыху з іншага боку. Ацаніць іх крэатыў не столькі ў публікацыях і сюжэтах, колькі праз здольнасць кантактаваць з людзьмі наўпрост падчас прэзентацый, майстар-класаў, флэш-акцый ды аўтограф-сесій. Зоркамі журналістыкі могуць быць як асобы, так і цэлыя СМІ, напрыклад, агенцтва «БелТА», якое адзначае сёлета 100-годдзе. А ў выдавецкім доме «Звязда» наогул сабралася сузор’е выданняў. І ў нашай газеты будзе свая «гадзіна славы» апоўдні 4 мая з удзелам нашых аўтараў.

Сустрэкацца варта яшчэ і таму, што функцыянаванне медыясферы ў Беларусі на сучасным этапе выклікае гарачыя абмеркаванні: якая павінна быць роля СМІ ў развіцці грамадства і дзяржавы? Пытанне, актуальнае не толькі для айчынай медыясферы. Удзельнікамі выстаўкі будуць прадстаўнікі Расіі, КНР, Літвы, Азербайджана, Украіны, Латвіі, Германіі... Усяго больш за 100 экспанентаў, каля 400 сродкаў масавай інфармацыі.

Фота: Кастусь Дробава.

Намеснік Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Уладзімір Жаўняк разглядае ўнікальны экспанат — кнігу «Апостал» 1632 года, якую прадставіў Музей гісторыі Магілёва.

Намеснік Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Уладзімір Жаўняк зачытаў віншаванне кіраўніка нашай дзяржавы Аляксандра Лукашэнкі, дзе адзначана: «СМІ павінны фарміраваць канструктыўнае грамадскае меркаванне праз своечасовую і аб’ектыўную падачу матэрыялу, адкрыты і ўдумлівы дыялог з аўдыторыяй. Упэўнены, што такая прадстаўнічая міжнародная пляцоўка паслужыць кансалідацыі грамадства, зацвярджэнню ідэй міру і добрасуседства».

Міністр інфармацыі Беларусі Аляксандр Карлюкевіч падкрэсліў: «Мы вельмі ўдзячныя, што ў нашай выстаўцы бяруць удзел калегі з іншых краін. Вельмі важна мець магчымасць абмяняцца думкамі з прадстаўнікамі прафесійнай супольнасці свету».

ISSN 0024-4686

Акіэнты тыдня:

краіна

Свята. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка адрававаў суайчыннікам віншаванне са Святам працы. «Гэты дзень адзначаны асаблівым пачуццём падзякі да ўсіх, чыя праца з'яўляецца асновай жыцця і росквіту роднага краю, хто адданы сваёй справе і ганарыцца ёй, падкрэслівае неабходнасць і важнасць любой прафесіі», — гаворыцца ў віншаванні. Прэзідэнт падкрэсліў, што беларускі народ заўсёды імкнецца да стварэння. Пераадольваючы выпрабаванні ў розных гістарычных перыяды, краіна становілася мацнейшай і прыгажэйшай. «У гэтым заслуга беларусаў, галоўныя рысы нацыянальнага характару якіх — добрасумленнае стаўленне да працы, справядлівасць і адданасць сваёй зямлі», — адзначыў кіраўнік дзяржавы.

Да юбілею Брэста. Падрыхтоўка горада да юбілею вядзецца даволі актыўна. Такое меркаванне выказала журналістка старшыня аргкамітэта, кіраўнік Адміністрацыі Прэзідэнта Наталля Качанова перад пасяджэннем рэспубліканскага аргкамітэта па падрыхтоўцы і правядзенні святкавання 1000-годдзя Брэста. Да гэтага Наталля Качанова пабывала на асноўных аб'ектах і засталася задаволена ўбачаным: «Я думаю, што да свята горад будзе абсалютна абноўлены, прыгожы, утульны, зручны». Планам мерапрыемстваў па падрыхтоўцы да 1000-годдзя Брэста прадугледжана будаўніцтва і рэканструкцыя 28 аб'ектаў. Чатыры з іх ужо ўведзены ў эксплуатацыю, 12 запланаваны да ўводу сёлета і столькі ж — у 2019 годзе.

Праца над законапраектам. Праект закона аб СМІ праходзіць этап дэталёвай дапрацоўкі, паведаміў на прэс-канферэнцыі намеснік міністра інфармацыі Беларусі Павел Лёгкі. «Закон прайшоў першае чытанне. Даволі шмат было выказана заўваг, прапановаў. І цяпер мы знаходзімся на этапе спакойнай іх дапрацоўкі», — адзначыў намеснік міністра. Паводле яго слоў, работа ідзе як у Міністэрстве інфармацыі, так і на пляцоўцы профільнай камісіі Палаты прадстаўнікоў. Гэта не кулуарная работа, да яе будучы далучацца прадстаўнікі грамадскіх арганізацый, якія ў фармаце круглага стала, рабочых груп абмяркуюць дэталі, прапанаваныя навацыі, заўвагі і прапановы, прадстаўленыя ў тым ліку і Беларускай асацыяцыяй журналістаў, шэрагам дэпутатаў, журналістамі, прадстаўнікамі грамадскасці.

Стасункі. Прадстаўнікі сродкаў масавай інфармацыі КНР наведваюць з прэсурам Беларусь 29 красавіка — 4 мая. Мэта прэс-туру — папулярызаванне беларускіх тавараў на кітайскім рынку, садзейнічанне экспарту турыстычных паслуг, умацаванне адносін паміж дзвюма краінамі. Журналісты з Кітая знаёмяцца са славамі мясцінамі Беларусі, у ліку якіх — Белаўжская пушча, Брэсцкая крэпасць, Мірскі замак. На прыкладзе Нацыянальнага мастацкага музея і Вялікага тэатра оперы і балета яны знаёмяцца з беларускім мастацтвам. Прадстаўнікі кітайскіх сродкаў масавай інфармацыі ўзялі ўдзел у адкрыцці XXII Міжнароднай спецыялізаванай выстаўкі «СМІ ў Беларусі».

Конкурс. Тэрмін падачы заявак на конкурс па арганізацыі і правядзенні свята «Купалле» («Александрыя збірае сяброў») падоўжаны да 10 мая, паведамілі ў Міністэрстве культуры Беларусі. Стаць удзельнікамі конкурсу могуць выканальнікі, якія маюць досвед працы па арганізацыі і правядзенні культурных мерапрыемстваў міжнароднага ўзроўню не менш за 6 гадоў. Пераможцу конкурсу будзе неабходна арганізаваць і правесці на высокім мастацкім і арганізацыйным узроўні гала-канцэрт, арганізаваць працу рэжысёрска-пастаноўчай групы, адміністрацыйнага персаналу, вырашыць пытанні па забеспячэнні абсталяваннем. З падрабязнасцямі ўдзелу ў конкурсе можна азнаёміцца на сайце Міністэрства культуры Беларусі.

Агляд афіцыйных падзей ад **Інесы ПЕТРУСЕВІЧ**

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Фота Кастуса Дробава.

Расці, кніга!

Парк пісьменнікаў з'явіўся каля Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі восенню. Куточак побач з ракой Свіслач упрыгожылі маладыя дрэўцы, якія з вялікім натхненнем пасадзілі як творцы, так і супрацоўнікі музеяў, бібліятэкары — тыя, хто мае да літаратуры самае непасрэднае дачыненне.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі з хваляваннем чакалі вясны — непакоіліся, як дрэўцы прыжывуцца. Па ўсім відаць, новае месца прыйшлося ім даспадобы. А ў СПБ рыхтаваўся яшчэ адзін працоўны дэсант. Па задумцы дызайнера, у парк абавязкова павінна быць кніга. Кампазіцыю з кустоў кізільніку ў форме кніжнага фаліянта на мінулым тыдні якраз і высадзілі добраахвотнікі. Адмысловы сімвал Парку пісьменнікаў прыцягвае ўвагу здалёк. Яно і добра, бо кніга — тое, што ніколі не страціць сваю каштоўнасць.

Марыя ЛПЕНЬ

Падзяліцца з аднадумцамі

Літаратурны клуб «Катарсіс» правёў урачыстую імпрэзу з нагоды заканчэння VII адкрытага літаратурнага конкурсу, прысвечанага Году малой радзімы. Ва ўтульнай канферэнц-зале Гродзенскага медыцынскага ўніверсітэта сабраліся канкурсанты і аматары мастацкай літаратуры. Сёлета ў конкурсе бралі ўдзел 50 аўтараў, што на добры дзясятка больш, чым у мінулым годзе. Значна пашырылася і геаграфія: было прадстаўлена пятнаццаць гарадоў Беларусі: Мінск, Гродна, Магілёў, Жодзіна, Пухавічы і г. д. Адзін аўтар стала пражывае ў Дзюсельдорфе (Германія).

Амаль усім удзельнікам конкур-

су ўдалося пазбегнуць літаратурных штампаў, банальнасцяў сюжэта. У намінацыі «Паэзія» месцы размеркаваліся наступным чынам: **1-е** — Кастусь Севярынец, Яўгенія Хільмановіч; **2-е** — Аляксандр Клімавец, Таццяна Цвяткова; **3-е** — Дзяніс Шпіронак, Тамара Ігнатовіч. У намінацыі «Проза» пераможцамі сталі: **1 месца** — Андрэй Жмакін; **2 месца** — Ганна Сітнікава; **3 месца** — Мікіта Валько.

Фундатарамі выступілі Гродзенскі медыцынскі ўніверсітэт і першасная арганізацыя БРСМ УА «ГрДМУ» ў асобе Віктара Зарадзея.

У розных рэгіёнах Беларусі шмат людзей, якія захапляюцца літарату-

рай, спрабуюць сябе ў розных жанрах мастацкага слова. Падобныя мерапрыемствы — выдатная магчымасць падзяліцца сваімі дасягненнямі, паразмаўляць з аднадумцамі. Наступны 2019 год стане юбілейным, дваццатым, у дзейнасці «Катарсіса». І практычна ўсе сёлетнія ўдзельнікі атрымалі запрашэнне на юбілей. Конкурс закончаны, але ўжо хутка пачнецца новы і ўдзельнікі будзе яшчэ болей. Клуб «Катарсіс» запрашае ўсіх!

Віктар ВАРАНЕЦ,
старшыня літаратурнага клуба
«Катарсіс»

АПТЫМІСТ І ФАНТАЗЁР ЯНКА МАЎР

У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва адкрылася выстаўка «Вандроўнік, шукальнік, летуценнік», прысвечаная 135-годдзю з дня нараджэння вядомага пісьменніка, заслужанага дзеяча культуры Беларусі Янкі Маўра (1883—1971).

Янка Маўр быў «вялікім аптымістам, фантазёрам, узяў з дзяцінства і захаваў на ўсё жыццё свежасць і яркасць успрымання, здольнасць здзіўляцца, захапляцца, знаходзіць незвычайнае ў штодзённым», — зазначыла літаратуразнаўца Маргарыта Яфімава. Янка Маўр (Іван Міхайлавіч Фёдараў) — адзін з пачынальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры, класік прыгодніцкага, фантастычнага і навукова-пазнавальнага жанраў. Яго творчасці ўласцівыя захапляльны сюжэт, непасрэднасць, даступнасць выкладання.

Дакументы Янкі Маўра паступілі ў Цэнтральны дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва БССР 3 ліпеня 1984 г. ад сына пісьменніка — вядомага фізіка, акадэміка Фёдара Фёдарава.

Фрагмент экспазіцыі.

— Сёння асабісты фонд Я. Маўра ў БДАМЛМ налічвае 165 адзінак захоўвання, — распавяла дырэктар установы Ганна Запартыка. — Сярод іх асабліваю цікавасць выклікаюць рукапіс неапублікаванага рамана «Дзяўчына-маці», рукапісы п'ес, апавяданняў, нарысаў, замалёвак, нагатак, фелетонаў, а таксама перапіска, дакументы службовай і літаратурнай дзейнасці, фотаздымкі.

Падзяліліся сваімі ўспамінамі ўнукі вядомага пісьменніка. Марыя Міцкевіч пазнаёміла прысутных з новымі выданнямі твораў Янкі Маўра, а Андрэй Фёдараў прыгадаў яркія, памятнаыя з дзяцінства эпізоды з жыцця свайго дзеда. Падчас мерапрыемства вядучы навуковы супрацоўнік архіва-музея Віктар Жыбуль правёў экскурсію па выстаўцы, якая, спадзяёмся, прыцягне ўвагу настаўнікаў і вучняў.

Віталь КАЛЫХНЕВІЧ, фота аўтара

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

7 мая — на сустрэчу з Алай Чорнай, прысвечаную Дню Перамогі, у гімназію № 74 (а 13.00).

8 мая — у Школу юнага паэта пры Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ (а 14.00).

10 мая — на літаратурную імпрэзу «А з намі памяць пра вайну» з удзелам Ніны Галіноўскай і Міколы Чарняўскага ў Мемарыяльную залу пісьменнікаў Беларусі (а 15.00).

11 мая — на сустрэчу з паэтам, удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны Мікалаем Івановым у СШ № 23 (а 12.00).

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

7 мая — на сустрэчу з Тамарай Красновай-Гусачэнкай, прысвечаную Дню Перамогі, у Віцебскі лячэбна-працоўны прафілакторый № 9 (а 10.30).

8 мая — на літаратурную сустрэчу з Галінай Загурскай і Мікалаем Балдоўскім «Нельга забыць...», прысвечаную

Дню Перамогі, у СШ №10 г. Полацка (а 14.00).

10 мая — на літаратурную сустрэчу з Тамарай Красновай-Гусачэнкай і Вольгай Русілка «Цэлы свет дзецям», прысвечаную 135-годдзю з дня нараджэння Я. Маўра, у Віцебскую бібліятэку імя Я. Маўра (а 16.30).

10 мая — на прэзентацыю новых кніг Галіны і Сяргея Трафімавых у Дом культуры г. Круглае (а 13.30).

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

4 мая — на літаратурнае свята «Перамога — жыццё», прысвечанае Вялікай Перамозе, з удзелам Пятра Сямінскага і іншых гродзенскіх паэтаў у гарадскую бібліятэку № 10 г. Гродна (а 17.00).

4 мая — на прэзентацыю аповесці Ірыны Фамянковай «Встречный ветер. Повесть о Ядвиге Скоробогатой» у Дом культуры аграгарадка Свіслач Гродзенскага раёна (а 15.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

5 мая — на тэматычнае мерапры-

емства «Месца сучаснай беларускай літаратуры ў грамадстве» ў Магілёўскую гарадскую бібліятэку імя К. Маркса (а 18.00).

7 мая — на сустрэчу Валянціны Габрусевай з вучнямі і настаўнікамі школы пасёлка Буйнічы Магілёўскага раёна, прысвечаную Дню Перамогі (а 15.00).

7 мая — на літаратурна-музычную кампазіцыю «И помнит мир спасённый...», прысвечаную Дню Перамогі, у інтэрнат № 4 БДСГА (а 18.00).

7 мая — на літаратурную гадзіну «Ніколі не забудзем», якую ладзяць Магілёўскае абласная бібліятэка імя У. І. Леніна разам з Магілёўскім аддзяленнем СПБ (вул. Крыленкі, д. 8) (а 14.00).

8 мая — на ўрок мужнасці «Слава табе, пераможца-салдат!» з удзелам Міколы Леўчанкі ў бібліятэку № 50 г. Быхава (а 12.00).

10 мая — на канцэрт аўтарскай песні з удзелам Алеся Казека і Алены Кісель у Магілёўскі дзяржаўны музычны каледж імя М. А. Рымскага-Корсакава (а 14.40).

У ДЫЯЛОГУ

Мастацтва ў новым прачытанні — менавіта пад такім дэвізам адбылося адкрыццё I Міжнароднага фестывалю сучасных мастацтваў «Арт-Мінск» у Палацы мастацтваў.

Паводле задумы арганізатараў, фестываль павінен ператварыць увесь горад у адзіную выставачную пляцоўку, з гэтай мэтай былі прыцягнуты самыя розныя галерэі і музеі Мінска: ад Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь да мастацкай галерэі «Прадмесце».

— Шчыра віншую наш горад з буйным мастацкім святам. За 25 гадоў адноўленай дзяржаўнасці мы настолькі актыўна прадстаўлялі сябе ў свеце, што надыйшоў час заявіць пра сябе гучна, — падкрэсліў на адкрыцці старшыня Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сініца. — Гэта мастацкая імпрэза еўрапейскага ўзроўню, якая дэманструе нашы магчымасці і поспехі ў творчым свеце. Але ў нас нічога не адбылося б без Белгазпрамбанка, які клапаціцца не толькі пра фінансавы складнік некаторых падзей у дзяржаве, але і пра культуру нацыі. Гэта прыклад іншым арганізацыям, які трэба дбаць пра перспектывы краіны

і нацыянальнай культуры, праз якую мы замацоўваемся ў прасторы і часе.

Удзельнікі праекта паставіліся да канцэпцыі выстаўкі з адказнасцю, некаторыя падрыхтавалі новыя праекты з адмысловым падыходам. Напрыклад, Максім Пятруль паказвае гісторыю стварэння твора — ад макета да бронзавай скульптуры. Трыпціх Паўла Вайніцкага са шклянымі колбамі і працівагазамі ўражвае тым, што ў яго аснове — дыханне чалавека.

— Ведаю, што заяўкі падавалі больш за 800 мастакоў. Калі б можна было, я б выставіў абсалютна ўсіх. На жаль, колькасць месцаў была абмежаваная, — заўважыў на адкрыцці куратар праекта «Арт-Мінск» італьянскі арт-крытык Стэфана Антанелі. — Хтосьці думае, што мастацтва павінна быць прыгожым, хтосьці ўпэўнены, што павінна выцяляцца эмоцыямі, скандалам ці правакаваць. А я мяркую, што мастацтва павінна ствараць адносіны паміж творам і гледачом. Гэта экспазіцыя дэманструе дыялог паміж чалавекам і творчасцю. Гэта праект глабальнага ўзроўню. У Беларусі я ўбачыў шмат жывога мастацтва, якое ідзе ад традыцыі да будучыні.

Да фестывалю падрыхтаваная карта «Арт-Мінска»: кожны ахвотны можа наведаць найбольш цікавыя кропкі і пляцоўкі і азнаёміцца з арыгінальнымі куратарскімі праектамі ў галіне сучаснага мастацтва, пабываць на персанальных выстаўках беларускіх мастакоў і замежных майстроў, гасцей фестывалю.

Вікторыя АСКЕРА,
фота аўтара

Праз призму параўнання

Погляд на Беларусь творцаў дынастыі Масленікавых

Знакамітая мастацкая дынастыя Масленікавых — удалы прыклад працаздольнасці, мэтанакіраванасці ў адной сям’і. Гэта дэманструе і выстаўка «Ад Алтая да Манблана — праз Беларусь», што працуе ў сталічнай галерэі мастацтваў «Прадмесце».

Уладзімір і Павел Масленікавы сваю творчасць прысвячаюць роднай Беларусі, апяваючы яе веліч і разнастайнасць эстэтычных праяў.

— У экспазіцыі прадстаўлена некалькі работ майго дзядулі Паўла Васільевіча, які прысвяціў шмат часу экспедыцыям па Алтайскім краі, — расказвае Павел Масленікаў. — Апошнім часам я шмат бываю ў Чарнагорыі і Харватыі, таму паказваю беларускаму гледачу краявіды гэтых краін. Безумоўна, мы не забыліся пра свой родны пейзаж, які тоіць мноства дэталей. Уся экспазіцыя дазваляе параўнаць прыроду розных краін.

Выстаўка атрымалася адначасова вытрыманая і экспрэсіў-

ная. Справа ў колерах і разнастайнасці матываў. Здаецца, што патрапіў у вялікае падарожжа.

— Дынастыя Масленікавых — брэнд беларускага мастацтва. Майстры не аднаго пакалення здолелі яркімі фарбамі паказаць прыгажосць, вытанчанасць беларускай прыроды, — адзначае першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў Глеб Отчык. — Кожны з прадстаўнікоў дынастыі індывідуальны і непрадказальны. Асаблівай увагі заслугоўвае творчасць Паўла Масленікава, які з’яўляецца прадстаўніком маладога пакалення, але таксама шануе традыцыі класічнага мастацтва.

Аўтары выстаўкі спадзяюцца, што праект стане не проста чарговай экспазіцыяй дынастыі Масленікавых, але і дапаможа гледачам зірнуць на нашу краіну з іншага боку і вачыма адразу некалькіх пакаленняў.

Вікторыя АСКЕРА

Фестываль

КУЛЬТУРНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ: ПЕРАЗАГРУЗКА

Фестываль мастацтваў «Арт-мажор» заснаваны ўстановай адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» дзеля творчай падтрымкі маладых выканаўцаў. Але за гады існавання набыў прыхільнікаў: насамрэч гэта выдатная магчымасць прыгледзецца да тых, хто ўжо заўтра папоўніць кола творчых работнікаў альбо заявіць пра сябе на ўсю краіну і здолее стаць сапраўднай зоркай, што будзе ззяць на эстрадзе ці ў танцах, напрыклад, — тут іх рыхтуюць. Таму фестываль займае статус поўнамаштабнага мастацка-творчага і практычнага форуму, за падзеямі якога можна сачыць нават не адзін месяц.

«Арт-мажор — 2018» ладзіцца ў межах Года малой радзімы. Фестывальныя імпрэзы — усяго сямнаццаць — адбываюцца на прэстыжных сцэнічных пляцоўках горада Мінска. Падзеі форуму дапамагаюць нават вандраваць праз стагоддзі і эпохі, напрыклад, у цыкле канцэртаў «Старонкі музычнай спадчыны», згадаць знакавыя для айчынай культуры імёны (прынамсі, кампазітара Дзмітрыя Смольскага), наталіцца падчас канцэрта кафедры этналогіі і фальклору «Лельчыцкае вяселле», што адбыўся ў Музеі народнай архітэктуры і побыту. Духавая музыка і джазавая, харавыя спевы і эстраднаыя, майстэрства харэаграфіі,

як класічнай, так і ў галіне народнага ці эстраднага танца, — кожная з кафедраў універсітэта атрымала магчымасць паказаць сябе. Адметнасць у тым, што год ад году, з кожным выпускам удзельнікі могуць мяняцца, і лёгка ўявіць узровень, з якім прыйдуць працаваць ва ўстановы культуры будучыя прафесіяналы гэтай сферы.

Завершыцца фестываль мастацтваў «Арт-мажор — 2018» на пачатку чэрвеня гала-канцэртамі у Рэспубліканскім Палацы культуры прафсаюзаў.

Марыя АСПЕНКА

4 мая 80 гадоў спаўняецца Людміле Дзяменцэвай, актрысе, заслужанай артыстцы БССР.

4 мая 75-годдзе адзначае Аляксей Багустай, жывапісец, акварэліст.

5 мая 85-гадовы юбілей святкуе Фёдар Яфімаў, паэт, крытык, перакладчык.

6 мая 40 гадоў святкуе Вікторыя Смірнова, паэтэса.

6 мая — 95 гадоў з дня нараджэння Аляксея Рубцова (1923—1963), літаратуразнаўца.

6 мая — 85 гадоў з дня нараджэння Юрася Свіркі (1933—2010), паэта, перакладчыка.

6 мая — 80 гадоў з дня нараджэння Пятра Зарэцкага (1938—2013), мастака манументальна-дэкаратыўнага мастацтва,

ва, графіка.

7 мая — 90 гадоў з дня нараджэння Алега Махнюка (1928—2009), мастака.

8 мая — 135 гадоў з дня нараджэння Сцяпана Некрашэвіча (1883—1937), мовазнаўца.

8 мая 85 гадоў спаўняецца Ніне Давыдзенцы, артыстцы балета, народнай артыстцы БССР.

8 мая 60-гадовы юбілей адзначае Аляксандр Казакоў, акцёр, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

9 мая — 105 гадоў з дня нараджэння Васіля Івашына (1913—2009), літаратуразнаўца, педагога.

9 мая 70 гадоў спаўняецца Генадзю Бубнаву, паэту, перакладчыку, эсэісту.

10 мая — 135 гадоў з дня нараджэння Янкі Маўра (сапр. Іван Міхайлавіч Фёдараў; 1883—1971), пісьменніка, перакладчыка, аднаго з пачынальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры, заслужанага дзеяча культуры БССР.

10 мая — 115 гадоў з дня нараджэння Марка Моіна (1903—1969), акцёра, заслужанага артыста БССР.

10 мая — 95 гадоў з дня нараджэння Віктара Трыхманенкі (1923—1998), празаіка.

10 мая 85-годдзе святкуе Уладзімір Вітко, жывапісец.

10 мая 80-гадовы юбілей адзначае Іван Канановіч, празаік.

Люстэрка тыдня:

СВЕТ

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь працягвае прымаць заяўкі на ўдзел у Рэспубліканскім конкурсе «Нацыянальная літаратурная прэмія» да 1 ліпеня 2018 года. Адзін аўтар можа браць удзел не больш чым у адной намінацыі і з адным творам. У намінацыі «Лепшы твор (зборнік твораў) паэзіі» дапускаецца ўдзел зборніка твораў аднаго аўтара. Заяўкі прымаюцца ад фізічных асоб — аўтараў твораў або іх афіцыйных прадстаўнікоў, а таксама ад творчых саюзаў, выдавецкіх арганізацый, рэдакцый СМІ, арганізацый культуры, устаноў адукацыі і навуковых арганізацый, якія ажыццяўляюць дзейнасць у галіне мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства. Заснавальнікі конкурсу — Міністэрства інфармацыі, Міністэрства культуры, Міністэрства адукацыі, Мінгарвыканкам і Саюз пісьменнікаў Беларусі.

На Беларускім вакзале ў Маскве днямі быў прадстаўлены сумесны праект Усерасійскай дзяржаўнай бібліятэкі замежнай літаратуры імя М. І. Рудаміна і Федэральнай пасажырскай кампаніі «Бібліятэка падарожніка». Цяпер у шэрагу цяжкіх міжнародных ліній будзе працаваць сапраўдная бібліятэка, у якую ўвашлі 30 найлепшых кніг сусветнай літаратуры. Для таго, каб атрымаць выбраную кнігу, дастаткова звярнуцца да правадніка і запоўніць фармуляр. Акрамя гэтага, пасажырам будзе даступнае мабільнае прыкладанне Artefact, праз якое можна чытаць кнігі са свайго тэлефона, смартфона і іншых прыладаў. У прэзентацыі праекта ўзялі ўдзел прадстаўнікі пасольстваў Францыі і Італіі.

Уродзеным дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы прайшла міжнародная канферэнцыя, прысвечаная Уладзіміру Высоцкаму. Да ўдзелу былі запрошаныя навукоўцы з Беларусі, Расіі, Польшчы, Украіны, Ізраіля, Францыі, ЗША, Грузіі, Румыніі. У Беларусі падобнае мерапрыемства ладзілася ўпершыню, і менавіта Гродна стала месцам правядзення канферэнцыі невыпадкова: тут здымаўся фільм Віктара Турава «Я родам з дзяцінства», дзе У. Высоцкі выканаў адну з галоўных роляў. Падчас мерапрыемства адбыўся прагляд фільма пра знакамітага спевака, акцёра і паэта, а таксама прэзентацыя зборніка перакладаў яго вершаў на беларускую мову.

Цэнтральная ўніверсальная навуковая бібліятэка імя М. А. Някрасава размясціла ў адкрытым доступе на сайце electro.nekrasovka.ru больш за 12 тысяч алічбаваных выданняў 1564—1991 гадоў, сярод якіх — унікальныя калекцыі кніг (у тым ліку, «кніжныя помнікі» і рэдкія выданні), газет, часопісаў. Сайт на фоне астатніх падобных праектаў вылучаецца дэталёва структураваным каталогам, аглядамі кніг і рэкамендацыямі чытачам. Даступныя сталі таксама стражытныя выданні на англійскай, французскай, нямецкай, італьянскай мовах, а таксама на латыні і старажытнагрэчаскай.

Агляд цікавінак ад
Наталлі НАРУТОВІЧ

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Віцебскае абласное аддзяленне СПБ глыбока смуткуюць з прычыны смерці Ганаровага члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Кацярыны Мар’янаўны Сосны і выказваюць глыбокія спачуванні яе родным і блізкім.

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА: ЖЫВЫ, РЭАЛЬНЫ, ЗРАЗУМЕЛЫ

Усе, хто любіць, цікавіцца і ганарыцца нашым першадрукар, а таксама аматары падарожжаў па слядах нацыянальных герояў атрымалі сёлета сапраўдны падарунак. У Выдавецкім доме «Звязда» выйшла прыгожая і змястоўная кніга «Гістарычныя прагулкі з Францыскам Скарынам» Інесы Плескачэўскай.

Першапачаткова праект разлічваўся для выданняў «СБ. Беларусь сегодня» і «Сельскай газеты». Яго аўтары — журналіст-міжнароднік і публіцыст І. Плескачэўскай і фатограф Міхал Пяньеўскі (яго праца мела не меншае значэнне, бо калі праз тэксты можна псіхалагічна «дакрануцца» да героя расповеду, то здымкі дазваляюць «убачыць» час і прастору, дзе ён жыў, дыхаў, тварыў). Немалую частку кнігі займаюць інтэрв'ю, узятыя ў замежных даследчыкаў.

Працоўная група наведала гарады Еўропы, дзе беларускі першадрукар вучыўся і працаваў: Кракаў, Падую, Прагу і Вільнюс. Паўсюль шукалі сляды нашага слаўнага земляка: у Кракаўскім і Падуюнскім універсітэтах, дзе ён вучыўся і трымаў іспыт на вучоную ступень; у Празе, дзе надрукаваў больш за 20 кніг, працаваў лекарам і садоўнікам; у Вільні, дзе пабачылі свет дзве яго кнігі, дзе ён узяў шлюб і стаў бацькам двух сыноў. У кожным з гэтых гарадоў І. Плескачэўскай сустрэлася з даследчыкамі, якіх аб'ядноўвае цікавасць і любоў да спадчыны Францыска Скарыны.

Якой паўстае асоба першадрукара на старонках новага выдання (вельмі проста ўявіць Скарыну як «забран-завелага» дзеяча, каторы мэтанакіравана спраўджаў сваё накіраванне ля друкарскага станка, але амаль немагчыма — звычайным чалавекам, з уласцівымі яму сумненнямі, праблемамі, радасцямі і бедамі)? У аўтары праекта атрымалася «прыўзняць» заслону часу і «наблізіць» асобу слыннага суайчынніка да нашага разумення.

Першы горад на шляху віртуальнай вандроўкі — Кракаў. За пяць стагоддзяў, што аддзяляюць сённяшніх студэнтаў ад тагачасных, працэс атрымання адукацыі істотна змяніўся. Як вучыліся колішнія «студыёзусы», аплачвалі навучанне, дзе жылі — усё пададзена вельмі дасціпна і аргументавана: «Пасля таго як студэнт праходзіў пэўную частку праграмы, ён мусіў атрымаць пісьмовае пацверджанне, што абавязковы лекцыі ён праслухаў, у практыкаваннях і дыспутах актыўна ўдзельнічаў, і — калі ласка на іспыт. Калі здаваў, атрымліваў ступень бакалаўра вольных навук. На іспыт...

трэба было аплаціць абед для гасцей, прафесараў... Такім чынам, калі хто не мог сабе дазволіць такі абед, дык і не здаваў. Ступень бакалаўра Кракаўскага ўніверсітэта Францыск Скарына атрымаў 14 снежня 1506 года, значыць, і грошы на абед у яго знайшліся (дзякуй, трэба меркаваць, бацьку і яго гандлю шкурамі і футрам), і хітрамудрыя іспыты ён вытрымаў. ...Вось такая доўгая гісторыя ў банкетай з нагоды прысваення навуковай ступені!»

Перад намі сканы з арыгінальных метрык Кракаўскага ўніверсітэта, здымкі Collegium Maius — самага старога ўніверсітэцкага будынка, сцены якога памятаюць Скарыну, прафесарскай сталовай, вуліц, па якіх ён хадзіў, сабораў, дзе, магчыма, наведваў богаслужэнні — той час наблізіўся да нас праз кнігу, падрабязныя расповеды. Падаецца, вось-вось з'явіцца постаць маладога, энергічнага, імклівага Скарыны і хутка знікне за павароткай... Чакаюць справы!

Другі горад на нашым шляху — Падую, дзе 4 лістапада 1512 года ў Падуюнскім універсітэце наш суайчыннік падаў заяву аб саісканні вучонай ступені доктара медыцынскіх навук (ужо маючы званне доктара філасофіі). Захавалася ўліковая кніга ўніверсітэта (1512—1523), дзе Францыску Скарыну прысвечаны тры старонкі. І. Плескачэўскай пашчасціла патрымаць кнігу ў руках і адсканаваць іх. Вось якім убачылі ў Падую Скарыну: «...прыбыў нейкі вельмі вучоны бедны малады чалавек, доктар мастацтваў, родам з вельмі далёкіх краін...». Далей напісана, што ўжо 9 лістапада Скарына здае іспыт вельмі добра, «элеганцісіма». Прымалі іспыт у зале палаца архіепіскапа Падуюнскага — яна захавалася да нашых дзён, і мы, дзякуючы шыкоўным здымкам, таксама можам туды трапіць хаця б у думках.

У Празе, дзе Скарына і здзейсніў сваё галоўнае накіраванне, даследчыкі здолелі нават адшукаць месца, на якім у XVI стагоддзі знаходзілася летапісная друкарня, на 2-м паверсе якой, верагодна, Скарына жыў. Мы бачым прадпрымальніка і арганізатара, які мэтанакіравана ідзе да ажыццяўлення сваёй задумкі: неспці Божае слова ў народ. Свядомасць асветніка-гуманіста падначалена адной мэце — не зарабіць грошы (гэта другасна), а выратаваць душу і дапамагчы

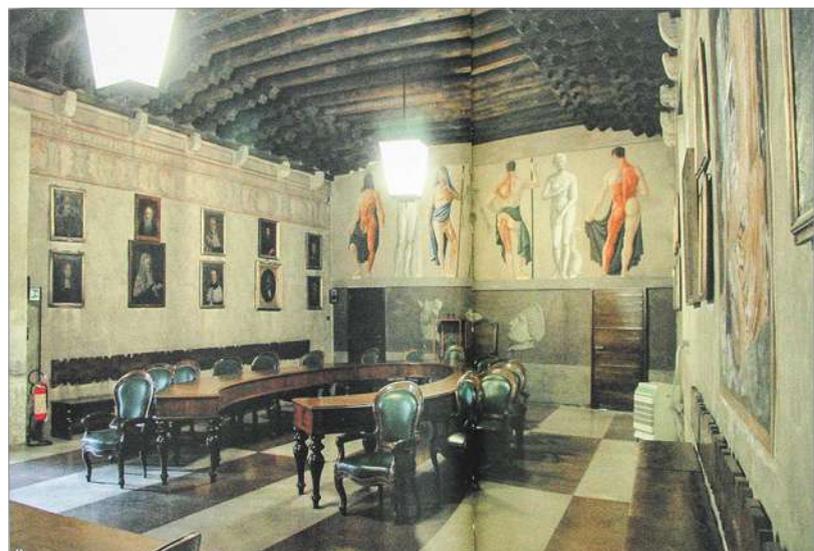
зрабіць тое ж самае бліжняму, сваім суайчыннікам. На старонках выдання можна ўбачыць кавалачкі той Прагі, па вулках якой хадзіў Францыск, «сын... Лукі Скарыны з Полацку, русін...»

У Вільні (пераехаў у 1520 годзе) Скарына працягвае выдавецкую дзейнасць. Ён па-ранейшаму апантаны місіянерскай звышідэяй, але... нішто чалавечэе не чужое яму. Тут ён спрабуе знайсці сваё асабістае шчасце. Праўда, было яно нядоўгім: жонка заўчасна памірае, пакінуўшы яго з двума малалетнімі сынамі на руках. Памірае таксама і старэйшы брат, які заўжды падтрымліваў яго... Панарама Старога горада, Вострая брама, старыя касцёлы — сучаснікі Скарыны, якія памятаюць яго і ў хвіліны шчасця, і ў самыя маркотныя часіны... Хочацца праслухаць да іх, каб зразумець: што думаў Скарына, назаўсёды пакідаючы Радзіму? З якімі пачуццямі збіраўся ў дарогу?..

У якім настроі наш першадрукар вяртаецца ў Прагу? Ці планаваў ён ізноў выдаваць кнігі, калі мусіў адказаць ужо не толькі за сябе, але і за дзяцей? Ці не зламала апошняе выпрабаванне, што выпала на яго долю: у пажары загінуў старэйшы сын?..

Каб адшукаць адказы на ўсе пытанні, давайце слухаць гісторыю. Гэта не складана. Кніга Інесы Плескачэўскай напісаная пра Скарыну як пра нашага сучасніка захапляльна і зразумела, разлічана на шырокую чытацкую аўдыторыю.

Яна БУДОВІЧ

Найстарэйшая ў Падуюнскім універсітэце аўдыторыя — зала Медыцыны.

Ад першадрукаў да сучаснай кнігі

ку, — справа звычайная: там насельнікі іншай планеты, яны размаўляюць на іншай мове і жывуць у іншай сістэме каштоўнасцяў. Гэтая ілюзія бывае настолькі праўдападобнай, што сувязь з рэальнасцю становіцца неабавязковай. Пішуцца выдатныя кнігі, праводзяцца канцэптуальныя даследаванні, якія змяняюць падыходы да асэнсавання нацыянальнай гісторыі, і вельмі часта ўсё гэта застаецца не заўважаным тымі, для каго робіцца: суайчыннікамі, што кожны дзень побач, але нібыта на іншай планеце.

Менавіта таму праца людзей, якія свядома бяруць на сябе асветніцкую місію, заўсёды мае такое вялікае значэнне. Не толькі ведаць, не толькі даследаваць, не толькі навучыць сваіх блізкіх, але і распавесці ўсім — доказна, аргументавана, спрыяльна, без напышлівасці ўсёведання... Гэта было важна сто гадоў таму, гэта важна і цяпер. Безумоўна, адзін з самых вядомых асветнікаў сучаснасці — доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс. Яго публікацыі ў перыядычных выданнях, якімі цікавяцца не толькі вузкае кола прафесіяналаў, але і шараговыя чытачы, маюць плённы ўраджай. Зборнік эсэ «Ад Скарыны і Фёдарова — у XXI стагоддзе» («Чатыры чвэрці», 2018), у якім сабраныя найбольш значныя артыкулы апошніх гадоў, будзе карысны і цікавы для вельмі шырокай аўдыторыі: філолагаў, студэнтаў, настаўнікаў, вучні, літаратуразнаўцы. Іранічны стыль, белетрызаваныя

дзялогі і вытрымкі з ліставання робяць чытанне сапраўднаму насычаным, набліжаным да ўспрымання мастацкіх тэкстаў.

Назва зборніка цалкам апраўдвае яго структуру: ад спрэчак вакол Вялікага Княства Літоўскага і дзейнасці Францыска Скарыны — праз асэнсаванне постацяў, што стаялі ля вытокаў беларускай літаратуры XIX стагоддзя (Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Францішак Багушэвіч, Эліза Ажэшка, Аляксандр Ельскі), — у сучаснасць да творчых і жыццёвых запаватаў Уладзіміра Караткевіча, Алеся Адамовіча і Васіля Быкава... Першадрукары і кнігаворцы, якія сталі героямі асобных эсэ і навукова-папулярных нарысаў, выходзяць з ценю міфаў і хрэстаматычных фармулёвак, выступаюць не толькі яркімі прадстаўнікамі сваёй эпохі, але і цікавымі рознабаковымі асобамі з няпростымі лёсамі і простымі мэтамі.

Адам Мальдзіс звяртаецца да найбольш складаных момантаў нацыянальнай гісторыі і культуры. ВКЛ — дзяржава літоўская ці беларуская? Францыск Скарына быў праваслаўным, католікам ці пратэстантам? Адам Міцкевіч — паэт найперш польскі ці беларускі? Ці ёсць месца ў школьных падручніках для Паўлюка Багрыма? Энцыклапедычнасць ведаў, багацце асабістага досведу, шырыня і дэмакратызм светапогляду ў спалучэнні з нязменным жаданнем не даказаць, хто мае рацыю, хто памыляецца, а знайсці ісціну і растлумачыць суайчыннікам, чаму і калі ўзнікла блытаніна ў інтэрпрэтацыі пэўных фактаў. Францыск Скарына мог быць католікам і пры гэтым не толькі паважліва ставіцца, але нават і працаваць на карысць вернікаў іншых канфесій. Ігнат Дамейка заклікаў працаваць не чакаючы выніку сваёй працы ў дні сённяшнім (бо ў гуманітарнай сферы так здараецца часта), але верыць, што насенне, кінутае табы, прарасце, калі справа будзе рабіцца сумленна, у будучыні. А праз тры гады, дзесяць год ці стагоддзе — не так істотна.

XXI стагоддзе ў назве кнігі — невыпадковае: у артыкулах і эсэ сапраўды вельмі многа сучаснасці. Адам Мальдзіс распавядае пра ўдзел у шматлікіх рэспубліканскіх, рэгіянальных і міжнародных канферэнцыях, у якіх даводзілася браць ўдзел, не дзеля прыгожай запеўкі. Чытач атрымлівае магчымасць зазірнуць за «акадэмічныя

кулісы», паслухаць спрэчкі айчынных навукоўцаў і пачуць (часам зусім нечаканыя сваёй парадаксальнасцю) меркаванні замежных даследчыкаў-славістаў. Эсэ часта пачынаюцца са згадак пра пэўныя падарожжы, сустрэчы, паездкі. І ў якую б дарогу ні выправіўся Адам Мальдзіс, за вокнамі яго дома — сучаснасць, XXI стагоддзе. Ён уводзіць у культурны кантэкст тое рознага лосае мноства меркаванняў адносна шляхоў развіцця нацыянальнай гісторыі, дзякуючы якому ўрэшце выкрашталізоўваецца ісціна альбо, наадварот, праз якое шлях да спазнання ісціны робіцца немагчымым. Прынцып, у найбліжэйшы час. Аўтар, падрабязна апісваючы плён канферэнцый і рэзюмуючы змест навуковых дакладаў, падкрэслівае: адкрыцці навукоўцаў значныя, архіўныя знаходкі і зробленыя на падставе іх высновы ўнікальныя, але яны застаюцца невядомыя шырокаму колу нават зацікаўленых беларусаў. І адзіны спосаб зрабіць так, каб гэтая жывая вада не сышла бясплёдна ў пясок забыцця, — раскажаць праз шырокую пляцоўку масавага выдання. Не абвінавачваць у няведанні, а падзяліцца ведамі. Гэткім чынам Эліза Ажэшка назаўсёды змяніла аблічча Гродна — горада, у якім правяла большую частку жыцця. Так жа Уладзімір Караткевіч змяніў светаўспрымманне некалькіх пакаленняў беларусаў.

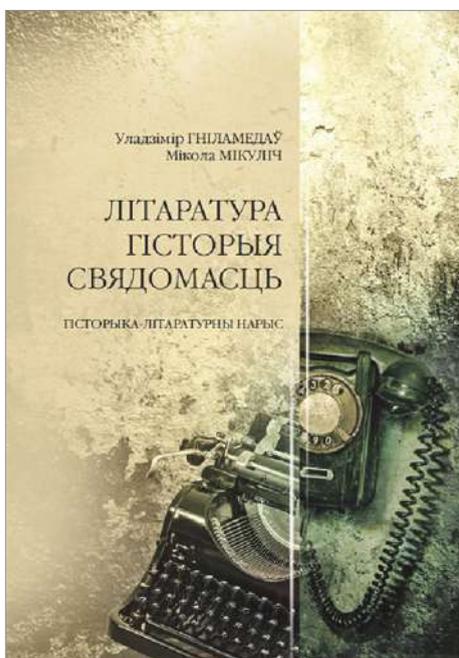
«Талерантнасць, моцная дыялогам» — называецца эсэ, прысвечанае памяці Папы Яна Паўла II, «чалавека, адкрытага на іншасць». Гэты тэзіс (важнасці «адкрытасці на іншасць», інтэлігентнай стрыманасці, гатоўнасці да канструктыўнага дыялогу) гучыць амаль у кожным артыкуле — як самае актуальнае патрабаванне XXI стагоддзя. Ці тое гаворка выдзецца пра спрэчныя пытанні міжнацыянальнай культурнай спадчыны, ці тое пра вызначэнне аўтарства літаратурнага твора. Адам Мальдзіс не звужае тэму да пошуку адназначнага адказу, але, наадварот, паказвае глабальнасць мыслення нашых славуных продкаў, спадчына якіх шырэйшая за межы асабістых прыхільнасцяў і нават пэўных навуковых канцэпцый. Францыск Скарына застаецца сучасным менавіта таму, што яго дзейнасць не падыходзіла ні пад адно вядомае азначэнне ў сваім часе.

Жана КАПУСТА

Спазнанне сябе

Літаратура як паказчык працэсу нацыянтварэння народа

У Выдавецкім доме «Беларуская навука» выйшла кніга Уладзіміра Гніламёдава і Міколы Мікуліча «Літаратура. Гісторыя. Свядомасць: гісторыка-літаратурны нарыс», у якой праз прызму літаратуры прасочваецца складаная, у многім супярэчлівая гісторыя лёсавызначэння беларускага народа.

Акадэмік НАН Беларусі У. Гніламёдаў добра вядомы як літаратуразнаўца, літаратурны крытык. Ён аўтар больш за 1000 навуковых прац, у тым ліку каля 30 манаграфій і кніжных выданняў, сярод якіх «Сучасная беларуская паэзія: творчая індывідуальнасць і літаратурны працэс», «Ад даўніны да сучаснасці: нарыс пра беларускую паэзію», «Янка Купала: жыццё і творчасць» і інш. Шырокі розгалас атрымала і створаная ім «сямейная хроніка ў духу барока» ў раманах «Уліс з Прускі», «Расія», «Вяртанне», «Валошкі на мяжы», «Вайна», «Пасля вайны».

У навуковым багажы кандыдата філалагічных навук дацэнта Міколы Мікуліча — каля 400 грунтоўных прац, з іх 15 кніг і брашур, найбольш вядомыя з іх — «Максім Танк і сучасная беларуская лірыка», «Паэзія Заходняй Беларусі (1921—1939)», «Максім Танк: талент, заручаны з небам» і інш.

Новая кніга аўтарытэтных навукоўцаў — фундаментальная па задуме, маштабе і дыяпазоне праца. Яе ўзровень, зместавае і змястоўнае напавненне па-сапраўднаму ўражваюць. Інавацыйна, у сучаснай «оптыцы» асвятляюцца шматлікія з’явы і падзеі далёкага і блізкага мінулага — ад Е. Полацкай, К. Тураўскага, Ф. Скарыны да У. Караткевіча, М. Танка, І. Шамякіна. Несумненную цікавасць уяўляе аўтарская інтэрпрэтацыя найноўшай літаратурнай гісторыі Беларусі.

Навукоўцы задаюцца найважнейшымі экзістэнцыяльнымі пытаннямі: што такое свядомасць? што ўяўляе сабой наш народ — беларусы? які яго духоўны патэнцыял? які ўзровень нацыянальнай свядомасці? які дамінантныя рысы беларускага характару? Яны адзначаюць: «Беларусь знаходзіцца на скрыжаванні еўрапейскіх дарог, а скрыжаванне, паводле славянскай міфалогіі, — месца небяспечнае, наканаванае, фатальнае, лёсавызначальнае. Што ж, гэта падобна да лёсу Беларусі, да яе складанага і забытанага лёсу, лёсу яе багаццяў, як матэрыяльных, так і духоўных, якія часта рабаваліся, расцягваліся па «нацыянальных квартарах» іншых народаў. Гэта, несумненна, не магло не адбіцца на стане нацыянальнай свядомасці беларускага народа, на яго душэўна-псіхалагічным самаадчуванні».

Глыбокае і грунтоўнае асэнсаванне праблем літаратуры як «учалавечанага часу», гістарычнай памяці, нацыянальнага характару, духоўна-сацыяльнай свядомасці беларускага народа дазволіла аўтарам сфармуляваць надзвычай актуальную ў эпоху глабалізацыі формулу: дэнацыяналізацыя не аб’ядноўвае людзей, а

Глыбокае і грунтоўнае асэнсаванне праблем літаратуры як «учалавечанага часу», гістарычнай памяці, нацыянальнага характару, духоўна-сацыяльнай свядомасці беларускага народа дазволіла аўтарам сфармуляваць надзвычай актуальную ў эпоху глабалізацыі формулу: дэнацыяналізацыя не аб’ядноўвае людзей, а раз’ядноўвае іх, адлучае ад чалавецтва.

раз’ядноўвае іх, адлучае ад чалавецтва. Пры гэтым літаратура як неад’емны складнік нацыянальнага жыцця з’яўляецца красамоўным паказчыкам «працэсу нацыянтварэння народа, стану яго дзяржаўнай незалежнасці і суверэннасці, палітычнага ўздыму і заняпаду. Літаратура адлюстроўвае нацыянальную ідэнтычнасць народа, яго матэрыяльны і духоўны ўклад жыцця, мову і традыцыі, характар і распаўсюджаныя тыпы асобы».

Вялікі масіў матэрыялаў і документаў бяруць у спадарожнікі аўтары, каб дайсці да сутнасных вытокаў беларускага феномена. Кнігу «Літаратура. Гісторыя. Свядомасць» без перабольшання можна назваць энцыклапедычнай — па ёмістасці ахопу падзей, дакладнасці іх адлюстравання, узроўні асэнсавання беларускага шляху.

Аўтарам удалося стварыць шырокую гісторыка-літаратурную панараму праблематыкі лёсавызначэння беларускага народа. Пра гэта сведчаць і назвы раздзелаў кнігі: «Этнічны ўзровень», «Прырода. Ландшафт. Клімат», «Язычніцтва. Мова», «Гісторыя. Дзяржаўнасць. Хрысціянства», «Тыпы і характары», «ВКЛ», «Пра характар Сярэднявечча», «Рэнесанс», «Рэфармацыя. Контррэфармацыя», «Люблінская унія і яе наступствы», «Барока», «Заняпад», «Litwo! Ojczyzna moja!», «Пад гнётам абставін. XIX ст.», «На пачатку XX ст.», «Будаўніцтва новага свету (XX ст., 20—30-я гг.)», «У Заходняй Беларусі (1921 — 1939): „...зварухніся моц крывіцкая...“», «Паслухайце, вясна ідзе...», «Вялікая Айчынная», «Пасляваенны перыяд», «Новыя далягляды», «Учора, сёння і заўтра». Гэта абсалютна эксклюзіўны, адмысловы погляд на асаблівасці цывілізацыйнай дынамікі, на факты і меркаванні, на творы і творцаў у гісторыка-літаратурнай рэтраспекцыі.

У новых гістарычных умовах XXI ст., калі соцыум сутыкаецца з эпахальнымі аксіялагічнымі выклікамі і глабальнымі праблемамі, стала зразумела: без вызначэння і выбару адпаведнай сістэмы каштоўнасцей, без згуртавальных, інтэгральных ідэй грамадства існаваць не можа.

Умовах XXI ст., калі соцыум сутыкаецца з эпахальнымі аксіялагічнымі выклікамі і глабальнымі праблемамі, стала зразумела: без вызначэння і выбару адпаведнай сістэмы каштоўнасцей, без згуртавальных, інтэгральных ідэй грамадства існаваць не можа. Па меркаванні аўтараў, сваё важнае слова павінна сказаць літаратура — «нацыянальны пашпарт, па якім нас пазнаюць у свеце». Яна традыцыйна «прасякнута вігальнаю сілаю, выступае на баку жыцця, чалавека, яго правоў і каштоўнасцей».

Уяўляецца мэтазгодным разгледзець пытанне аб магчымасці перакладу кнігі на іншыя мовы, хаця б на мовы нашых суседзяў (рускую, украінскую, польскую) — каб лепш ведалі ўнёсак беларусаў у скарбонку сусветнай культуры, больш глыбока ўяўлялі і разумелі феномен беларускай адметнасці. Гэта цалкам адпавядае нацыянальна-дзяржаўным інтарэсам Рэспублікі Беларусь як суверэннай краіны.

Таццяна ПАДАЛЯК

Землякі

Навум ГАЛЬПІЯРОВІЧ

СЦІПЛАЯ РАДАСЦЬ ЖЫЦЦЯ ІГАРА ПРАКАПОВІЧА

Пастаўскі край... Хто пабываў там, ніколі не забудзе глыбокія, нібы чалавечыя вочы, азёры, якія паглядаюць на падарожнікаў з нямым пытаннем «З чым прыйшоў чалавек?» І высокія ўзгоркі, з якіх далёка відаць наваколле з буйной зелянінай і роўнымі, акуратна засеянымі палеткамі. Гэта радзіма майго даўняга таварыша Ігара Пракаповіча, тут ён жыве на сваёй роднай зямлі аж з 1960 года, калі з’явіўся на свет у сям’і Міколы Аляксандравіча і Раісы Уладзіміраўны. Бацькі таксама родам з гэтых мясцін, і з дзяцінства перадалася Ігару любоў да малой радзімы.

Нават у добрых гасцях
Цягне дадому хутчэй
Сціплая радасць жыцця —
Блізкасць каханых вачэй.

Гэтыя ягоныя паэтычныя радкі з’яўца пазней, але іх трываласць забяспечана жыццёвым досведам аўтара. За выключэннем вандровак прафесійнага географа, Ігар Пракаповіч ніколі не пакідаў родных Пастаў. Памятаю, як мы з сябрамі-паэтамі на пачатку ў гасцінай новенькай хаце Ігара Міхайлавіча. Дарэчы тады, калі мой сталічны таварыш прасіў пазнаёміць мяне з Віцебшчынай, адным з першых маршрутаў паездкі былі менавіта Паставы з Ігарам Пракаповічам.

А пазнаёміліся мы раней на творчых семінарах, якія ладзілі Віцебскі абкам камсамола і абласное літаб’яднанне на чале з паэтам Давідам Сімановічам.

Пазней, калі мне прыйшла задумка стварыць полацка-глыбоцкую пісьменніцкую філію, аднымі з першых аднадумцаў і папечнікаў сталі Ігар Пракаповіч і Алякс Жыгуноў.

Шмат часу прайшло з тых часоў. Але з Ігарам мы хоць і зрэдзчасу, але працягвалі сустракацца, дзяліцца думкамі і свежымі кнігамі, разважаць пра лёс Радзімы і мовы, успамінаць даўніх сяброў.

З тае пары ў Пракаповіча выйшлі зборнікі паэзіі: «Рэха малітваў», «Намагнічаны космас», «Шляхі наканаванага бязмежжа», «Я Вас каханнем растрывожу...» і іншыя. За кнігу паэзіі «Рэха малітваў» ён атрымаў званне лаўрэата прэміі часопіса «Малодосць».

Ігар Міхайлавіч — аўтар шэрагу вучэбных праграм, некалькіх навукова-педагагічных прац.

У кнізе «Пошукі забытага шляху» Ігар Пракаповіч апавядае пра аўтарскую гіпотэзу старадаўняга воднага шляху, які праходзіў праз рэкі Заходнюю Дзвіну, Дзісну, Нарачанку і сістэму нарачанскіх азёр, адкрыў месца старажытнага паселішча каля возера Саранчаны і курганы могільнік каля вёскі Міхаліна.

І гэта зроблена ім не пакідаючы асноўнай прафесіі настаўніка географіі. Дарэчы, за сваю прафесійную дзейнасць ён неаднаразова адзначаўся рознымі званнямі і ўзнагародамі, у тым ліку быў прызнаны пераможцам рэспубліканскага конкурсу Таварыства беларускай школы «Беларускі настаўнік года» і быў рашэннем Віцебскага аблвыканкама прызнаны «Чалавекам года Віцебшчыны» ў 2009 годзе. І, між тым, ніколі не мяняў сваіх перакананняў, што некагорым не заўсёды падабалася.

Ігар Пракаповіч — адзін з заснавальнікаў і кіраўнікоў мясцовага аддзялення Таварыства беларускай мовы, для яго роднае слова — гэта мова душы і сэрца, мова яго дружнай мілай сям’і. І хоць ніколі не стае часу пры нячастых сустрэчах як след пагаварыць, падзяліцца набалелым, заўсёды ёсць паразуменне і блізкасць. І гэта самае галоўнае.

Прыведзены на пачатку верш Ігара Пракаповіча зварываецца наступнай строфай:

Хочацца многа паспець,
Хочацца многа спазнаць,
Многіх — душою сагрэць,
Многім — пшчытою аддаць.

Дай Бог Ігару, каб гэта спраўдзлася яшчэ шмат і шмат гадоў!

Чулівы голас вясны

Выпадак рэдкі. Адчуць гэта могуць толькі тыя, хто Добра ведае беларускую паэзію. Юлія Алейчанка, першая кніга якой «Пад чароўным шкельцам» выйшла ў 2017 годзе ў Выдавецкім доме «Звязда», ведае беларускую паэзію цудоўна. У гэтым пераконвае ўжо верш «***Жыць весела і лёгка...». Напачатку светлы, пяшчотны па танальнасці, а затым — з філасофскім роздумам. Той прозаі жыцця, якая — хочаш ці не — не толькі пастаянна прысутнічае ў буднях, але і спакваля чымсьці крапаецца і твайго лёсу, прымушае збыцца на тую прыгажосць, якая яшчэ нядоўна цешыла:

*Жыць весела і лёгка,
Калі ты ёсць яшчэ «праектам чалавека».
Калі марыцца
Пасадзіць пальму,
Пабудаваць горад,
Разбіць сотні сэрцаў,
Знайсіці матылька пад чароўным шкельцам.*

*Невыносна цяжка робіцца,
Калі зямля ўжо стамлена дыхае пад нагамі.
Калі пальма ніяк не расце ў кадцы,
Горад рассыпаецца па цагліны,
Ды аскенкі шкельца так глыбока ў сэрцы,
Што не бачыш танец
Запахаванага матылька.*

Вобраз «матылька пад чароўным шкельцам» набывае важкі сэнс. Знайсці яго, убачыць, любавання — значыць не згубіць умения радавацца прыгажосці ў самым звычайным. У шчасліваю часіну юнацтва гэта не так і складана, было б толькі жаданне ўспрымаць навакольны свет свежа і паэтычна. З гадамі, безумоўна, рабіць гэта ўсё цяжэй, бо сапраўды «зямля ўжо стамлена дыхае пад нагамі», а шмат якія мары разбіваюцца ўшчэнт. Толькі верыцца, што лірычная гераіня з цягам часу захавала душэўную і духоўную чысціню, а там, дзе шчырасць і непасрэднасць, там і сапраўдная паэзія.

Знаўчы беларускай класіцы адразу прыгадаюць радкі Максіма Багдановіча: «Б'ецца, уецца шпаркі, лёгкі / Сінякрылы матылёк». А ўспомніўшы іх, перакінуць своеасаблівы масток бліжэй да нашых дзён, і ў памяці ажывуць вобразы Рыгора Барадуліна, створаныя пад уплывам Багдановіча: «Лілею / Млявы плёс / Люлея, / З-пад злежалых / Аблок / Здалёк / Ляціць, віхлясты і бялы, / Пялёстак лёгкі — матылёк. / Ён кліча у блакіт лілею»...

«Святло і лёгкасць, напоўненыя шчырасцю, праўдай светабачання, — як адзначае аўтар прадмовы «Сонца, святла ахвярай!» Аляксей Карлюкевіч, — вылучаюць лірыку маладой паэтэсы, чароўна магнетызуецца, прыцягваюць да яе чытача». А што ёй блізка творчасць згаданых Багдановіча і Барадуліна, невыпадкова. Ю. Алейчанка не толькі захапляецца класічнай паэзіяй, але і даследуе: яе кандыдацкая дысертацыя прысвечана рытма-метрычнай арганізацыі паэзіі Янкі Купалы.

Зборнік «Пад чароўным шкельцам» вылучаецца сярод большасці дэбютных зборнікаў маладых паэтаў высокай мастацкасцю і пашанотлівым стаўленнем да таленту прызнаных майстроў слова. Гэтым характарызуецца адзін з лепшых вершаў «***Я павінна прысыпаць...», напоўнены метафарычнымі асацыяцыямі, якія прывабліваюць навізной і нечаканасцю. Урэшце, пераказваць сапраўдную паэзію — справа няўдзячная. Пры пераклазе,

няхай і падрабязным, уважлівым, з павагай да таленту, усё адно ўспрымання будзе не тое. Цэласнасць яго разбурыцца. Знікне непасрэднасць і першароднасць, што магчымыя толькі тады, калі гэта прамаўляецца самім паэтам, бо гучыць як споведзь ягонай душы, а ўжо праз гэтае выказанне набалелага і сама лірычная гераіня паўстае ва ўсёй цэласнасці:

*Я павінна прысыпаць
Шэрым друзам будзённасці
Агмень майго палкага сэрца,
Бо аднойчы ён шугане
І спаліць мяне дашчэнтну...*

Унутраны свет лірычнай гераіні Юліі Алейчанкі неабсяжны, гэта, па сутнасці, космас маладой душы, якая прагне радасці, асалоды кахання, гармоніі. Гэта добра відаць з верша «***Рукамі ўсіх тых...»

*Рукамі ўсіх тых,
хто абдымаў мяне,
Шыва даўно ўжо
руйнае Сусветы.*

*Вачыма ўсіх тых,
хто пажадна
глядзеў на мяне,
Аргус даўно ўжо
вартуе басконцыя статкі.*

*Вуснамі тых,
хто горка мяне цалаваў,
Прараслі кветкі
у садзе зямных асалодаў.*

*Толькі сэрцам сваім,
быццам Данка,
Ты й даэтуль
змагаешся з цемрай майй.*

У Юліі Алейчанкі па-сапраўднаму паэтычнае бачанне наваколя. Нехта скажа, што ў паэта яно і не можа быць інакшае. Аднак колькі вершаў, у якіх, здавалася б, усё правільна, усё на месцы, ды толькі чытаеш іх і застаешся абьякавы... Затое ў Ю. Алейчанкі ў кожным радку такая шчырасць, праўдзівасць пачуцця, што цёплай хваляй крапае душу замілаванне.

Лепшымі якасцямі сваёй душы, характару лірычнага гераіня раскрываецца і ў вершах аб прыродзе. Сама радуючыся навакольным краявідам, гэткае ж пачуццё замілавання імі абуджае і ў чытача. Ён таксама, узіраючыся ў іх, прапускае характавае праз сябе, каб стаць душэўна чысцейшым і святлейшым. Чытаеш верш «***Хтосьці з неба вырашыў паслаць...» — і нібыта не над кнігай схліўся, нібыта перад табой не бісер літар на белай паперы... А спыніўся на ўзлеску, узіраешся ў снежны цалік, што ляжыць суцэльнай белай коўдрай. Наўкола такая харашынь, ажно сэрца замірае. Ды камусьці ўверсе падалося, што яе мала:

*Падстаўляйце сэрцы пад снягі,
Дайце душам ніць святую сілу.
Снег ляціць на рэчак берагі,
На дзяцей, на даўнія магільны.*

*Снег ляжыць на ганку, на шашы,
Выпадае зноў і зноў вякмі.*

*Вы ніколі гэту бель душы
Не кранайце бруднымі рукамі...*

«Бель душы» сказана надзіва ўдала. Ю. Алейчанка не проста адушэўляе прыроду, а паказвае яе такой, што яна літаральна «раствараецца» ў чалавеку, а чалавек, у сваю чаргу, у ёй. Такая знітанасць дазваляе яшчэ выразней падкрэсліць, наколькі лірычная гераіня — плоць ад плоці ўсяго жывога, як упэўнена адчувае сябе сярод людзей.

Маладая паэтка прафесійна займаецца мастацкім перакладам: аднолькава паспяхова перастварае як паэзію, так і прозу. Але, наколькі сама мае большы творчы вопыт у паэзіі, аддае перавагу ёй. Пераўвасабляе па-беларуску не толькі вершы з украінскай і рускай, якімі дасканала валодае, але і прадстаўнікоў бліжняга і далёкага замежжа. Вядома, у працы дапамагаюць падрадкаўнікі ці рускамоўныя пераклады. Майстэрства ж дасягаецца дзякуючы таленту і добраму веданню творчасці таго, каго перакладаеш, эпохі, у якой творца жыў.

Такі падыход асабліва заўважаецца пры перакладзе твораў найвыдатнейшага кітайскага паэта канца эпохі Тан — Лі Хэ (790—816), які вылучаецца надзіва неардыннарным і вобразным стылем. Знаёмства з перакладамі Ю. Алейчанкі дазваляе адчуць творчую індывідуальнасць Лі Хэ, вобразную напоўненасць яго паэзіі. Спасцігнуць тое, што прама і не выказваецца, але сваёй сканцэнтраванасцю думкі нараджае такія асацыяцыі, якія быццам спалучаюць сабой стагоддзі. Як у вершы «Песня аб невычэрпнасці часу»:

*І сёвай даўніны доўгі шлях
Адбываецца болем у скронях.
Сотні год — як раса ў траве,
Як пясчынкі ў ветра далонях.*

Час не толькі няўмольны ў сваёй хадзе — ён яшчэ і бязлітасны. Знішчае нават тое, што, як думалася, не знікне ніколі: «... Там, дзе мост бессмяротнасці Цзінь — / Зараз толькі луска на вадзе». Нейкая самотная накітананасць і ў вершы «Іду ў палях ля Паўднёвых гор». Але далёка не радасны настрой лірычнага героя дазваляе глыбей і паўней адчуць і каштоўнасць жыцця, якое, хоць і імгненне ў вечнасці, найвышэйшы дар:

*Белы вецер у стракатых палях.
У гарах сцяць сівыя аблокі.
Каля сажалкі ціхай мой шлях
Прывядзе ў край жалобы далёкі.*

У кнізе прадстаўлены і вершы эквадорца Хорхе Карэра Андрэа, непальца Мадхафа Прасада Гхімірэ, удмурда Сяргея Матвеева, туркмена Агагельды Аланазарава, кітайца Ван Гачжэня.

Паспяхова выступае Ю. Алейчанка як празаік. Яе творы выходзілі ў часопісе «Наш сучасны» — тым самым, дзе друкаваліся Фёдар Абрамаў, Віктар Астаф'еў, Васіль Бялоў, Сяргей Залыгін, Уладзімір Салаухін, Валянцін Распуцін, Васіль Шукшын і іншыя. Часта змяшчаюцца ў друку яе рэцэнзіі і літаратурна-крытычныя артыкулы, па-ранейшаму плённа творца займаецца перакладам, сведчаннем чаго — выхад новай кнігі «Вецер у валасах» («Выдавецкі дом «Звязда», 2018). Але пра яе гаворка іншым разам.

Тамаш БЕРАСНЕВІЧ

МАЗАІКА РАМАНА

Кніга з зялёнай вокладкай спіралі з беларускіх слоў Аліны Длатоўскай «Ген зямлі» («Кнігазбор», 2017) — гэта апавесць пра неаддаленую будучыню, тых, хто жадае знішчыць усю беларускую спадчыну, і тых, хто збірае яе па кавалачку, пачынаючы з мовы.

«Ген зямлі» — вучнёўскі твор. Ці трэба такія рэчы пускаць да чытача? Па-першае, перадача літаратурнага досведу была на даволі працяглы час амаль страчана, а гэта адна з магчымасцяў вярнуць пераймальнасць. Па-другое, у нас друкуецца не так шмат маладой беларускай прозы, якая будзе цікавай не вузкай інтэлігентнай тусоўцы, а шырокай аўдыторыі. «Ген зямлі» адпавядае абодвум крытэрыям. Аўтарка мае патэнцыял, мае ўсе ўнутраныя рэсурсы, каб зрабіць нешта больш грунтоўнае. Гэты твор варты таго, каб быць надрукаваным — пакуль авансам.

Адна з ідэй, якая моцна паўплывала на стварэнне твора, — зацікавіць беларускую культурай. Аліна Длатоўская дае адчуць смак гісторыі: як быццам вы «ўтрызаецеся» ў салодкі саспелы плод, і па пальцах сцякае сок. Калі літаратуру чытаюць падлеткі, падчас знаёмства з усім гэтым культурным пластом яны хутчэй кусаюць граніт, чым перскі. Дык ці атрымалася загарнуць гісторыю ў салодкую мякаць?

Час дзеяння — найбліжэйшая будучыня. Аліна Длатоўская не прапісвала таймлайн

твора дакладна, але хутчэй гэта пра пакаленне, якое прыкладна з'яўляецца дзецьмі сучасных трыццацігадовых, улічваючы, што бабуля галоўнага героя слухала ў маладосці *NRM* і яшчэ не праз інтэрнэт. Гэта амаль адзіная дэталю, па якой можна вызначыць час дзеяння. Жанр, у якім працуе аўтар, блізка да аўтэнтэпіі. І калі ёсць «фантастыка блізкага прыцэлу», то гэта можна назваць «антыўтэпіяй блізкага прыцэлу». І адсюль — думка: ці жадаем мы страціць мінулае, гісторыю, навакольны свет? Кніга працуе як папярэджанне.

Аліна збірае кліпавы тэкст, мазаічны, змяняе персанажаў. Гэта можа таленавіта зрабіць акурта той, хто мае кліпавае мысленне. Але аўтарка размахнулася шырока. Вялікі новы сусвет, з велізарным новым бэграўндам, які створаны над нашым часам, змяняе сучасную рэальнасць на іншую, паграбуе разгорнутыя сцэн-тлумачэння ў тэксце. Чытач хоча разумець, дзе ён знаходзіцца і чаму адбываецца тое, што адбываецца. Таксама тут занадта шмат падзей і герояў, якія мільгаюць перад чытачом, не пакідаючы ў галаве сваіх партрэтаў. Бачу не апавесць, а канспект рамана.

Навошта мы чытаем літаратуру? Каб пражыць аўтарскі сусвет — пражыць

чужое жыццё, зразумець іншае мысленне, адрознае ад нашага. Пражыць «Ген зямлі» не змагла якраз таму, што бачу тут... канспект, у якім напісана, што адбываецца і што адчуваецца, але не напісана «як». Вельмі шмат эпізодаў, дзе дзеянні не адбываюцца, а апісваюцца. Гэта моцна запавольвае тэмп апавядання, якое мае на мэце дынаміку. І менавіта таму тэкст адчуваецца канспектыўным: гэта падзея павінна была паўплываць на героя (і на чытача), але чытачу (і герою) не даюць пражыць яе ў тэксце. Таксама «пражыванне» аўтарскага сусвету, магчымасць паглыбіцца ў яго стварае складаныя вобразы ў чытацкім уяўленні, праз што з'яўляюцца варыянты трактовак, трохмернасці ўспрымання. І новыя думкі, якія адгаліноўваюцца ад таго, што аўтар жака прамым тэкстам, ускладняюць сэнсавы пласт. Але калі на працягу твора вас пстрыкаюць па ілбе з загадам думачы пра адно і тое ж, то амаль няма часу адскочыць ад асноўнага кірунку і пашукаць: можа, тут яшчэ штосьці схавана?

За тэкстам бачная праца аўтара з культурнай спадчынай. Але праца з гісторыяй засталася амаль па-за тэкстам. На мой погляд, апісанні мінулага — лепшыя сцэны ў тэксце Аліны Длатоўскай. Але не хапае гістарычнага складніка, мала акварэльных накідаў мінулага.

Чаму іх хочацца больш? Таму што яны атрымліваюцца ярчэйшымі за падзеі будучыні. Іх бы хапала, калі б героі будучыні былі ім роўныя па яркасці. Гэта той выпадак, калі накід выглядае больш натуральна, чым старанна прапісаная, дэталізаваная карцінка.

Шмат у чым гэта рэч, лічу, вельмі «вучнёўская». Тым жа можна патлумачыць і залішняе парцэляванне, мноства кропачак, раскіданых па сказе. Таксама дзесьці аўтар занадта пільна канцэнтруецца на апісанні герояў, дзесьці яны застаюцца цалкам безаблічнымі, кардоннымі фігурамі без характару. На пачатку — вялікая колькасць традыцыйных апісанняў прыроды, прасторы, якія ў дадзеным выпадку дынамічнае апавяданне робяць статычным. Гледзячы на некаторыя сцэны, якія ў аўтаркі атрымліваюцца зрабіць лаканічнымі і выразнымі, можна вызначыць, што Аліне Длатоўскай больш уласцівы рэзкі, ірваны стыль. Тут не хапае пачуццяў і эмоцый герояў, бо назвае пачуццё і эмоцыю — адно, а даць чытачу яе пражыць — іншае. Назіраеш за фарміраваннем любоўных трохкутнікаў, але не бачыш іх матывацыі. Адчуваецца, што занадта шмат фрагментаў мазаікі апушчана, занадта многія сітуацыі прыдуманых для таго, каб паказаць персанажа, каб раскрыць яго, але ён не паспявае раскрыцца і не атрымлівае далейшага развіцця ў наступных сцэнах. Хто атрымаўся ярка, цікава — дык гэта эпізодычныя героі, якімі часцей за ўсё былі героі мінулага.

Чаму такія творы павінны быць, павінны друкавацца не ў СМІ, а кнігамі? Літаратурныя газеты і часопісы трэба выпісваць: хутчэй за ўсё, яны не трапяць у вашыя рукі выпадкова. Але калі б такая кніга трапіла ў рукі ў падлеткавым узросце, калі чытаеш амаль усё, што знойдзеш, можа, тады б я загаварыла па-беларуску. І закахалася ў Каліноўскага таксама раней.

Святлана КУРГАНОВА

Сучаснае эсэ: мода ці свабода?

Эсэ заваёўвае ўвагу чытача з першага слова і трымае ў напружанні на працягу ўсяго твора. Эсэ — жанр інтэлектуалаў і для інтэлектуалаў. Размовы наконт таго, што яго можа напісаць кожны, не маюць падстаў. Эсэ любяць паэты і празаікі, эксперыментатары і прыхільнікі класічнага стылю.

Асабліва папулярным асвятляць творчасць аўтара менавіта з дапамогай жанру эсэ стала апошнія 15—20 гадоў. Мода на жанр дыктуе многім пісьменнікам падпісваць любыя свае тэксты тэрмінам «эсэ». Леанід Левановіч біяграфічны нарыс «Стогнуць чырвоныя дрэвы» ў аўтарскім блогу пазначыў як «эсэ». Кніга Алеся Аркуша «Аскепкі вялікага малюнка», у якой (па словах выдаўца) сабраны «асноўныя канцэптальныя эсэ», не ўтрымлівае ніводнага ўзору жанру. У ёй ёсць артыкулы па гісторыі і літаратуры, аўтабіяграфічныя запісы, нататкі, — але толькі не эсэ.

Жанравая блытаніна адбывалася і раней, эсэ губляліся сярод нататак, замалёвак, артыкулаў, біяграфій. Такая сітуацыя падкрэслівае нявывучанасць жанру, недахоп тэарэтычных асноў, якія маглі б вылучыць межы эсэ і садзейнічаць яго развіццю і творчасці як паўнаважных і цікавых твораў.

Калейдаскоп сучаснай эсэістыкі прадстаўлены разнастайнымі відамі і формамі жанру. У 1990-х гадах у кантэксце «шызалітаратуры» былі створаны эсэ Ігара Сідарука «Вольнаму — воля?», Юры Гуменюка «Твар Тутанхамона». У літаратуразнаўчых працах, напісаных альтэрнатыўнымі творцамі, яскрава праяўляецца я-канцэпцыя. Юрась Барысевіч у кнізе «Цела і тэкст» (1998 г.) філэсатычна асновы дапаўняе ўласнымі філэсатычнымі развагамі: «Мне здаецца, што чалавек не памірае дарэшты. Раней ці пазней усе, абсалютна ўсе твае думкі, учынкi, пачуццi паўторуць ва ўласным жыццi хто-небудзь іншы».

Эсэ — асаблівы жанр, які выкарыстоў-

ваецца ў розных літаратурна-мастацкіх колах, аднак, у адрозненне, напрыклад, ад верша, эсэ амаль не паддаецца жанравай дэфармацыі ў эксперыментальнай літаратуры. Зместам эсэ застаецца асоба пісьменніка, а дакладней, уражанні і роздумы аўтара, вынік асабістага самааналізу. Эсэ мае ўласны асаблівы метады, спосаб аб'яднання формы і зместу, які «прадвызначаны асабістым міфам аўтара, яго індывідуальна-міфалагічнай карцінай свету, самай структурай існавання асобы».

У 2005 годзе было выдадзена эсэ Юрася Пацюпы «*Laterna Magika*». У цэнтры ўвагі аўтара — феномен кахання. Эсэ з'яўляецца прыкладным творам для літаратурнай традыцыі 1990-х, напісана яно ў стылі «шызалітаратуры». Тут аналітычнасць гарманіруе з хаатычнасцю, а лагічнасць трансфармуецца ў парадаксальнасць.

Адначасова з эксперыментальнымі эсэ ў апошнія дзесяцігоддзі ХХ стагоддзя з'яўляліся і традыцыйныя апавядальныя прыклады жанру: эга-эсэ Леаніда Дранько-Майсока «Стомленасць Парыжам».

Сучасныя эсэісты, не адмаўляючыся ад усталяваных традыцый (суб'ектыўнасць, парадаксальнасць, аўтарскае самавызначэнне ў тэксце), выкарыстоўваюць і новыя, раней не вядомыя жанру эсэ адзнакі і мастацкія сродкі (літаратурны фрэйм у Аляксея Бацюкова, алагічнасць у Юрася Пацюпы).

У мастацкай творчасці Алы Сямёнавай выдучай з'яўляецца рэлігійная тэматыка. У кнізе «Таямніцы пакутны колер» (2004 г.) пісьменніца асэнсоўвае адвечныя тэмы жыцця і смерці, віны і пакаяння, пакутаў і збавення.

У 2007 годзе выйшла кніга Людмілы Рублеўскай «Шыпшына для пані». У цэнтры ўвагі аўтара — вобраз саду, алузія

да біблейскага раю, вяртанне да першасвету. У кантэксце развіцця сучаснай беларускай эсэістыкі «садовы» цыкл Рублеўскай — прыклад інфармацыйнага эсэ, характэрнымі рысамі якога з'яўляюцца максімальная інфарматыўнасць, схаваны суб'ектыўзм, моцная

Ф. Сіўко звяртаецца да гісторыі сваёй сям'і, распавядае пра стаўленне продкаў да смерці, пра існаванне культуры смерці, якая нашмат мацнейшая, чым уяўляецца. Традыцыямі жанру эсэ абумоўлены твор «Сволач паводле Брэма». Тэкст будзеца на анафары «сволач». Эсэістычныя творы Ф. Сіўко, заснаваныя на асабістым вопыце жыцця, на апавяданнях пра родныя аўтару месцы, продкаў, мову.

Пытальна-адказавую форму эсэістычнага тэксту, якая была распаўсюджана ў старажытнабеларускай літаратуры, выкарыстоўвае Пятро Васючэнка ў эсэ «Беларус вачыма беларуса».

Аўтар, ад імя якога вядзецца разважанне, тлумачыць сваёй «мілай маскоўскай знаёмай» сутнасць беларуса, не толькі распавядае, але і знаёміць на практыцы з домам, ежай, гісторыяй і інш. Вобраз беларуса ў выніку атрымаўся загадкавы: «Вы самі для сябе таямніца. Беларус сам не ведае, за што яго любяць. І я не ведаю. Але калі б не было беларусаў, я б іх, напэўна, сама прыдума-ла».

Акрамя мастацкай эсэістыкі ў апошнія дзесяцігоддзі становяцца распаўсюджанымі літаратуразнаўчыя эсэ (Леанід Галубовіч «Сыс і кулары», Г. Кісліцына «*Blond attack*» (эсэ з кнігі), І. Шаўлякова «Сапраўдныя хронікі поўні», І. Штэйнер «Каму без чалавека патрэбна слова»).

Так ці інакш, напісаць сапраўднае, ідэйнае, цікавае эсэ дадзена не кожнаму пісьменніку. Распаўсюджаныя агульныя веды аб тым, што ў зборах твораў практычна любога аўтара дзе-небудзь у апошнім томе абавязкова знойдзецца некалькі тэкстаў, пазначаных словам «эсэ», — гэта памылковыя веды. Свабода ў эсэ адносная і спрэчная, аднак эсэіст дакладна свабодны ў адным — у выбары ўласнай праўды.

Ірына БАЖОК

канцоўка, адсутнасць парадоксу або філасафемы ў пачатку тэксту. Адрозненне інфармацыйнага эсэ — у своеасаблівым асэнсаванні аўтарам рэчаіснасці: тут філасофскія погляды выяўляюцца праз прадметы і факты, якія эсэіст выбірае для выказвання сваіх уяўленняў.

В. Казько ў 2009 годзе выдаў кнігу эсэ і публіцыстыкі «Дзікае паляванне ліхалецця», у якой асэнсоўваецца пытанні маралі і нацыянальнай ідэнтычнасці, а таксама развіцця беларускага грамадства. Эсэістыка Казько асаблівая. Ва ўсёй гісторыі развіцця жанру, напэўна, больш не сустракаецца такога шчыльнага спляцення мастацкасці і эсэізму, абсалютнай неаддзельнасці аднаго ад другога.

Сярод шматлікіх біяграфічных твораў Франца Сіўко, пазначаных аўтарам як «эсэ» ў зборніку «Высы» (2011 г.), такімі з'яўляюцца «Выспа смерць», «Сволач паводле Брэма» і, магчыма, «Хата».

ПРАСЛАЎЛЯЮЧЫ РОДНЫ КУТОК

У адным зборніку кароткіх краязнаўчых нарысаў знайшлося месца біяграфіям ажно 63 ураджэнцаў Бялыніцкага раёна Магілёўскай вобласці. Днямі пабачыла свет кніга Міхася Карпечанкі «Імёны ў кантэксце эпох: Асобы Бялыніччыны» (Мінск: Вyd. В. Хурсік, 2018).

Ва ўступным слове да кнігі вядомага бялыніцкага журналіста і краязнаўцы, пісьменніка, драматурга М. Карпечанкі «Імёны ў граніце» намеснік старшыні Магілёўскага абласнога выканаўчага камітэта Андрэй Кунцэвіч піша наступнае: «З вялікай колькасці людзей вядомымі, прызнанымі становяцца адзінкі, дзясяткі, сотні. Тыя, хто пакідае выключна яркі след на кантэксце тавым полі сваёй эпохі. Яны не толькі здолелі дакладна адчуць запатрабаванні, выклікі і ўплывы часу, у якім жылі і тварылі (часу, як і заўсёды, няпростага, непрадказальнага, нярэдка — драматычнага, трагічнага), але і адрэагавалі на гэта выітнымі ідэямі, выдатнымі здабыткамі, вынаходніцтвамі, найсучаснейшымі тэхналогіямі, фундаментальнымі навуковымі адкрыццямі... Зробленае імі заўсёды абавязкова перасягае фізічны перыяд іх жыцця, становіцца годнай спадчынай, духоўным і матэрыяльным, тэарэтычным, урэшце, падмуркам для многіх наступных пакаленняў».

Хто ж праславіў Бялыніцкі край — усяго толькі адзін са 118 сельскіх раёнаў нашай краіны? Пра каго з малавядомых дагэтуль землякоў расказвае пісьменнік і краязнаўца Міхась Карпечанка? Напрыклад, пра вынаходніка і канструктара Рыгора Аксельрода з мястэчка Галоўчын (нарадзіўся ў 1900 годзе). Цікавым падаецца такі факт: у гады Вялікай Айчыннай вайны Рыгор Сямёнавіч сканструяваў штамп, які зрабіў сапраўдную рэвалюцыю ў метадах вытворчасці найважнейшых дэталей

для ваеннай тэхнікі, узбраення і дазволіў павялічыць прадукцыйнасць працы ў 150 (!) разоў. Расказваецца ў кнізе і пра контрадмірала Юрыя Арахоўскага, военачальнікаў, генералаў Міхаіла Ланда, Анатоля Лапо, Еўдакіма Магілеўчыка, Яфіма Марчанку, Артура Усянкова, Іларыёна Фамічэнку, Івана Цімаховіча, Аляксея Цумарава, Міхаіла Шаранкова, Міхаіла Юшкевіча. Можна толькі падзівіцца, з якой шчыльнасцю на кожны квадратны кіламетр Бялыніцкай зямлі нараджаліся гэтыя яркія асобы. За лёсам кожнай з іх — багата гісторыя Савецкай краіны, Беларусі, шматлікіх ваенных падзеяў, подзвігаў, трагічных драмы, час сталінскіх рэпрэсій. З цікавасцю чытаюцца расповеды пра Іларыёна Фамічэнку (нарадзіўся ў 1898 годзе ў Замачуллі) і Міхаіла Ланду (нарадзіўся ў 1890 годзе ў Бялынічах), якія ў розныя гады ўзначальвалі рэдакцыйны калектыў галоўнай ваеннай газеты Савецкага Саюза — «Красной звезды». Між іншым, наша земляка можна лічыць адной з ключавых фігур у будаўніцтве Чырвонай Арміі падчас грамадзянскай вайны: М. Ланда з'яўляўся членам Рэўваенсавета СССР. Пасля быў начальнікам

паліупраўлення Беларускай і Сібірскай ваенных акадэміяў. У 1938 годзе армейскага камісара 2 рангу М. Ланду расстралялі на маскоўскім палігоне «Камунарка».

Край вучоных, пісьменнікаў, акцёраў, мастакоў, гаспадарчых і дзяржаўных дзеячаў, руплівых працаўнікоў — такой паўстае Бялыніччына праз персаніфікаваныя нарысы, эсэ Міхася Карпечанкі. Кнігу «Імёны ў кантэксце эпох» можна смела залічваць у літаратуру для дадатковага азнаямлення школьнікамі і Бялыніцкага раёна, і Магілёўскай вобласці пры вывучэнні гісторыі Беларусі. Выдатна, што выданне такога кшталту з'явілася ў Год малой радзімы. Тыраж, праўда, не дужа і вялікі — 200 экзэмпляраў. Магчыма, гісторыка-асветніцкі праект дасведчанага даследчыка мінуўшчыны, уважлівага да біяграфіі сваёй роднай старонкі краязнаўцы стане прыкладам для руплівасці іншых пісьменнікаў, публіцыстаў, якія цікавяцца гісторыяй, лічаць яе важным складнікам у выхаванні падлеткаў, моладзі. Бялыніччына, дзякуючы публіцыстычнай працы М. Карпечанкі, паўстае ўнікальным культурным, асветніцкім гняздом Магілёўшчыны, прыцягвае да сябе, нагадвае пра тое, што маршруты памяці — як віртуальныя, так і рэальныя, канкрэтныя, — варта выбудоўваць, пракладаць з улікам мясцін, што далі краіне, свету цікавых, яркіх асоб.

Мікола БЕРЛЕЖ

Саюз пісьменнікаў Беларусі правёў літаратурны конкурс «Радзіма мая дарагая», прысвечаны 100-гадоваму юбілею пісьменніка і літаратуразнаўцы Алеся Бачылы. Сёння мы прадстаўляем творы некаторых лаўрэатаў.

Валерый МАКСІМОВІЧ

Снуецца думак віратлівы рой
І з сэрца рвуцца полымныя словы.

О, Бацькаўшчына любая мая!
Я твой гаючы водар удыхаю,
І цешуся тваёй раскошай я,
І кожнай жылкай у цябе ўрастаю.

Я ведаю: не знішчыць, не стаптаць
І не пазбавіць волі і любові
Таго, хто не адважыцца парваць
З зямлёй сваёй жывую еднасць-повязь.

Краса твая палоніць зноў мяне,
І мрою я ў каторы раз прызнацца:
Тваім, Айчына, верным сынам мне
Дазволь ласкава назаўжды застацца.

У мартыралог Беларусі

Рэпрэсаваным вёскам, леснічоўкам,
хутарам

Зязюліна, Барок, Вялікі Сад,
Марцінаўка, Урупава, Цяцёркі...
Бязлітасна касіў шалёны град,
Каб і з зямлі, і з памяці вас сцерці.

Каб вытруціць, каб вынішчыць да тла,
Касіў знарок пад самае карэнне,
Ды так, — каб ні двара і ні кала —
Ні памяці, ні роду, ні наймення.

Нямелі ў скрусе гоні і бары
І сцішана, засмучана глядзелі,
Як вёскі, леснічоўкі, хутары
Бязлюднелі, знікалі, сірацелі.

Балесны мой, пакутніцкі мой край,
Цябе наўсцяж чужынцы драгавалі,
Каб Лужын, Копань, Задарожжа, Гай
Наноў ужо ніколі не паўсталі.

Ды памяць ажывала неўпрыкмет
Валошкай палявою — сінняй-сінняй,
І харашэў наўкола белы свет
У яркім ззянні зыркае шытшыны.

Мне не забыць — і свету не забыць,
Як людзі тут заўзята шчыравалі, —
Гаспадарамі рупіліся быць,
Ды долицу няўцешную спазналі.

Такі цяжкі, такі гаротны лёс —
Навек пазбыцца роднага цяпельца...
Здаецца, ў сэрцы зболеным прарос
Лёс Кавалёў, Цярэшкаў, Старасельцаў.

Хаду жыцця гвалтоўна не спыніць
І злыбяду паўсюдна не пасеяць,
Пакуль шытшына квеценню гарыць,
Пакуль валошкі ў жыце палымнеюць.

Светлае слова

Светлае слова, слова жывое
Нельга прымусяць згаснуць зняможана, —

Ззяе яно чароўнай красою,
Кожнай пяльцінай сваёй заварожвае.

Ў словы жывым — няздужная сіла,
Што наталяе верай прачыстаю,
Дорыць надзею, спружвае крылы,
Кліча няўтомна ў даль прамяністую.

Слова — вячысты скарб бласлаўлены,
Слова — дарунак неба высокага —
Мройна-жаданы, сэрцам саснёны,
Вытканы дбайна з буслінага клёкату,

З красак дзівосных, зачараваных,
З гойнай вадзіцы — звонкай, крынічнае,
З ветлых палеткаў, сонцам ласканых,
З сполаху-ззянняў у ноч навальнічную;

З ранішніх спеваў птахаў на ўзмежку,
З росаў буйных — зіхоткіх,
расквецістых,

І з дабрадушнай, шчырай усмешкі,
З ясных вачэй, дабрыню што свецяцца.

Светлае слова — з часу дзяцінства,
З казак і песень згушканых маміных,
З бэзу і клёну ля роднай хаціны,
З першага грому, першых праталінаў.

Можа таму і не выпадкова
Даўня мара ў душы маёй цепліца:
Светлае слова — вячыстае слова —
Хай як надалей са мною нявесціца!

Маёй Айчыне

Мая Айчына! Беларусь мая!
Прасветлы кут, навекі бласлаўлены! —
Цябе сардэчна зноў вітаю я —
Прачула, задушэўна, пранікнёна.

Куды б мяне дарогі ні вялі,
Не здраджае ніколі адчуванне,
Што тут, на гэтай любаснай зямлі,
Прытулак мой, і лёс мой, і прыванне;

Што толькі тут квітнеючай парой,
У засені сцішэла-вечаровай

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

І ад спёкі, і ад ветру на прыволлі
Іх ахоўваюць нязменна каласы.

Прыпеў:
Не дары мне ружаў,
Гваздзікоў не трэба,
Штучнай прыгажосці
Аж занадта ў нас.
Васількоў букецік,
Сіненькіх, як неба,
Прынясі з палеткаў
У спаткання час.

Ах, валошкі-васількі на ўсім абрусе
Ззяюць зоркамі зварушлівых надзей
І, як вочкі немаўлятак Беларусі,
Выпраменьваюць пяшчоту на гасцей.

Прыпеў:
Не дары мне ружаў,
Гваздзікоў не трэба,
Штучнай прыгажосці
Аж занадта ў нас.
Васількоў букецік,
Сіненькіх, як неба,
Прынясі з палеткаў
У спаткання час.

Ах, валошкі-васількі ў тваім букеце
Ціхамірна лаішчаць позіркам сваім
І сцвярджаюць: мы шчаслівыя на свеце,
І каханне нам подорана дваім.

Прыпеў:
Не дары мне ружаў,
Гваздзікоў не трэба,
Штучнай прыгажосці
Аж занадта ў нас.
Васількоў букецік,
Сіненькіх, як неба,
Прынясі з палеткаў
У спаткання час.

Прынамсі

На вузкай сцяжынцы, што нас
сутыкнула,
Ніяк разысціся не можам наўздзіў.
Не больш за хвіліну, відаць, прамінула.
Пачуў я: «Прынамсі, на крок адыдзі...»
Сцяжынка. Раса. Недаверлівы погляд.
І слова «прынамсі» ў глыбокай цішы.
Блакит ільнянога квяцістага поля
Адбіўся ў дзвюх зрэнках — люстэрках
душы.

Знямеўшы, стаім. Разумеем, што слова,
Адзінае, роднае, зблізіла нас,
З'яднала, прынамсі, хоць нашы паловы
На гэтай сцяжынцы ва ўмоўлены час.

Кастусь ЦЫБУЛЬСКИ

Вяртанне да вёскі

Каля вёсачкі маёй мурога
Колькі год сумуе па касе...
А да мамачкі ўсё менш дарог:
Зарастаюць мохам пакрысе.

Час вірыць імкліваю ракой,
Не стрымаць гадоў, не супыніць...
Меней стала родных, сваякоў —
На кладах багата іх ляжыць.

Прыпеў:
Зноў прысніцца на зары
След маленства на расе...
А дарогі не у Рым,
У бацькоўскі дом вядуць усе.

У застрэшку нудзіцца каса,
Пашчарбаная ад злой іржы...
А як выпадзе ўначы раса —
Зноў маркота ляжа на душы.

Падымуся, выйду за парог...
І прыпомню ў гарадской смуге:
Каля вёсачкі маёй мурога
Колькі год сумуе па касе...

Прыпеў:
Зноў прысніцца на зары
След маленства на расе...
А дарогі не у Рым,
У бацькоўскі дом вядуць усе.

Я застаюся тут...

Хтосьці кідае свой дом і ляціць на
чужыну,
Дзе аксамітныя пальмы і водар віна.
Я застаюся навек, дзе чабор і ажына,
Дзе ў нарачанскім бярэзніку плача жаўна.

Тут Сож і Дняпро, дубы Белавежы,
Тут песні крыніц і споведзь званоў.
Са мной Беларусь і не трэба замежжа,
Бо тут карані і дубоў, і сяброў.

Хтосьці мяняе жылло на прапіску ў
Мантана
І забывае у Штатах, як ліпа цвіце.
Я застаюся навек, дзе грыбныя туманы,
Дзе на Купалле вяночкі плывуць па вадзе.

Хтосьці кідае свой дом і ляціць на
чужыну,
Толькі вяртае Радзіма з-за мора буслоў.
Ім, я і мне, даспадобы чабор і ажына,
Ім крылы дае, як і мне, да Радзімы любоў.

Хутарок за балотам

Ці журба, ці самота
Завітаюць у сне,
Хутарок за балотам
Зноў ратуе мяне.
Клічуць сцэжкі грыбныя
У сасновым бары,
І з кашамі, малыя,
Мы бязым на зары...

Па расе, па крыштальнай,
Па шаўковай траве
Яснай зоркай світальнай
Мая памяць плыве.
Да радні, што гамоніць
За святочным сталом,
Дзе іграе гармонік,
Грэе песень святло...

Прыпеў:
Хутарок, хутарок, нібы маці, заве,
Хутарок, хутарок, ў маім сэрцы жыве.
Штосьці сумна ў гаі салавейка няе,
Як крынічак тваіх у жыцці не стае...

Тут і працай, і потам
Здабывалі свой хлеб.
Тут было спеўна косам
У мурожнай траве.
І дубы векавыя
Тут сяклі перуны,
Тут мяцеліцы вылі
І спявалі званы...

Асушылі балота,
Больш чарот не расце.
Не чуваць бусла клёкат,
Кураслеп не цвіце.
Зноў журба ці самота
Завітаюць у сне,
Хутарок за балотам
Уратуе мяне.

Купальскі вальс

Зноў гукі вальса лунаюць над любай
Радзімаю,
Поўня купальскую ноч аглядае з нябёс,
Бачыць маю Беларусь ва ўсім свеце
адзіную,
Светлыя твары людзей і зіхоткі ды
змелівы плёс.

Прыпеў:
Купальскі вальс,
Купальскі вальс,
Гучы, не сціхай над прыціхлай
спакойнай ракой,
І ў гэты час
Кружы ты нас,
І сэрцы каханнем напоўні, а гнеў —
супакой.

Польмя ў неба шугае — змагаецца з
цемраю,
Толькі б краіна пазбегла ранейшых нягод.
Поўняць душу беларуса надзей і вераю
Краскі купальскіх вяноў
на імкліваці вод.

Прыпеў:
Купальскі вальс,
Купальскі вальс,
Гучы, не сціхай над прыціхлай
спакойнай ракой,
І ў гэты час
Кружы ты нас,
І сэрцы каханнем напоўні, а гнеў —
супакой.

Васількі

Ах, валошкі-васількі ў жытнёвым полі
Нібы сімвал беларускае красы.

Глеб ГАНЧАРОВ

ПРАВАКАТАР

Праішоўшы метраў з пяцьдзясят па цэнтральнай алеі Чыжоўскіх кладоў і збочыўшы з яе направа да зарослага стаўка, а адтуль — улева, міма «цыганскага квартала», — абавязкова ўпрэўшы ў запылены з часу чорны гранітны пілон, увянчаны барадатай, як у Льва Талстога, галавой. Гэта магіла тэатральнага мастака Аскара Марыкса.

Я бачыў Марыкса толькі аднойчы, калі напрыканцы шасцідзясятых у дзень вызвалення Мінска гуляў з дзедам па знакамітай Панікоўцы. Наогул, гуляць з ім было цікава, бо ён ведаў пра Мінск усё — нават тое, што сам горад не ведаў пра сябе, і надзвычай нясцерпна, таму што траха не з часоў НЭПа лічыўся найлепшым выкладчыкам фізікі ў Мінску, а з той нагоды палова горада была яго вучнямі. Другая ж ведала яго як настаўніка сваёй дзятвы. Таму на кожным кроку дзеда перахоплівалі знаёмыя і доўга, заклёбваючыся, дзядзіліся з ім сваімі справамі.

Ліпеньскае сонца, як праз друшляк, зялёнымі кроплямі лілося скрозь ліпавае лісце, хлопчык Панікоўскі звачаў шпю гусі, а я дбайна рупіўся адкруціць ад фантана вірлавую жабу, якая без стомы шабохвала гэты скульптурны хаўрус ізумруднай бруяй.

Адвезаўшыся ад чарговага знаёмца, дзед хацеў падысці да мяне, але ў гэты момант мы ўбачылі, як са службовага ўвахода ў Купалаўскі тэатр ідзе ў наш бок высокі сухарлявы стары, падобны адначасова да Дон Кіхота і яго капя. Ён быў элегантны і ведаў гэта, дабываўся сваёй элегантнасцю, папанску вывяргаў яе на навакольных. Разны лакаваны кій у ягонай руцэ — бы меч Лансэлата.

Напаткаўшы дзеда, стары ўсміхнуўся як герцаг і прывітаў яго:

— Мечыслаў Аляксандравіч! Колькі ж мы з вамі не бачыліся!

Яны ўселіся на лаўку так, каб не выпускаць мяне з-пад увагі, і пачалі размаўляць. Не сказаць, каб я занадта прыслухоўваўся да іх гутаркі, таму што бронзавая рапуха была куды прывабнейшая за нудную старэчую балбатню, а герцагаў і Дон Кіхотаў мне і ў казках хапала. Аднак вуха і памяць у мяне былі дай божа! Дзе там Эдысану са сваім фанографам!

Мне тады было невядома, што родам Аскар Пятровіч з аўстрыйскага Лемберга і вырас у нямецкамоўным атачэнні. Але фільмаў пра вайну я глядзеў багата, а таму ўяўляў, што немцам належыць мець крамяную гаўклівую гаворку — такую, быццам сабака, закліпаючыся з хіжасці, грызе костку. Нешта падобнае гучала і з вуснаў Марыкса, толькі значна мякчэй. Усё роўна як не костку шпурнулі сабаку, а пругкі хресток.

— А бачыліся мы з вамі, Аскар Пятровіч, гадоў пяць таму на пахананні Волкава, — адказаў дзед.

Ну, мастака Волкава — таго самага, які намалюваў велічэзную, што «Апошні дзень Пампеі», карціну пра тое, як 3 ліпеня 1944 года вызвалілі Мінск, я ведаў. Не асабіста, зразумела, бо Волкаў памёр за год да майго нараджэння. Проста ягоны асабняк заднімі штыкетамі выходзіў на панадворак таго дома, дзе жыла мая цётка і адкуль звисалі да зямлі галіны аскамістай антонаўкі, пакрытыя шэрэм, замшавым лісцем. Я зладзевата падкрадаўся да штыкетніка, млеючы са злачынага страху, зрываў кіслыя, што маё смаркатае жыццё, недаспелыя яблыкі і прагна далучаўся да высокага мастацтва.

Яны палыбіліся ў мінулае, расказваючы адзін аднаму, што здарылася з імі за гэтыя гады, прыгадвалі агульных знаёмых, якіх паспелі пахаваць, і адзін перад другім выдуманыя баячкі.

Думкі дзеда і Марыкса, заплятаючыся адна за другую, каціліся ўсё далей і далей да маладых часоў. Салатавае святло падала на курортныя капронавыя капелюшы з дробнымі дзірачкамі і, змешваючыся з бледна-блакітнымі ценямі палёў, надавала тварам нейкае бірузовае адценне. А барада ў Марыкса дык увогуле стала блакітнага колеру. Упартая жаба не адшурбуўвалася, і я засумаваў.

Яны ўжо дайшлі да дваццатых гадоў, і дзед апавядаў Аскару Пятровічу, як пасля сканчэння ўніверсітэта падзарабіў ва ўступнай камісіі на рабфаку і прымаў экзамены ў нейкіх Петруся, Броўкі, Пятра і Глебкі.

«Зусім забытаўся стары, — засмучана думаў я пра дзеда. — Аніколі ён у мяне экзамену не прымаў».

Марыкс з'едліва ўсміхнуўся, пачуўшы пра ліхтуні абітурыентаў, прыжмурыўся, павярнуўшы на суразмоўніка расколаты маланкай профіль, і сказаў:

— Так, чаго толькі не было замалада, Мечыслаў Аляксандравіч! Ваш аповед нагадаў мне, як я паступаў у мастацкую акадэмію. І — ці паверыце — іншы раз думаю, што лацвей бы не паступіў.

— Не паверу, — адказаў дзед. — У маім жыцці ўсяляк бывала: слоў не хопіць, каб распавесці, — але ніколі я не пашкадаваў пра тое, што атрымаў вышэйшую адукацыю.

— А я пашкадаваў, — запырчыў Марыкс. — І не аднойчы. Часам нават думаю, навошта мне гэта трэба

было. Мастаку наогул акадэмічная адукацыя проціпаказана — яна цісне яго фантазію. Не! Я нічога супраць ведаў не маю, але ж усё-такі больш карысці ад мяне было б, калі б я проста вучыўся жывапісу ў якога-небудзь майстра, не скаванага догмамі акадэмічнай навукі. Але я зараз не аб гэтым...

Я з пялёнак хацеў быць архітэктарам. Не вольным мастаком, а менавіта архітэктарам. Штосьці спакваля цягнула мяне да дойлідства. Усе мае сябры трызнілі вайной, джунглямі, індзейцамі, казачнымі пачварамі — ведаецца, як гэта звычайна ў хлапчукоў бывае? А я, бы апантаны, маляваў толькі палацы і замкі. У нас у Львове — выбачайце, у Лембергу — была, вядома, мастацка-прамысловая школа, і выкладалі там неблагія прафесары, але выкладалі нейка прыземлена, ці што... Уласна кажучы, мастацкасі там было няшмат. Упор рабіўся перш за ўсё на «прамысловасць». Яны вучылі студэнтаў ствараць заводскія карпусы, адміністрацыйныя будынкі, банкі і біржы. Мне гэта падавалася сумным, і я вырашыў паступаць у Венскую мастацкую акадэмію.

— Вось як? — дзед са здзіўленнем прыўзняў брыво.

— Так. Уявіце сабе. Не толькі ў Расійскай імперыі ўсе імкнуліся ў сталіцу. Мы ў Аўстрыі таксама марылі вырвацца з правінцыі. Тым больш што ўсе разумелі: доўга імперыя ў такім стане не працягне. Не сёння-заўтра Франц-Іосіф сканае, і на прастол уступіць Франц-Фердынанд, а ён, што б пра яго зараз ні казалі, быў вельмі прадбачлівы палітык, і на ягоным стане ўжо ляжаў план пераўтварэння манархіі. Замест Аўстра-Венгрыі павінна была з'явіцца Аўстра-Венгра-Славія з дзесяці абласцей. І мы ведалі, што Лемберг з мядзведжага кута стане сталіцай Галіцыі, а да гэтага трэба было рыхтавацца. Таму я спешна пасля гімназіі рвануў у Вену. Вы бывалі ў Вене?

Дзед журботна пакруціў галавой, і кітайскім балванчыкам яму падтакваў я, усім сваім выглядам сілячыся паказаць герцагу, што рады б, але ў нас і ў Мінску штодзённых клопатаў зашмат — вунь: жаба, і тая не адкручваецца. Дзе ж тут пра нейкія вены думаць, калі кроў і так сапсутая!

— Памятаецца, Гётэ казаў, што архітэктур — гэта застылая музыка? — працягваў Аскар Пятровіч.

— Помню, але змушаны вас расчараваць, — паправіў яго дзед. — Гэта казаў Шэлінг у «Лекцыях па філасофіі мастацтва».

Я і не думаю, што ён разумнейшы за мяне!

— Магчыма, — пагадзіўся Марыкс. — Дык вось: у Вене на мяне гэта музыка навалілася, бы начны кашмар. Не-не, я ні ў якім выпадку не хачу сказаць, што горад быў нязграбны альбо не прыстасаваны для жыцця — ён быў шыкоўны! Нічога больш прыгожага, святочнага, вясёлага я да той пары не бачыў! А будынак Венскай оперы цалкам зачараваў мяне. Я гадзінамі стаяў перад ім, ён нагадваў мне шакаладны венскі торт. Я ўсмюктаўся ў гэту музыку, як галодны клешч, піў яе келіхамі, але мяне ўвесь час не пакідала пачуццё, што яшчэ трохі — і яна атруціць мяне, бы воцат атруціў Шуберта. Я быў гатовы ўнікаць ад гэтага воцату. Хутчэй за ўсё, мая псіхіка проста не магла вытрымаць празмернасці ўражанняў вялікага горада.

Спыняла толькі адно: дакументы ва ўступную камісію пададзеныя, і ўжо быў прызначаны першы тур экзамену: малюнак. Здацца, нават не паспрабаваўшы правесці свае сілы, — гэта было вышэй за мяне! Усе сябры ў Лембергу на смех выставілі б.

Курс набіраў прафесар Вагнер. Прызначаным днём усе, хто паступаў, паселі за малберты ў зале. Было нас чалавек сто, а ў другі тур праходзіла толькі трыццаць. Мы цесна гняздзіліся, што куры на седале, чапляючы адзін аднаго локцямі, і адчайна баяліся. Аднак выкрыць сваю няўпэўненасць сапернікам? О, не! Не дачакаліся б яны такога падарунка! Кожны з нас быў Фідэям і Мікеланджэла і саступаць сваё законнае месца на студэнцкай лаўцы нікому не збіраўся.

Побач са мной сядзеў такі ж худы маладзён, як і я, з вятрашчанымі вачыма. Знутранага напружання ён раз-пораз моцна сціскаў сквіцы, праз што на скронях выступалі набухлыя крывёй жылы — чаго добрага, лопнуць! Сваю трывогу

ён хаваў тым, што ўвесь час пад'юджаў і задзіраў навакольных, запэўніваючы, што анікога з нас не прымуць. Ён ведае, ён таленавіты і спрактыкаваны, ён ужо паступаў сюды, вытрымаў два туры, і толькі хвароба маці прымусліла яго пераўраць экзамены.

Але здзіўная справа: чым даўжэй ён скандаліў, тым выразней я бачыў, што ён люта, панічна баіцца іспытаў. Нават віхор на ягонай макушцы дрыжаў ад жаху.

Вагнер выставіў перад намі якуосцы нязграбную кампазіцыю. Яна складалася з гіпсавай мадэлі Парфенона, нейкай статуэткі, некалькіх васковых фруктаў, і ўсё гэта на фоне яркай, стракатай хусты, так што вочы рэзала. Мы сталі маляваць, а прафесар блукаў між мальбертаў і загадкава хмыкаў, зазіраючы ў нашу мазню.

Я неўзабаве супакоіўся і спраўляўся даволі някепска, а мой сусед мітусіўся, парывіста тузаў рукамі і ніяк не мог зладзіць патрэбнага ракурсу. Прынамсі і не рабіў ён нейкіх яўных памылак, але ў яго рабоце не было жыцця. Мёртвай яна заставалася. Ён змяняў колеры, праводзіў таўсцейшыя лініі, але толькі яшчэ больш псаваў і без таго непрыдатны малюнак.

Праз тры гадзіны Вагнер падаў каманду спыніцца і стаў збіраць работы, але сусед ніяк не хацеў аддаваць свой плён, безнадзейна спрабуючы палепшыць яго. Урэшце прафесар амаль сілай выпхаў яго з аўдыторыі.

Я замарудзіў, збіраючы свае бэбахі, і, калі выйшаў на ганак, усе ўжо параз'яджаліся. Заімжэў прыкры вераснёвы дождж, і я вырашыў перачакаць яго пад франтонам. Хутка з'явіўся і мой нядобры сусед. Ён затрымаўся побач і, што вар'ят, пачаў ляць Вагнера, бо той, як ён казаў, быў няздарным зайдросным рамеснікам, якому толькі свінухі будаваць, а не выкладдаць у храме мастацтваў. Хапіла і мне. Ганьбавальнік заявіў, што шанцаў у мяне аніякіх, бо з такім разуменнем перспектывы мяне нават чарцёжнікам не возьмуць. Але, здзіўная рэч, чым больш ён абражаў мяне, Вагнера, акадэмію, Вену і ўвесь свет, чым больш узносіў свае здольнасці, тым больш я разумеў, якая бясконца няўпэўненасць бушуе ў ім.

Мне хацелася хутчэй адчапіцца ад яго, але нудны дождж усё не канчаўся. Так мы з ім і прастаялі да вечара на золкім ветры. І вось, калі цямнела, да галоўнага ўвахода падалі брычку, і з дзвярэй выйшаў прафесар.

Ён памарудзіў, папраўляючы каўнер шэрага макінтоша. Сусед раптоўна пакланіўся яму да пояса і рахмана прапеў:

— Добры вечар, гер прафесар.

Вагнер зірнуў на нас скрозь пазалочанае пенснэ і сказаў:

— А-а, панове абітурыенты! Няўжо вам ісці няма куды? Ваша прозвішча, малады чалавек, здаецца, Марыкс?

— Так, гер прафесар, — чамусьці па-армейску адказаў я.

— Добра, Марыкс! Вы дапушчаны да другога тура. Заўтра спытайце у сакратара, калі вам з'явіцца.

— А... я? — збялелы субядзенік.

— А вам, Гітлер, я яшчэ летась параіў заняцца азамі тэхнікі. Вы мне клятвенна абяцалі, што выправіце ўсе хібы, але так нічога і не зрабілі. На жаль, вам і сёлета не хапіла аднаго бала.

Ён сеў у экіпаж і паехаў. Мой ганьбавальнік нейка адразу стушваўся і паціху знік...

Аскар Пятровіч змоўк, глядзячы на фантан.

— Ну, а што ж было далей? — спытаў яго дзед.

— А нічога! Я паступіў, аднак хутка ўявіў, што не змагу жыць у такім вялізным горадзе, і перавёўся ў пражскі філіял. Але дагэтуль заўсёды думаю, што, калі б я не здаваў у той год экзамен, то, магчыма, на маё месца прынялі б Гітлера. Тады ўсё пайшло б іншым чынам. Так што, Мечыслаў Аляксандравіч, перад вамі ў пэўным сэнсе сядзіць чалавек, які справакаваў Другую сусветную вайну.

— Значыць, будынкаў вы так і не ствараеце?

— Як можна! Ствараю. У дэкарацыях. На сцэне. Вось нядаўна балет «Дон Кіхот» аформіў. Кажуць, што няблага атрымалася.

Ён развітаўся з дзедам, узяў кій і пайшоў да пераходу, над якім разв'язаліся, нібы крылы вятрака, пярэстыя сцягі.

АдмыСлова

Часта даводзіцца чуць, што беларуская мова самая свабодная ў свеце, бо ў ёй няма аніякіх правілаў. Як чалавек, які ўжо больш як дзесяцігоддзе спрабуе вучыць беларушчыне ліцэістаў, лічу падобнае меркаванне заганным, бо мову, у якой няма правілаў, проста немагчыма — ды і навошта? — засвоіць.

Надзвычайна актуальнае пытанне сёння — пошук кампрамісу паміж адэптамі розных варыянтаў беларускай літаратурнай мовы, без якога перспектывы яе развіцця вельмі сумнеўныя.

На маю думку, адна з найважнейшых праблем беларускай лексікаграфіі — даўно наспелая неабходнасць перагляду савецкай спадчыны, паступовага ачышчэння беларускай мовы ад штучных, іншародных элементаў, што можа стаць першым крокам да згаданага кампрамісу.

Аб'ектам разважанняў у сённяшняй рубрыцы стала дэбютная кніга маладой аўтаркі, што выйшла летась у выдавецтве «Кнігазбор». Пачнём аналіз акурат з разгляду неапраўданага ўжывання ў абраным тэксце русізмаў.

Возьмем такі сказ: «Праз салодкі водар бэзу і **церпкі** смак лета...» У вочы адразу ж кідаецца слова *церпкі*, якое з'яўляецца русізмам незалежна ад таго, напрыклад, што зафіксавана «Слоўнікам беларускай мовы» 2012 года (чаго толькі ні пабачыш у нашых слоўніках!). Якое беларускае слова пасавала б кантэксту? Выбірайце на свой густ: *аскомісты*, *даўкі*.

Ці больш паказальны прыклад: «Дастала зялёныя пледы і **пакрывалы**, акуратна разаслала. Следам з'явілася глінянае **блюда**». Гэты сказ багаты на русізмы, звязаныя з побытавай, выдатна распрацаванай у беларускай мове лексікай. Такім чынам, не *пакрывалы*, а *капы* ці хаця б *посцілкі*, не *блюда*, а *паўмісак* ці *талерка*.

Зірнём на яшчэ адзін сказ: «Асабліва **непрымірыма** да маладога ставілася маці дзядзючыны». У гэтым кантэксте зафіксаванае слоўнікам *непрымірыма* лепей замяніць сінонімамі *непрыязна*, *незлычліва*.

Прааналізаваны тэкст прапануе і вельмі цікавы прыклад міжмоўнай аманіі — з'яві, вельмі неяскай для блізкароднасных моў, бо часта тоесныя па гучанні і абсалютна адрозныя па значэнні словы могуць паставіць аўтара ў няёмкае становішча. Вось цудоўны прыклад: «Ён быў бы не супраць далучыцца да агульнай **бяседы** і **асабліва да застолля**». На першы погляд, нічога незвычайнага, калі б не тая акалічнасць, што руская *беседа* і беларуская *бясёда* прадугледжваюць размову ў, так бы мовіць, розных камунікатывых сітуацыях. У беларускай мове слова *бясёда* абазначае збор гасцей з пачастункам, то-бок апрыёры ўтрымлівае ў сабе элемент застолля. Такім чынам, *агульная бесёда* і *асабліва застолле* ў нашым прыкладзе падаюцца ледзь не таўталогіяй. Як зрабіць гэты сказ карэктным? Замяніць *бясёду* *размовай* ці *пакінуць яе без застолля*.

Апошнім часам у беларускай мове відавочна выразная тэндэнцыя ўжывання слова *праца* замест *робота*. Зірнём, як гэта выявілася ў тэксце. Возьмем сказ: «Як адкласці ўсе тэрміновыя **працы**?» Згодна са слоўнікамі, у множным ліку слова *працы* ўжываецца ў значэнні твораў, вынікаў інтэлектуальнай дзейнасці чалавека. Калі аўтар збіраецца адкласці ўбок томік навуковых прац, напрыклад, кафедры беларускай мовы, такое словаўжыванне дапушчальнае. У іншым выпадку на месцы *прац* лепей пасавалі б *справы* ці нават *турботы*.

Іншая крайнасць, у якую часта ўпадаюць носьбіты беларускай мовы, — замена русізмаў паланізмамі, што наўрад ці можна лічыць меншым злом.

Возьмем у якасці прыкладу наступны сказ: «Меў **варункі** ў замежных каліяцкіх тусоўках». Слова *варункі* мае значэнне *умовы*, *абставіны*, таму абсалютна не пасуе такому кантэксту, бо не можа ўжывацца са значэннем *адносінаў*. Як выправіць сітуацыю? Замяніць *варункі*, напрыклад, *знаёмствамі*.

Уплыў рускай мовы ў творах маладых аўтараў адчуваецца не толькі на лексічным узроўні. Прааналізуем, што адбываецца на ўзроўні словаўтварэння. Тут мы часта забываемся пра ўласцівыя беларускай мове фанетычныя заканамернасці, паводле якіх заднязвонныя *з*, *к*, *х* паслядоўна пазбягаюць суседства галосных пяраднага рада [i], [э], што прыводзіць да ўзнікнення гістарычных чаргаванняў, у тым ліку і пры ўтварэнні прыналежных прыметнікаў. Такім чынам, па-беларуску фраза «**Вікін** "хлопчык з працы"» таксама даслаў паведамленне...» гучыць некарэктна, бо форма *Вікін* мусіць быць заменена на *Вічын*, аналагічна з *Марыйчын*, *Аленчын*, *Веранічын*.

Звернемся да граматычных прыкладаў. Разгледзім кароткую рэпліку: «**Пайшліце з намі**». Аўтар прапануе тут пэўную форму загаднага ладу, відаць, натхнёную рускім *пойдёмте*. Нават больш карэктная з граматычнага гледзішча форма *пайшлі* ў беларускай мове для выяўлення пабуджэння ці загаду не ўжываецца, бо ёсць цудоўны адпаведнік — *хадзем*.

І яшчэ адзін прыклад накладання рускіх канструкцый на беларускую мову: «Але тое, што ён зрабіў, усім **прышлося па густу**». Тут відавочная спроба перанесці рускае *пришлось по вкусу* ў прастору беларускай мовы. Як гэтага пазбегнуць? Прыгадаць цудоўны выраз *прышлося даспадобы*.

Давайце ўдасканаліваць мову разам!

Марына КАЗЛОЎСКАЯ,
кандыдат філалагічных навук, настаўніца беларускай мовы і літаратуры Ліцэя БДУ

ТВОРЦА Ў ЭПОХУ КРЭАТЫЎНАЙ ЭКАНОМІКІ

Як сучаснаму аўтару знайсці свайго чытача і атрымаць пэўны прыбытак з літаратурнай творчасці? Размаўляць пра літаратуру цікава не толькі з літаратарамі, але і з рупліўцамі іншых прафесій. Мы запрасілі да размовы Івана Панамарова і Ганну Лаўніковіч — супрацоўнікаў беларускага прадстаўніцтва міжнароднай рэкламнай сеткі.

— Нярэдка здараецца, што чалавек піша добрыя рэчы, але яго выданні ляжаць стосам на складзе выдавецтва, кніга не знаходзіць чытача, аўтар не атрымае прыбытку. У чым прычына з вашага пункту гледжання?

Іван Панамароў: Мне падаецца, што беларуская літаратура — закрытая супольнасць. І нават шырэй: Мінск — гэта закрытая супольнасць. Тут адбываецца шмат цікавага, калі ты ўваходзіш у пэўнае кола. Калі ж у цябе няма знаёмых праграмастаў, музыкаў, наўрад ці будзеш выстаўку. Альбо даведзеешся пра падзею праз два тыдні, альбо патрапіш на сустрэчу і будзеш адчуваць сябе не ў сваёй талерцы. Тое самае варта перанесці і на плоскасць літаратуры. На цяперашні момант закрытае суполак вядзе да крызісу дыялогу і ў выніку — да крызісу ідэі.

Яшчэ пытанне з пункту гледжання рэкламшчыка: ці ведае пакупнік пра прадукцыю? І гэта істотна, таму што немагчыма хацець альбо набыць тое, пра што я не ведаю. Як ісці: прадукт за мной, альбо я за прадуктам — іншая гісторыя. Я адчуваю сябе адсечаным ад плыні, якая мае дачыненне да беларускай літаратуры. Пры гэтым чытаю нобелеўскіх лаўрэатаў, праглядаю калумністаў, але, шчыра кажучы, рэдка турбуюся думкай «Якую беларускую кнігу мне прачытаць?», у мяне не сфарміравана гэта патрэба як у спажыўца.

— Магчыма, справа ў тым, што аўтары не маюць магчымасці шырока рэкламаваць сваю прадукцыю?

І. П.: Мы жывём ва ўнікальны час. Сацсеткі — пры ўсім сваім спрашчэнні — тэст на тое, наколькі моцная твая ідэя. Яе можна адразу правесці на мільёнах чалавек. Але нехта з аўтараў можа паспрабаваць сябе ў сетках і сутыкнуцца з тым, што яго ідэі проста не патрэбныя...

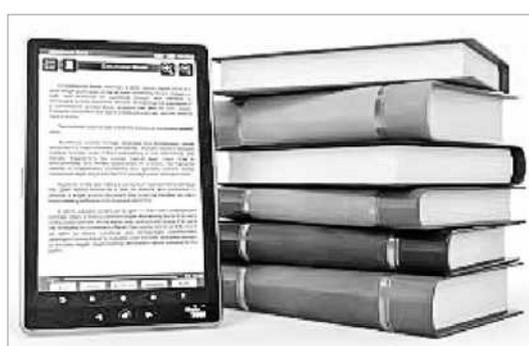
— Якія крытэрыі поспеху?

Ганна Лаўніковіч: Калі нешта выклікае рэакцыю, адказ — значыць, аўтар на правільным шляху, зьяўляецца да важных праблем, спрабуе правільныя механізмы. І нават калі ваш твор атрымаў шмат негатыўных каментарыяў — усё не так кепска, магчыма, ён мае характар супрацьяддзя. Самы горшы вынік — адсутнасць якой-небудзь рэакцыі.

І. П.: Чалавек, які прывык дзяліцца ідэямі, адразу адчуе водгук: гэта могуць быць нават тры каментарыі патрэбнай танальнасці. Сёння адбываецца пераход ад эканомікі вытворчасці да эканомікі ідэі, якая не мае сакрэтнага інгрэдыенту поспеху. Бо эканоміка ідэі адрозніваецца ад эканомікі вытворчасці тым, што стваральнік і ёсць формула, яго ўспаміны, паездкі, траўмы, боль, першае, другое каханне, спрэчкі — гэта ўсё ён, і чым больш ён сябе ўвабраў, тым мацнейшая яго пазіцыя і тым лепш яна гучыць.

Крэатыўная эканоміка разам з ІТ-тэхналогіямі абаліраюцца на такія сферы, як дызайн, кіно, тэлебачанне, фота, відэа, рэклама, мастацтва, музыка, архітэктура, кнігавыданне, рамёствы. Росквіт креатыўных рынкаў у еўрапейскіх краінах карэлюе з наступствамі чацвёртай індустрыяльнай рэвалюцыі, якая адбываецца ў наш час. Людзі губляюць працу на вытворчасці і ў офісах з-за аўтаматызацыі зборачных ліній і праграм штучнага інтэлекту. А творчыя прафесіі дазваляюць рабіць тое, што падабаецца, і ў чым чалавек дасягае добрых вынікаў.

— Аўтар выклаў старонку твора, водгукі чытачоў яго матывавалі, выйшла кніга — і тут ёсць меркаванне, што пры добрай рэкламе можна прадаць амаль усё: спінар, бутэльку кока-колы, мячык-антыстрэс... А кнігу?..

І. П.: Ёсць вядомая рэкламная прымаўка, што рэкламай спажыўца можна падмануць, але толькі аднойчы. Калі прадаць кепскі, нецікавы, графаманскі раман на цудоўнай беларускай мове, можна назаўсёды адштурхнуць чытача ад усёй беларускай літаратуры. Таму разлічваюць, што рэклама нас усіх выцягне — гэта міф. Яна працуе, калі гаворка ідзе пра барацьбу на высокаканкурэнтным рынку тавараў, блізкіх па якасці, калі людзей неабходна падштурхнуць набыць тавар рэгулярна альбо растлумачыць, чаму гэты тавар каштуе болей і якую карысць можна з гэтага атрымаць. А кніга — гэта акт творчасці, а каб акт творчасці адбыўся, патрэбна, па-першае, думка, а па-другое, аўдыторыя.

Напрыклад, што датычыцца межнай камерцыйнай літаратуры, музыкі ці кіно, самая значная асоба — прадзюсар. Гэта вытворчасць, у лепшым выпадку — майстэрства. Ёсць бізнес, ёсць прыбытак, ёсць пяр-праграма, жорстка пралічаная для продажы любой паперы, на якой будзе стаяць імя канкрэтнага аўтара. А ёсць акт творчасці: чалавек тонка адчувае, рэфлексуе наконт таго, што адбываецца ў нашай рэчаіснасці. Яму не істотна, купяць ці не.

— Паэтам важна выказаць сябе, прапанаваць нешта істотнае, магчыма, пайсці насуперак традыцыі. Паэты не арыентаваны на прыбытак, і выдаўцы рэдка выдаюць паэтычныя зборнікі вялікімі тыражамі, бо лічыцца, што паэзія запатрабаваная менш за прозу.

І. П.: Не пагаджуся: рэп-батлы *Versus Battle* збіраюць па некалькі мільёнаў праглядаў, а расійская паэта Вера Палазкова ўвесь час на гастролях. Калі кажа пра *Versus*, то я бачу запыт з боку шырокай аўдыторыі маладых людзей (прычым дастаткова агрэсіўных) на тэмпарытм, вобразнасць, сэнс, прычым сэнс вострасацыяльны. Калі б Маякоўскі жыў у XXI стагоддзі, ён, напэўна, выступаў бы на версусах. Ён бы не пісаў на *stihi.ru*, дзе пяць падпісчыкаў. Запыт ва аўдыторыі ёсць.

Лічу, што Паэт робіцца паспяховым, калі можа выказаць у словах тое, што адчуваю я, але выказаць не магу. Гэта і ёсць талент, але трэба адчуваць, чым хварэе канкрэтны пласт людзей.

Думаю, што кожны аматар літаратуры разумее: магчымасць набыць кнігу — гэта матэрыяльны спосаб сказаць аўтару «дзякуй».

— Дзіцячая літаратура — гэта ўжо іншая сфера, магчыма, і тут у вас знойдуцца карысныя падказкі?

Г. Л.: Для пачатку прапаную паглядзець рэкламу ад *TBWA/Paris* шпалер фірмы *Castorama*. Дзіця скане выявы казачных герояў на шпалерах з дапамогай смартфона альбо планшэта і потым можа абраць казку пра гэтых персанажаў. Кажучы пра дзіцячую літаратуру, мы абмяркоўваем звыкловы для нас форму, але не абмяркоўваем патрэбы сучаснага маленькага чытача. Калі кажу пра дзіця, то ёсць вялікі пласт індустрыі лічбавых забаў, дзе пісьменнік не проста рыфмуе «плач» і «мяч», а спрабуе ўцягнуць дзіця ў гісторыю, выкарыстоўвае ўсе магчымыя формы ўзаемадзеяння з маладым чытачом. Сёння існуюць кнігі для дзяцей, дзе змяняюцца гісторыі, лічбавыя кнігі з убудаванымі квэстамі, сумяшчаецца відэа і тэкставы кантэнт, дапоўненая рэальнасць і інтэрактыў. Таму перш чым ствараць нешта для дзяцей, неабходна вывучаць існуючыя фарматы ўзаемадзеяння дзіцяці і прылады, на якой знаходзіцца гэта гісторыя, бо рынак тавараў для дзяцей самы інавацыйны, хутка развіваецца і вельмі прыбытковы.

І. П.: Калі сучасны аўтар плануе паўтарыць, напрыклад, лёс Агніі Барто, то гэта, на жаль ці на шчасце, сёння немагчыма. У часы Агніі Барто было прасцей: пра знакамітых аўтараў распавядалі ўсяго некалькі інфармацыйных каналаў. А цяпер ёсць мільён інфармацыйных плыняў, таму наколькі моцнай павінна быць ваша ідэя, каб вылучацца з агульнага шэрагу? Пры гэтым кожны можа канвертаваць свае ідэі ў рэальныя прадукты. Часам з гэтага атрымаюцца і кнігі. Напрыклад, можна зрабіць мультфільм па матывах кнігі, можна і наадварот. Мульцікі пра Свінку Пэпу маюць сотні мільёнаў праглядаў, зразумела, што потым гісторыі пра яе выходзяць у друкаваным варыянце... Адзінага шляху да поспеху сёння няма.

— Ёсць шмат магчымасцей зацікавіць дзяцей беларускай культурай. Можна рабіць буктэрылеры, камп'ютарныя гульні па-беларуску. Але вялікага выбару прадукцый пакуль няма. Чым, на вашу думку, гэта абумоўлена?

І. П.: Па-першае, большасці прадпрымальнікаў справы да гэтага няма. Зразумець іх можна: пабачыць рынак у забавляльнай індустрыі на беларускай мове зольны далёка не кожны бізнесмен. Рабіць што-небудзь цяпер можна паспрабаваць праз краўдфандынг. Калі сама культура прадпрымальніцтва пачне трансліраваць: «рэгіструйся, спрабуецца, аб'ядноўвайцеся» — нішы, звязаныя з культурай, мовай і забавамі вельмі хутка будуць запоўненыя.

Г. Л.: Калі чагосьці няма, чаму б не быць першым і не паспрабаваць зрабіць нешта значнае?..

— Ці прапанаваць б вы беларускім вытворцам шпалераў зрабіць казку на беларускай мове? Здаецца, гэты праект лёгка перанесці на нашу глебу...

І. П.: Мы з радасцю паглядзелі б работы беларускіх аўтараў, якія хацелі б сябе паспрабаваць у такім праекце. Трэба ісці насустрач адно аднаму!

Алесь ЛАПЦКАЯ

У палоне пераплётаў, ініцыялаў, гравюр...

ЦНБ НАН Беларусі сабрала рэкордную колькасць наведвальнікаў, паказаўшы ўнікальныя рарытэты

Дакрануцца да адной з самых драгіх кніг у свеце, убачыць адзін з найстарэйшых дакументаў у нашай краіне, пагартаць першую беларускую ілюстраваную кніжку, адкрыць новага Караткевіча... Месца, якое можа сапраўднаму здзівіць, — Цэнтральная навуковая бібліятэка Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі імя Якуба Коласа. Выстаўка старажытных кніг і рукапісаў падчас «Бібліяночы» — гэта той выпадак, калі кніжніца — сацыякультурны цэнтр, акумулятар новага, рухавік (ці спыняльнік) часу, калі прадчувае, што патрэбна сучаснаму чытачу, які прагне даследаваць гісторыю кнігі, сачыць за яе развіццём, узіраючыся ў старажытныя і неардынарныя асобнікі. Нядзіўна, што тут раз-пораз чуліся тэлефонныя званкі: «Прыязджай хутчэй, ты яшчэ можаш паспець»... убачыць...

96x61

Ці магчыма ўявіць выданне вышынёй амаль метр? А ў ЦНБ НАН — яшчэ і пагартаць і сфатаграфавана! Непаўторны альбом амерыканскага натураліста, арнітолага, мастака Джона Джэймса Адзюбона «Птушкі Амерыкі» (1827—1838) — цэнтр усеагульнага прыцягнення і аб'ект няспыннага захаплення, кніга-абрус.

Кніга-гігант — славуцасць ЦНБ НАН.

Незлічоная колькасць непаўторных птушак Амерыкі адлюстраваны ў натуральную велічыню (!) — гэтым абумоўлены вялікі памер кнігі. Так, тут на старонках ажываюць совы — вялікія, мажнныя драпежнікі і мініяцюрныя далікатныя птушачкі. Ці захаваўся да сёння ўсе віды, якіх адлюстравалі дбайны мастак? Цешыць, што хаця б зафіксаваны ў такім унікальным альбоме. «Гэта самая дарагая кніга ў гісторыі чалавецтва. Рэкорд — кошт перавышаў 10 млн долараў за ўсе тамы (усяго іх 4). Арыгінал выдання захоўваецца ў адной з буйных біялагічных бібліятэк Амерыкі, але паглядзець — толькі праз шкло», — адзначае навуковы супрацоўнік аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Віктар Свякла. Выданне ЦНБ НАН — факсімільнае, перавыданне позняе, надрукаванае ў Лейпцыгу ў 1970-х. Але самае вялікае ў ЦНБ НАН і, без перабольшвання, самае экзатычнае.

КВЭСТ ПА ЕВАНГЕЛЛЯХ

Убачыць арыгінал выдання, якому 443 гады, — рэдкая ўдача. Евангелле 1575 года Пятра Мсціслаўца стала сведкам цікавых падзей. Гэтае выданне, стаўшы плёнам супрацоўніцтва Пятра Мсціслаўца з братамі Мамонічамі ў друкарні ў Вільні, хутка займала копію. Справа ў тым, што калі паміж братамі Мамонічамі і Мсціслаўцам здарыўся канфлікт, суд прысудзіў Пятру Мсціслаўцу забраць друкарскае абсталяванне, узоры, доскі, ініцыялы, застаўкі, а Мамонічам Эвангелля 1575 г. Мамонічы былі прадпрымальнікамі: акрамя асветы (богаўтод-

най справы), рупіліся і пра заробак, камерцыйную выгаду: больш надрукаваць і прадаць. Захацелі яшчэ раз выдаць Евангелле. Але ў іх не было выражаных майстрам Мсціслаўцам узораў. І яны зрабілі грубую, спрошчаную копію выдання: самі выразвалі па ўзоры Мсціслаўца літары і ілюстрацыю. Гэта відаць нават няўзброеным вокам. Дастаткова зірнуць на дзве гравюры, абедзве евангеліста Марка. Тут прапаноўваюць параўнаць і знайсці 10 адрозненняў, своеасаблівы квэст па Евангеллях: 1575 г. Мсціслаўца і канец 1610 г. Мамонічаў. Адрозненні адразу заўважныя ў німбах: на асобніку Мсціслаўца прамяні вытанчана прамалюваны і рызходзяцца, а на асобніку Мамонічаў прамяні нямма ўвогуле — зроблена на скорую руку.

Цікава параўнаць дзве Трыёдзі Псольныя: адна надрукавана ў Маскве ў 1589-м, а браты Мамонічы ў 1609 годзе выдалі яе копію. Ды яна зроблена даволі надбайна: «Загалоўныя, вялікія, літары — ламбарды — «С» і «Н» невыразныя, дзесці друкар увогуле пераблытаў і «Н» паставіў дагары нагамі. Можна, спыталіся: па-хуткаму надрукаваць і прадаць», — расказвае загадчык сектара кнігазнаўства аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Алена Цітавец.

ПАЗБЕГНУЦЬ ЕПІЦІМІ

Цікаваць выклікае царкоўная кніга з фондаў ЦНБ НАН, якая захоўвалася ў Смільавічах ва Успенскай уніяцкай царкве.

Самуіль Багданоўскі і яго жонка Яўгіння — гэтыя імёны запісаны на старонках кнігі — падарылі кнігу ў царкву для выратавання сваёй душы.

Ноты — не толькі на нотным стане, але і ў кнізе ў радок... Гэта дэманструе выданне з рукапіснымі нотнымі літарамі — крукамі (у іх незвычайныя назвы: стапіца, два ў чайне, крук светлы, палка, хаміла... І кожны крук мае свой распеў) — Актоіх на крукавых нотах, (1825), а побач (для параўнання) — з адрукаванымі — фоталітаграфія. Друк у пач. XX ст. навучыўся імітаваць рукапіс. Адрозніць, дзе рукапіс, а дзе — друк, амаль немагчыма.

Вось Макаран 1624 года (Кіеў) з цікавай асаблівасцю: тут у друкаваную кнігу ўстаўлены пяць лістоў канца XVIII—XIX стст. з рукапісным дадаткам — епіціміянкам — пакараннямі за грахі. На спеводзі святар мог вызначыць пакаранне па гэтым дадатку. Напрыклад: «Аще ли кто сон видевь и толкуеть его, поста день единъ»; «Аще ли кто мужъ или жена мигнетъ блуда ради, епитими две недели, а поклоновъ по пятдесюти на день».

Надзвычай змястоўныя і цікавыя ў старадруках гравюры. Выданне «Іаан Златавуст. Бяседы на 14 пасланняў святога апостала Паўла» 1623 г. прадстаўлена ў двух асобніках. І гравюры розныя. На кананічнай паказаны Іаан Златавуст, калі піша каментарыі на пасланні апостала Паўла, якія той яму нашэптвае/дыктуе, спусціўшыся з нябес. У акенца зазірае вучань Іаана Златавуста святы Прокл. А стараабрадцы, калі падладжвалі кнігу (пераплёт зношваўся), уставілі другую гравюру XIX ст., спрошчаную, у лубоч-

Ад багаціня ўнікатаў займае дух!

ным стылі, ды размалявалі акварэллю.

Амаль усе прадстаўленыя старадрукі — арыгіналы. У фонд бібліятэкі яны трапілі падчас барацьбы з царквой у 1920-я гады. «Куплялі пасля вайны. Тады калекцыянераў праследавалі, у прыватнасці старавераў, сярод іх было многа такіх, хто збіраў кнігі, і яны лічылі: чым дзяржава канфіскуе, лепш не так дорага, але прадаць бібліятэцы, — тлумачыць супрацоўнік аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Паўліна Скурко. — 50 гадоў таму наша кіраўніцтва адшуквала такіх калекцыянераў і купляла кнігі дзясяткамі».

ЗАШПІЛКІ І ЖУКАВІНЫ

Разглядаючы старажытныя мастацкія пераплёты, немагчыма не звярнуць увагу на зашпількі для кніг, якія служылі для захоўвання кніжнага блока. Выкарыстоўваліся два віды зашпільек — узачэп і ў пяглю.

Надзвычай выразны ўзор мастацкага пераплёту — пергамент: «Кніга о вере» 1620 г. Белы гладкі пергаментны пераплёт гэтага кірылічнага выдання захаваў нават залаты ўзор. Калі кніга стаіць, каб пераплёт ні ў якім разе не працёрся, прымянялі металічныя скобы. А калі кніга ляжыць, яе зберагаюць жукавіны.

Богаслужбовыя кнігі вялікія: іх клалі на алтар. Выданні для падарожнікаў заўважна меншага фармату, але ўсё роўна складана ўявіць, як яны ўлазілі ў кішэню. У дарогу бралі біблейскія тэксты. Сярод прадстаўленых — Новыя Запаветы XVI — пач. XVII стст. Цікава, што першапачаткова яны дастагкова тоўстыя, але пасля шматлікіх падарожжаў «схуднелі». Напрыклад, з некалькіх біблейскіх кніг застаўся толькі Апостал. Такім чынам, частку жыцця кнігі пражылі пад назвай Новы Завет з Псалтырам, але за 100 гадоў вандроўнікі іх так зачыталі, што заставалася амаль палова.

Усяго ў экспазіцыі прадстаўлена каля 120 адмысловых выданняў. Не адвесці вока ад асобнікаў лацінскага шрыфту, заходнееўрапейскага друку... Прадстаўнік вядомага роду Тышкевічаў Караль Конрад Тышкевіч падарожнічаў па Італіі і Швейцарыі, вёў падарожныя нататкі (1782). Мікалай Кшыштаф Радзівіл (Сіротка) наведваў Святую Зямлю, сведчанне — выданне 1628 (экзэмпляр з калекцыі «Бібліятэка Нясвіжскай ардынацыі»).

Самы стары дакумент у бібліятэцы і адзін з самых старых у краіне — Прывілей Жыгімонта I, выдадзены Астравухавічу Яну на валоданне двума падданымі і зямельным надзелам (1536 г., пергамент). Напісаны кірыліцай, можна прачытаць, што да Жыгімонта I прыйшоў Ян Астравухавіч, стаў расказаць, што яго дзядзька, ужо стары, накіраваў яго, каб кароль перадаў яму бацькаву спадчыну. Маецца пачатка Жыгімонта I.

А ці ўсё мы ведаем, што захоўваюць нашы бібліятэкі?

Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

З ЧАГО ПАЧЫНАЕЦЦА РАДЗІМА...

Чытачы Гомельскай гарадской бібліятэкі № 1 былі невымоўна радыя сустрэчы з выдатным пісьменнікам, гумарыстам, сатырыкам, публіцыстам, драматургам Васілём Ткачовым. Асабіста я ўдзячная яго кнігам, таму што адцягнулі ад чытання дэтэктываў і іншага лёгкага чытва. Творы Васіля Ткачова прымушаюць нас задумацца пра сённяшні дзень, не забываць аб продках, родным доме.

Не забуду словы В. Ткачова: «Трэба заўсёды ствараць самому настрой. У смеху, як у птушкі, ёсць крылы, і мы на іх адчуваем сябе выдатна. Усмхайцеся, сябры, часцей. Жыццё наша не такое ўжо і бясхмарнае». Падчас размовы прысутных кранула адданасць і шчырая любоў яго да вёскі Гута, што ў Рагачоўскім раёне.

Парадавала і тое, што на сустрэчы прысутнічаў зямляк Васіля Ткачова пісьменнік Міхась Сліва. Дзякуючы творам гэтага аўтара мой унук Арсень з задавальненнем чытае на беларускай мове. З творчасці М. Слівы і В. Ткачова нашы дзеці могуць чэрпаць сапраўдныя пачуцці да блізкіх і да сваёй малой радзімы, з якой пачынаецца вялікая.

Валянціна ПАКРАШЫНСКАЯ

ПАВАГА ДА АСОБ

Плён бібліяграфічных выданняў у гонар пісьменнікаў-землякоў

У Гродзенскай гарадской цэнтральнай бібліятэцы імя А. Макаёнка адбылася сустрэча з вядомым аматарам сучаснай літаратуры пісьменніцай Ірынай Шатыронак. Аўтар 11 кніг і больш за 500 публікацый у СМІ распавяла пра свае творчыя знаходкі. Нагодай для сустрэчы паслужыў складзены супрацоўнікамі кніжніцы бібліяграфічны ўказальнік «Кнігі і ўсё, што з імі звязана». Гэта даніна павагі яркай асобе, добраму і надзейнаму сябру бібліятэкараў. Указальнік складаецца з біяграфій, дзе выкарыстаны цытаты з публікацый і ўспаміны пісьменніцы, фота з асабістага архіва і бібліяграфічнага спіса літаратуры.

Прысутнічалі на сустрэчы дырэктар Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я. Карскага Лідзія Мальцава, галоўны спецыяліст галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Гродзенскага аблвыканкама Аксана Коханавы, прафесар, літаратуразнавец Аляксей Пяткевіч, паэт, крытык і перакладчык Генадзь Кісялёў, паэтэса Галіна Самойла, беларуская журналістка, палітычны і грамадскі дзеяч Алена Бераснёва, прыхільнікі творчасці пісьменніцы. Яны выказалі цёплыя словы ў адрас Ірыны Сяргееўны і складальнікаў выдання, падзяліліся меркаваннямі пра важнасць стварэння бібліяграфій вядомых людзей горада.

У БІБЛІЯТЭКУ — УСЁЙ СЯМ'ЕЙ

Фестываль сямейнага чытання «Сябруем з кнігай усёй сям'ёй» прайшоў у Мінску ў Цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы імя М. Астроўскага. Гэта свята стала ўжо традыцыйным, ладзіцца штогод увесну і вітае самых актыўных юных чытачоў. Такія цудоўныя хвіліны сямейнага чытання застануцца з дзецьмі на ўсё жыццё. Гэта разумеюць і бацькі, і супрацоўнікі бібліятэк. Фестываль «Сябруем з кнігай усёй сям'ёй» якая і створаны для падтрымкі сямейнага чытання.

На свята сабраліся самыя чытаючыя сем'і з усіх 18 дзіцячых бібліятэк Мінска. «Чытаць малым трэба з самага ранняга ўзросту», — сцвярджаюць Павел і Алена Пінчук, якія разам з дзецьмі запісаны ў дзіцячай бібліятэцы № 10. Сваім двум сынам яны пачалі паказваць і чытаць прыгожыя, яркія кніжкі, калі тыя яшчэ не ўмелі размаўляць. Гэта ж раяць і бацькі сям'і Жыгальковічаў, чытачы дзіцячай бібліятэкі № 1. Іх дачушка, дзякуючы ранняму знаёмству з кнігай, пачала чытаць у 3 гады... Амаль ва ўсіх выступленнях гучалі словы захаплення і падыякі родным бібліятэкам. Шматдзетная маці Ганна Кісялёва, чыя сям'я «прыпісана» да бібліятэкі № 4, прызналася: «Як добра, што ў свеце, дзе ўсе бягуць і мітусяцца, ёсць такое цудоўнае месца — бібліятэка, дзе можна спакойна пасядзець разам з дзецьмі, пачытаць, а яшчэ знайсці кніжкі свайго дзяцінства!»

Таццяна ПЯТРОВА

Мастацкія практыкі

Алена РУСАКЕВІЧ

НАВОШТА ЗАДАВАЦЬ ПЫТАННІ?

Канкурыванне розных арганізацый з мэтай стварэння найбольш арыгінальнай або нашумелай выставы тэарэтычна павінна станоўча адбівацца на выставачнай дзейнасці ў Беларусі. Пастаяннае спаборніцтва павінна прысутнічаць у культурнай прасторы, але нярэдка здараюцца сітуацыі, калі выставы сучаснага мастацтва ператвараюцца ў свайго роду маркетынгавую кампанію. Гэта не з'яўляецца мінусам у працы арганізацый, якія займаюцца прэзентацыяй мастацтва, але досвед паказвае, што выставы з такой скіраванасцю часта не маюць выразнай канцэпцыі. У такіх сітуацыях галоўнае пытанне «пра што?» сучасныя куратары часам абыходзяць бокам.

Разгледзім у якасці прыкладу выставу, якая праходзіла ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў «Я Манэ Я Шышкін Я Малевіч». У першую чаргу варта адзначыць, што канцэнтраваная ў адной прасторы разнастайных твораў сучасных аўтараў — гэта цікавы матэрыял для мастацтвазнаўцаў, культуролагаў і сацыёлагаў. Акрамя таго, гэта цікавы досвед для саміх мастакоў.

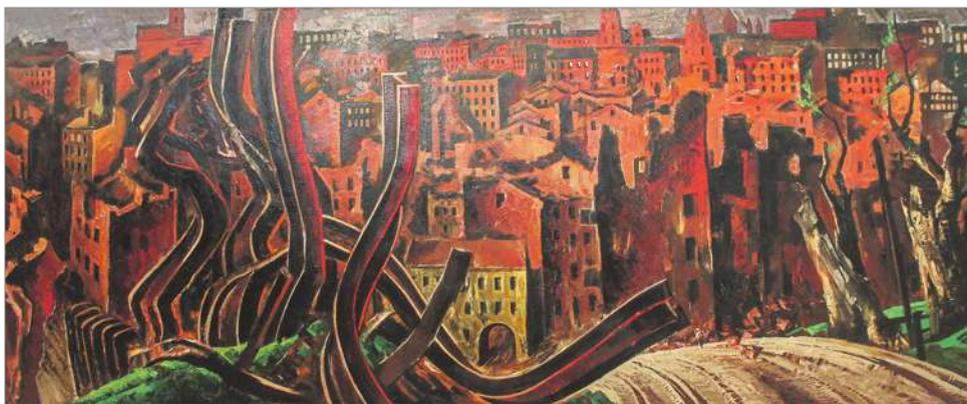
Прэзентацыя твораў, якія прынеслі на выставу ўсе ахвотныя, праводзілася яшчэ ў XX стагоддзі. Улічваючы той факт, што ідэя далёка не новая, хацелася б убачыць яе пераасэнсаванне. Сучасныя куратары часта прадстаўляюць памяшканне для твораў класічнага мастацтва ў новым кантэксце. У самым простым выпадку прадстаўленыя работы можна было б разгледзець з пазіцыі лакальных асаблівасцяў або з псіхалагічнага пункту гледжання, вывучыўшы матывы людзей, якія хочуць прадэманстраваць публіцы сваю творчасць і г. д. На дзіва, выставачная зала стала нагадваць мастацкі салон у самым негатыўным яго праяўленні. Прастора, у якой суседнічаюць прафесійна напісаныя пейзажы і кошкі на фоне захаду сонца ператварылася ў дзіўны сінтэз мастацтваў, які не мае канкрэтнай мэтавай аўдыторыі.

Кожная прадстаўленая работа была адзначана нумарам, а ў пачатку выставачнай залы размешчаны стэнд з нумарамі, побач з якімі ўказвалася назва і аўтарства кожнага твора. Хутчэй за ўсё, гэтая сістэма прадугледжвала зручнасць галасавання за ўпадабаную работу. Але куратарская думка ўсё ж не зусім зразумелая: чаму ў такім выпадку этыкеткі не былі размешчаны побач з экспанатамі? Калі канцэпцыя прадугледжвае непарадушную адзнаку твора мастацтва, калі глядач не ведае імя аўтара і не ведае часу яго стварэння, навошта ў такім выпадку размяшчаць падрабязную інфармацыю на стэндзе? Нават калі разлічваць на тое, што сэнс гэтай выставы заключаецца ў галасаванні, з-за невыразнай канцэпцыі ўзнікаюць цяжкасці ў ацэнцы прадстаўленых твораў: што на такой выставы можа быць «самым-самым»? Работа аўтара, які больш за ўсіх стараўся, ці работа, якая выкананая найбольш прафесійна?

Безумоўна, кожны наведвальнік такой выставы знойдзе зразумелы для сябе твор, але ці можна лічыць такую мэту паказчыкам добрай выставы сучаснага мастацтва? Нягледзячы на тое, што прынцып экспанавання работ ўсіх ахвотных аўтараў сам па сабе цікавы, важна добра прадумаць спосаб падачы такога матэрыялу. Вызначэнне мэты выставачнага праекта — адзін з найважнейшых этапаў стварэння добрага прадукту. Калі гэтага не ўлічваць, і мастакі, і тэарэтыкі мастацтва, і проста наведвальнікі рызыкуюць пастаянна сутыкацца з выстаўкамі, якія праводзяцца толькі для сцвярджэння мастакоў у статусе мастакоў альбо з арганізацыямі, якія працуюць толькі для падтрымання статусу дзеючай выставачнай пляцоўкі.

СУСТРЭНЕМСЯ Ў БУДУЧЫМ МУЗЕІ?

Багатая спадчына Мая Данцыга варта асобнай выставачнай прасторы

«Мінск. Вясна. 1944 год», 1975 г.

Яркі, таленавіты, энергічны. Менавіта такім сучаснікі ўспамінаюць народнага мастака Беларусі Мая Данцыга, які зрабіў неацэнны ўнёсак у нацыянальную культуру краіны. У Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі адбыўся вечар памяці і адкрыцце выставы Мая Вольфавіча.

За шэсцьдзясят пяць гадоў творчасці Май Данцыг стварыў вялікую колькасць карцін, у тым ліку цэлую галерэю вобразаў роднага Мінска. Яшчэ ў самым пачатку творчага шляху майстар вызначыў для сябе некалькі галоўных тэм, якія распрацоўваў і інтэрпрэтаваў на працягу ўсяго жыцця: вайна, горад, новабудовлі, працоўныя будні, партрэты дзеячаў культуры.

— Для мяне як мастака Май Вольфавіч зрабіў галоўнае — захаваў дух 50, 60, 70-х гадоў, які панаваў у нашым любім Мінску, — падкрэсліў на вечары памяці народны мастак Беларусі Уладзімір Тоўсцік. — Розніца ва ўзросце ў нас была прыстойная, але аб'ядноўвала тое, што мы абодва карэнныя мінчане. Мы вельмі любілі гаварыць пра Мінск. Май Вольфавіч расказваў, якім наш горад быў пасля вайны. Дзіўна, як ён памятаў пахі горада, успамінаў пра пахі вясны, якія літаральна захоп-

«Гудзе зямля Салігорская. Вечэрняя змена», 1960 г.

лівалі Мінск у палон. Але важна, што ён гэта не толькі памятаў — данёс успаміны да нас у творах.

У палотнах, прысвечаных роднаму гораду, майстар стварыў абагульнены паэтычны вобраз, у якім часцінкам зліваюцца разам сучаснасць і мінулае. Дачка майстра Ала Данцыг кажа, што бацька зараджаў любоўю да горада ўсіх, хто аказваўся побач.

Май Данцыг умеў і любіў пісаць партрэты сучаснікаў, адораных і моцных, якія валодаюць вялікай унутранай глыбінёй, акрыленых мастацтвам і самаадданных, як і ён сам. Жывапісец Уладзімір Уродніч падкрэсліў, што Май Вольфавіч праз размовы умеў выхоўваць чалавека, мог перавярнуць яго свядомасць у адно імгненне.

Асаблівае месца ў творчасці Мая Данцыга займала ваенная і гарадская тэматыка. Творца ўнёс у беларускае мастацтва сваё асэнсаванне сутнасці вайны, трагізму яе страт і героікі барацьбы. Самым галоўным днём у годзе мастак лічыў 9 Мая. Цікава, як майстар умеў падаваць ваенныя палотны. На іх не ўбачыш багалій і жахаў вайны, але ў іх краіна драматызм.

Па словах калега, калі мастак браўся за пэндзаль, адразу становіўся сур'ёзны, удумлівы. Але ж у жыцці ён быў добры і пазітыўны. Яму хацелася ўсё паспець і ўсім дапамагчы.

— У яго быў незвычайны гуар, які не заўсёды можна было зразумець адразу. Але калі зразумеў, што да чаго, гэты чалавек выклікаў захапленне, — расказвае мастацтвазнаўца Ларыса Борнік. — Пасля майстра засталася вялікая мастацкая спадчына, і калі разбірала яго работы, зразумела, што многія бачу ўпершыню. Спадзяюся, што ўсе яны будуць прадстаўлены ў будучым музеі імя Мая Данцыга.

Вікторыя АСКЕРА

Пачуцці і роз(д)ум

у вадзяным жывапісе сяброў арт-студыі «АКВАВІР»

Погляд на свет, дзе зямны і нябесны аспекты быцця ўспрымаюцца як цэласная філасофская субстанцыя, — такую канцэпцыю выбрала для новай выставы творчае аб'яднанне арт-студыі «АКВАВІР». Мастакі аб'яднання заклікаюць паглядзець экспазіцыю, каб паглыбіцца ў свет святла і чысціні. Выстаўка прадстаўлена ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры».

Сябры творчага аб'яднання «АКВАВІР» працуюць у тэхніцы вадзянога жывапісу. Асноўная частка членаў аб'яднання — былыя выпускнікі і выкладчыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Сярод іх — такія творцы, як Наталля Шапавалава, Ала Кушнер, Наталля Шабуневіч і іншыя. Кіраўнік арт-студыі — прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Уладзімір Рынкевіч распавядае:

— Наша аб'яднанне без перабольшання стварае разумнае мастацтва. Для мяне гэта творчасць, у якой сумешчаны розум і ўнутранае пачуццё. Мы абстрагуем ад масавага мастацтва. Здаецца, цяпер той самы час, калі мы можам вярнуць мастацтву паўнаважнасць, каб розум і пачуцці не разыходзіліся. Такі жывапіс чапляе, развівае ўяўленне, фантазію і густ.

Сёння аб'яднанне налічвае амаль два дзясяткі акварэлістаў, кожны з якіх паспяхова працуе ў творчым кірунку. На выставы «Зямное і нябеснае» прадстаўлены аўтары, якія неаднаразова выйгравалі міжнародныя конкурсы.

— Удзельнікі аб'яднання «АКВАВІР» выдатна разумеюць, чым мастацкі вобраз адрозніваецца ад прамога сэнсу, — адзначае Уладзімір Рынкевіч. — І актыўна выкарыстоўваюць веды. Перад тым, як узяць у рукі пэндзаль, мы выбудоваем канцэп-

цыю, а потым малюем. Адчуваю, што маладым мастакам цікава вучыцца і бачыць вынік працы.

Выстаўка «Зямное і нябеснае» аб'ядноўвае творы розных жанраў, сюжэтаў і тэматычных кірункаў. Але галоўнае, што кожны з удзельнікаў выставы робіць справу з душой. Працуючы над творами, яны пачуваюцца не толькі мастакамі, але і філосафамі: абуджаюць асацыятыўнае мысленне і пакідаюць волю фантазіі — сваёй і глядачоў.

Вікторыя АСКЕРА

Наталля Шабуневіч «Дзікая рانیца», 2017 г.

На кантрасце

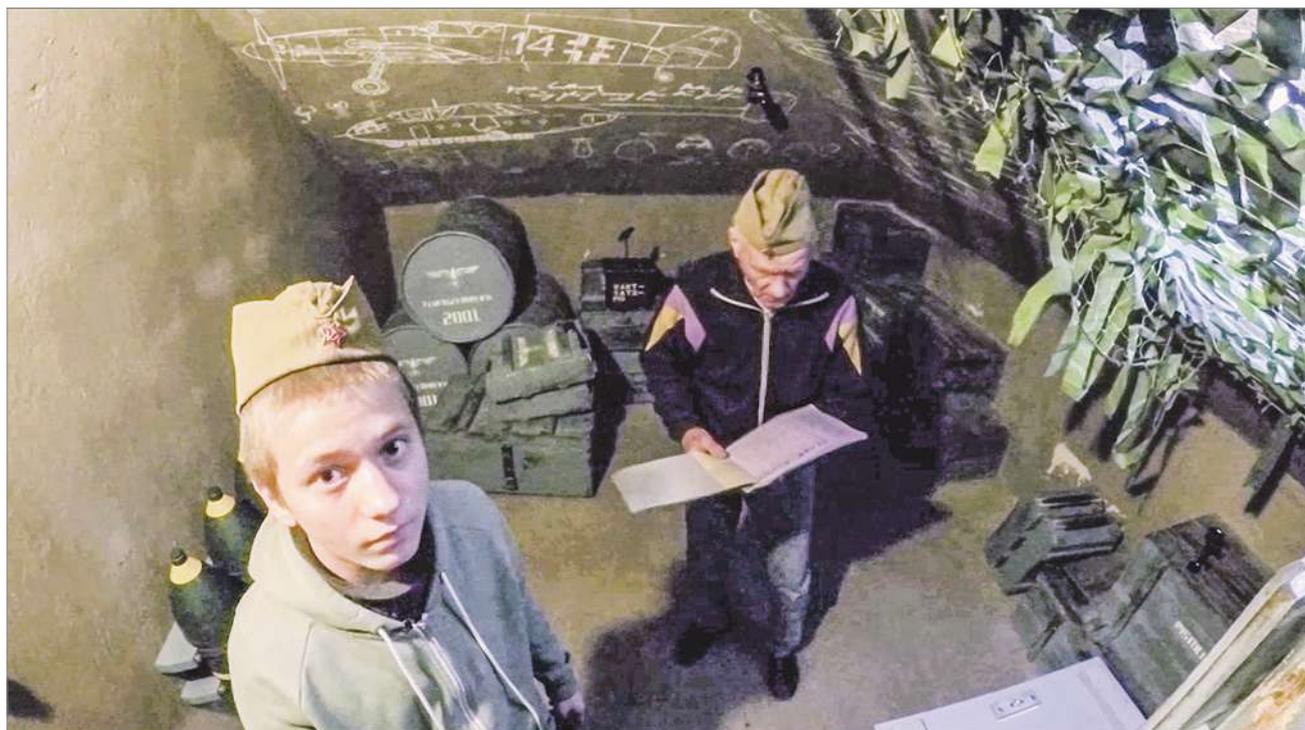
Квэст ад Алены Сілуцінай

Фільм Алены Сілуцінай «Квэст “Лета 41-га”» (майстэрня сацыяльнага кіно, 2017, 58 хвілін) пабудаваны на кантрасце новага і старога, малага і вялікага, рэальнага і гульнявога. Гэтыя полюсы то рэзка адштурхоўваюцца, гранічна нацягваючы злучную нітку, то раптам збліжаюцца, мякка замыкаючы кола. Галоўнае «супрацьстаянне» ўвасоблена ў дуэце персанажаў.

Трынаццацігадовы падлетак Саша Кузаўка знаёміцца з дзевяностагадовым Андрэем Іванавічам Маісеенкам. У Сашы — камп’ютарныя гульні ў «віртуале» і заняткі на дзіцячай чыгунцы ў «рэале». У Андрэя Іванавіча — дача і штудзіраванне нямецкага. Абодва абаяльныя і прыцягальныя. Але, вядома, кожны па-свойму: накіраваны абстрактных матэматычных знакаў «плюс»/«мінус», што лагічна абазначаюць розныя палі і шкалы. Саша ўражае «святой прастатой» разважання, якая вельмі шакуе дарослых (і самога аўтара кінастужкі ў прыватнасці), але ўласцівая ўжо не толькі сучасным падлеткам. Андрэй Іванавіч ўражае сваёй спакойнай жыццёвай сілай, прызнанцю і светаразуменнем, нечаканым для былога вязня Асвенцыма.

Прычына іх знаёмства — свайго роду хітрасць рэжысёра. Саша з’яўляецца ў хаце Андрэя Іванавіча, каб падзяліцца навыкамі юзера. Хлапчук не ведае, што стары ўмее карыстацца камп’ютарам. Так выдатнік баявых віртуальных бітваў (у прастамоўі — «стралялак») Саша Кузаўка ўцягваецца ў жывы квэст — і літаральна, і падспудна.

Формулу фільма-«квэсту» Алена Сілуціна (яна ж сцэнарыст, апэратар, мантажор) стварыла прафесійна. Экранная гісторыя разгортваецца па правілах строгай класічнай кампазіцыі. Ва ўступе (каля 8 хвілін) па чарзе прадстаўлены дзве дзеючыя асобы. Першая частка фільма пад назвай «Гульцы» (завязка і развіццё) дае напружанасці: героі выходзяць са сваёй «аўтаноміі», іх лініі-тэмы перасякаюцца. Другая частка (кульмінацыя і развязка) — «Квэст “Лета 41-га”», ці Вайна не па-сапраўднаму — пачынаецца акурат у сярэдзіне фільма. Саша

з Андрэем Іванавічам адпраўляюцца ў лабірынт квэсту, які імітуе бліндаж часоў Другой сусветнай вайны. Іх прасоўванне да мэты (перамога ў гульні) супраджаецца аповедамі Андрэя Іванавіча пра лагеры нацысцкія і сталінскія. Без пафасу і без сентыменту. Хлапчук можна слухае, але чуе — наўрад ці. Размова тым часам раптам упіраецца ў праблему Жыцця і Смерці... Хваля памяці намотвае і адступае. А квэст яшчэ не пройдзены. І хто з двух герояў больш кемлівы ды здатны? Адказ — у рэпліцы вядучага гульні: «Дзіцё мяне паднапружвае...».

Рэчаіснасць Сашы — заэкраннасць камп’ютара. Судакрананне з канкрэтнымі прадметамі (нават бутфорскімі) правакуе яго празмернае здзіўленне і пружыністую «шчанячую» інтанацыю пытання. Тлумачэнне, вядома, знаходзіць стары — без раздражнення, без павучальнасці і мудрагелства. За вонкавай (часам,

феерычнай) кантраснасцю двух герояў хаваецца глыбінны (амаль быццёвы) канфлікт.

...Яны пасябравалі, хоць кожны застаўся на сваім беразе: адзін — на ўваходзе ў раку, другі — на выхадзе. У Сашы — камп’ютар, сапраўдная дзіцячая чыгунка... і Андрэй Іванавіч Маісеенка. У Андрэя Іванавіча — дача, кнігі, нямецкая мова і Саша. Два светлы, дзве эпохі.

Рэжысёр Алена Сілуціна некалькі гадоў таму скончыла БДАМ (майстэрня ігравога кіно Аляксандра Яфрэмава). Яна абаранілася лепшым з усёй тагачаснай дыпламаўскай абоймы кароткаметражным фільмам «За сцяной» і... знікла. Дакладней, адмежавалася ад Нацыянальнай кінастудыі, выбраўшы самастойнае прафесійнае сталенне. І пасталела.

Наталля АГАФОНАВА

СІЛА СЛАБЫХ

Чалавек-гара паводле Андрэя Куцілы

Лідар беларускага маладога дакументальнага кіно Андрэй Куціла зняў новы фільм «Цар гары». Гэты сямейны партрэт асветлены мяккім гумарам і добрасардэчнасцю. Але адначасова «Цар гары» — драма, у якой узаемамяшчаюцца псіхалагічныя і сацыяльныя матывы, унутраныя і знешнія бар’еры, відавочная слабасць і нябачная моц.

Сямён Дзьячок пасяліўся на хутары гады тры таму, абзавёўся чарадой авечак і пачаў фермерскае жыццё. У памочніках у яго — жонка і два зусім малыя сыны. Аднак справа на лад не ідзе: судовыя цяжбы, штрафы, пагроза збяднення.

Сітуацыя прадстаўлена з двух пунктаў гледжання. Адзін належыць герою фільма Сямёну. У відэаблогу ён раскрывае свае добрыя намеры (вяртанне да прыродных першаасноў) і, па сутнасці, апісвае праславуты шлях, імі выбрукаваны.

Іншы ракурс — пабочны. Гэта пункт гледжання рэжысёра і апэратара Андрэя Куцілы. Яго аб’екты, ужываючыся ў абмежаваную прастору сельскага дома, далікатна ўцягвае ў кадр іншыя дзеючыя асобы — жонку і дзяцей Сямёна, а таксама — навакольныя тужлівыя пейзажы, як знакі захраслага часу.

Такая двухмернасць карэктна намер рэжысёра, схаванага за цытатай з Другога

паслання да Карыньянаў святога апостала Паўла: «Але Гасподзь сказаў мне: “досыць табе благадзі Маёй, бо сіла Мая здзяйсняецца ў немачы”. І таму я значна ахвотней буду хваліцца сваімі немачамі, каб жыла ўва мне сіла Хрыстова». Гэтыя радкі загадзя дадзены ў якасці эпіграфа да фільма.

«Немач» Сямёна Дзьячкова відавочная, калі ўзяць пад увагу яго буйнагабарытную фігуру вагой больш як 100 кг, што афарбоўвае вытанчаным камізмам вобраз героя. Але не больш. Галоўным лострам служыць персана жонкі Ірыны, якая адцяняе непаваротлівасць Сямёна, яго няўменне даводзіць пачатае да хоць

трохі адчувальнага выніку: ці гэта ўласны падворак, фермерская справа або галадоўка, якую малады чалавек анансуе, што называецца, на ўсю віртуальную сетку. Але «жыве на вадзе» Сямён толькі тры дні. Субтыльная Ірына, наадварот, нібыта мімаходам і волю дэманструе, і характар, і ўстойлівасць.

Сям’я Дзьячкоў — адзіныя героі фільма. Усе астатнія (жыхары блізкай вёскі, мясцовыя чыноўнікі) прадстаўлены апасродкавана — у характарыстыках Сямёна. Яго несупадзенне з імі афарбавана суб’ектыўнай эмоцыяй. Яго душа і цела знясіленыя бясконцым супрацьстаяннем з асяроддзем, што ўцягвае маладога чала-

века літаральна ў стан абломаўскага. Таму ён дома адпачывае, у той час як яго жонка безупынна завіхаецца па гаспадарцы.

Аказваецца, што славуцкая сіла слабага ўвасоблена хутчэй у вобразе нешматслоўнай Ірыны. Магчыма, падобнае бачанне не супадае з рэжысёрскім. Магчыма, гэта трэці — «жаночы погляд». Тым лепш для фільма, які самараскрываецца, аддаляючыся ад аўтара да глядача.

Яшчэ адзін падводны рыф «Цар гары» — хрысціянскае вымярэнне. Адасобленае існаванне маладой сям’і Дзьячкоў, якія спрабуюць абжыць закінуты хутарскі куток, немагчыма без цяжкай бясконцай працы і веры. Веры, якая ўмацоўваецца паслухмянасцю. І гэта для герояў, напэўна, найцяжэйшае выпрабаванне. Спадзяванне на Бога тут парадаксальна суседнічае з «арлом або рэшкай» вёрткай манеты, якая вызначае выбар Сямёна тыпу «быць ці не быць».

Спраба ўкараніцца, упёршыся нагамі ў зямлю, а душой — у неба, пакуль для Сямёна Дзьячка становіцца няўдачай. Ён занадта далікатны, хоць і чалавек-«гара».

Андрэй Куціла скончыў Інстытут журналістыкі БДУ, затым БДАМ (майстэрня Аляксандра Карпава-мал.) па паскоранай двухгадовай праграме павышэння кваліфікацыі. Заняць чаргу ў гавані дзяржаўнай кінастудыі «Беларусьфільма» ён увогуле ніколі не імкнуўся. Бо, шчыра кажучы, ісці лепш, чым стаяць на прыколе.

Наталля АГАФОНАВА

Аляксандр Цітэль: «Мы шукаем праўду»

Пра гэта гавораць, вельмі актыўна абмяркоўваюць: пастаноўка ў Мінску «Багемы» кіраўніком опернай трупы Маскоўскага музычнага тэатра імя Станіслаўскага і Неміровіча-Данчанкі Аляксандрам Цітэлем злучыла оперу са светам выяўленчага мастацтва. У яго трактоўцы артысты з'яўляюцца ў вобразах мастакоў-авангардыстаў першай трэці XX стагоддзя, а ў сцэнаграфіі выкарыстоўваюцца творы таго перыяду, і разлік зроблены на беларускага глядача. Якім чынам і дзе межы для сцэнічных трактовак?..

— Мы нездарма выбралі гэтае мастацкае асяроддзе. Калі казаць пра ўменне музыкай перадаваць атмасферу, то, на мой погляд, «Багема» бліжэй да мастацтва імпрэсіянізму. Але калі б я не чуў у ёй эпохі мадэрну, якая па-сапраўднаму надыхла пасля Першай сусветнай вайны, то прыцягваў бы ідэю за хвост. У «Багеме» ёсць неверагодная новая якасць злучэння канцільных, арыёмных спеваў і рэчытатываў, гнуткія формы пераходу, кантраснасць, выкрыкі, уласцівыя мастацтву мадэрну, а другі акт — увогуле абсалютнае адлюстраванне эры кінематографа, мантажу. І не варта забываць, што само паняцце «мастацтва мадэрну» досыць шырокае. Такія розныя мастакі, як Пікаса і Далі, Магрыт і Брак, Шагал з Суціным і Малевічам, — гэта ўсё мадэрністы. Мастакі, з якімі мы робім спектакль, Юрый Усцінаў і Ірына Акімава, нашчадкі жывапіснай традыцыі ў тэатры, якая ўжо амаль сышла. Калі мы ў Беларусі, то сам Бог загадаў уключаць у створаную мастацкую прастору і Малевіча, і Суціна з Шагалам, — глумачыць **Аляксандр Цітэль**. — Калі героі знаходзяцца ў гэтым мастацкім і чалавечым асяроддзі, мне б хацелася, каб яны паводзілі сябе адпаведна яго звычкам і нормам, былі больш эскападныя. Бо маніфестацыя была не толькі часткай мастацкай культуры мадэрністаў, але і часткай іх жыцця. Яны ўвесь час гулялі, звярталі на сябе ўвагу рознымі экзатычнымі выбрыкамі, выклікам грамадскім нормам у асабістым жыцці. Яны рабілі ўсё, каб пра іх гаварылі, каб вылучацца з на-тоўпу добраамераных буржуа.

Вядома, дастаткова цяжка пераарыентаваць артыстаў, якія прызвычаліся да рамантычнай трактоўкі роляў, іграць больш рэзка, кантрасна. Опера, я маю на ўвазе традыцыйныя сцэнічныя інтэрпрэтацыі, — гэта захавальнік старых штучных кветак. Спелакі да гэтага прывыкаюць і дэманструюць на сцэне. А нас цікавяць жывыя і свежыя, таму мы разам прабіваем праз звыклы бясконцы ўкленчаны і млявыя позірк да таго, што ёсць сэнна, паколькі ў нашым спектаклі ўсё пачынаецца ў сучаснасці. Героі рыхтуюць выстаўку эпохі мадэрну. Яны ўваходзяць у гэтую сітуацыю, гучыць музыка Пучыні і разыгрываецца знаёмая гісторыя, якая ў фінале таксама ператвараецца ў своеасаблівы музейны экспанат. Гэта даволі няпростая транскрыпцыя, і вельмі хочацца, паколькі ў пастаноўцы занята шмат маладых артыстаў, каб яны прынеслі на сцэну сённяшні дзень, а не замшэную традыцыю.

— Ці здольныя сучасныя глядачы счытваць усе сэнсы і адсылкі, закладзеныя кампазітарам у твор, створаны дзесяць гадоў таму?

— Вядома. Напэўна, таму і вылучаюць класічныя творы. Яны вечна новыя альбо доўга новыя. У іх закладзены розныя пласты, і творы, якія заставаліся, здавалася б, нязменныя на працягу стагоддзя, раптам уступаюць у новыя ўзаемаадносіны з сучасным жыццём і аказваюцца па-ранейшаму актуальнымі. Але кожны раз патрэбна новая трактоўка, зразумелая сучаснаму глядачу. Пры гэтым яна не павінна забывацца на час стварэння твора. Ствараць такія «слоеныя пірагі» становіцца ўсё цяжэй, але мне здаецца, што модная сёння прама агулізацыя, проты перанос — часта ўбогія. Справа ж не ў тым, у тозе мы іграем Сафокла ці ў джынсах, справа ў тым, пра што і як.

— Сучасныя глядачы, па Вашым меркаванні, ідуць у оперу паслухаць музыку або, перш за ўсё, убачыць яркую, захапляльную гісторыю?

— Вядома, яны ходзяць на гісторыю. Ёсць па-ранейшаму людзі, якія любяць музыку, але сёння ўсё візуалізуецца, нават сімфанічныя канцэрты.

У нашай публіцы адчувальны недахоп выхаванасці і культуры, але, з іншага боку, у наш тэатр ходзяць вельмі маладыя людзі, ходзяць пары. Ім надакучыла ў начных клубах, яны неяк прыйшлі ў тэатр і ім захацелася яшчэ. Таму, вядома, павінна быць гісторыя, сучасная і цікавая, якая б прыцягнула глядача. Але не варта ганяцца за інтэрнэтам, тэлебачаннем ці кіно. У тэатра гэты свая феноменальная зборка, якой няма ні ў кога, — жывыя акцёр, што знаходзіцца зусім побач. І сёння ён праспявае так, заўтра — іначай, а праз год — так, што ўсе раптам скажуць: «Дык вось пра што гэты твор!». Ніякія тэхнічныя фокусы, якія можна спрабаваць, не заменяць жывога артыста.

— У адным з інтэрв'ю Вы казалі, што Вам важна, каб задавальненне ад спектакля атрымаў і неафіт, і знаўца. Як дасягнуць гэтага?

— Спектакль павінен быць шматслойны. Мець яснае скразное драматургічнае развіццё, быць захапляльным па сваім напору, дзекуючых асобах і гэтым чапляць тых, хто прыйшоў упершыню. Але для аматараў і знаўцаў за гэтым павінен быць яшчэ пласт, магчымасць параўнання, пабудовы асацыяцый, наяўнасць адсылак да пэўнага культурнага кола, выканаўцы, якія спяваюць так і пра тое, як да іх не спявалі.

Напрыклад, я ставіў «Севільскага цырульніка» Расіні і перанёс дзеянне ў Італію 50-х гадоў XX стагоддзя (пастаноўка 2010 г. у Маскоўскім акадэмічным музычным тэатры імя Станіслаўскага і Неміровіча-Данчанкі). Мне здавалася патрэбным знайсці час, які б эмацыянальна

Аляксандр Цітэль.

рыфмаваўся з часам Расіні. І я знайшоў яго ў 1950-х: пасляваенны перыяд: усе шчаслівыя, бо выжылі ў страшнай вайне, поўныя жадання будаваць новае жыццё. Так сама было ў часы Расіні. Гэта была спроба пазбавіцца ад аўстрыйскага панавання з дапамогай Напалеона, з дапамогай натхнёных лозунгаў французскай рэвалюцыі. Я пастараўся стварыць спектакль, які не хаваецца ў панталонах, банты, рэверансы і парыкі, а жывы, чалавечы, італьянскі. Для спакушаных глядачоў гэтая пастаноўка была паклонам у бок мастацтва неарэалізму: прызнанне ў любові да Феліні, Антаніні, дэ Сіка, Пазаліні. І тыя людзі, якія ведалі іх работы, атрымлівалі сваю асалоду ад перагукванняў з гэтым вялікім кінематографам, з яго майкамі, макаронамі, матаролерамі, з прамоў чытатай з «Амаркорда».

— Такая шматслойнасць, на Ваш погляд, робіць твор больш зразумелым, блізкім глядачам?

— Разумею, я думаю не толькі пра глядача. Гэтыя спробы актуалізацыі, якія для адных сталі лаянкай, а для іншых — сродкам прасоўвання і самарэалізацыі, самаўслаўлення, на самай справе апраўдваюцца некаторымі аб'ектыўнымі абставінамі. З'яўляецца мала новых опер і зусім не з'яўляецца такіх, якія ў вачах і вусах публікі былі б параўнальнымі з выдатнымі ўзорамі XIX і нават XX стагоддзя. У XX стагоддзі было напісана шмат яркіх твораў, і ўсё роўна, нягледзячы на існаванне Шастаковіча, Пракоф'ева, Берга, Шонберга і Брытана, традыцыйная публіка любіць «Рыгалета», «Травіяту» і «Кармэн». А оперы трэба ставіць, вось усе і пачынаюць практыкавацца на гэтых творах.

Яшчэ справа ў тым, што ўсё далей ад нас гэты час, гэтыя страсці, якія ўжо ў час стварэння той ці іншай оперы здаваліся многім выдуманымі. Ёсць творы, якія былі зроблены на сапраўднай літаратуры, «Атэла» Вердзі — гэта Шэкспір, «Эрнани» — Гюго, хай і рамантызм, але высокай якасці. А ёсць які-небудзь «Трубадур» з яго цыганамі і кінутымі ў агонь дзецьмі ці «Сіла лёсу» — вельмі другарадныя па мове і драматургіі. Дык вось, усё далей ад нас гэты час, мова, літаратура, нават добрая. А акцёры жывыя людзі, сённяшняя. І ім вельмі цяжка гэта іграць. Яны звальваюцца ў звыклыя штампы, у нейкі роў, дзе пахаваныя трупы акцёраў і рэжысёраў, што прайшлі гэтым шляхам. Як рэжысёр ты адчуваеш, што ідзеш па кашы з агульнага месца, і спрабуеш выкараскацца з усяго гэтага на няходжаную дарогу. Гэта каштуе пакутлівых намаганняў, але змяненне звыклых умоў дазваляе твайму ўяўленню ўбачыць жывое жыццё за ўжо замшэлымі старымі сюжэтамі. Таму і шукаюць рэжысёры для сябе і для акцёраў штосьці нязвыклае, што па сутнасці было б тым жа, але давала б свежыя нагоды для фантазіі. Шукаюць знаёмыя рэчы, у якіх маглі б пазнаць сябе яны самі і публіка. Таму што мы шукаем праўду. Я кажу пра сцэнічную праўду быцця, а не пра ўбогую праўдзёнку.

Інтэрпрэтаваць музыку, напісаную, напрыклад, у XIX стагоддзі, — значыць не проста па-новаму прачытаць сюжэт той ці іншай оперы, гэта значыць спяваць яе сёння і пра сёння, выконваць яе па-іншаму: дзесьці больш скупа, дзесьці, наадварот, мацней, больш стрымана ці больш іранічна, трагічна. Мусаргскі напісаў «Хаваншчыну» і гэта геніяльны твор, але Мусаргскі не ведаў, што такое дзве сусветныя бойні ў Еўропе з іх навукова-абгрунтаванай і тэхналагічна падрыхтаванай

метадалогіяй знішчэння людзей. Таму актуалізацыя — гэта не толькі хуткі шлях да поспеху, да таго, каб стаць модным, хоць і гэта ёсць. Гэта натуральныя ў нашай прафесіі спробы выйсці за межы вытаптанага, таго, што ўжо страціла пах, колер, смак, першародства. Вы хад у аналагічныя канфлікты ў іншым часе і прасторы дае навізну нашым пачуццям. А з другога боку, ёсць дасціпныя жарты на гэты конт, напрыклад, «Памятка рэжысёру», якая пачынаецца з радкоў «Перш за ўсё, перанясце дзеянне ў сучаснасць. Не ўздумайце апрануць на Барыса Гадучова царскі кафтан, а на Дэдэману — сукенку з карункамі. Гэта правал...».

— Як Вы лічыце, наколькі вольны рэжысёр у адносінах да музычнага матэрыялу? Ці дапушчальна мяняць месцамі фрагменты партытуры, што-небудзь выразаць з яе альбо дадаваць?

— Яшчэ дзесяць гадоў таму я б вам адказаў, што ёсць рэчы, якія рабіць нельга. Ёсць мастацкая цэласнасць твора і яна непадзельная, а спробы выцягнуць адзін кавалак і ўставіць іншы, нават таго ж аўтара, — неправамерныя, немагчымыя і гэтак далей. І наогул, ёсць кампазітар і яго твор, хочаш ставіць — стаў як ёсць, не хочаш — заказвай сучаснаму кампазітару новае ці пішы сам.

З іншага боку, мы пачалі нашу размову з мастацтва мадэрну, куды ўваходзіць і мастацтва мантажу, і ўжо звыклы феномен, калі мастацтва мае справу не з жыццём, а з папярэднім мастацтвам, якое яно нейкім чынам апрацоўвае. Мы ўжо сутыкнуліся са зменамі ў мастацтве, звязанымі са з'яўленнем капіравальнай тэхнікі, работамі Уорхала, кірункамі, якія займаюцца тым, што раней было «нельга»: грубай «расчлянёнкай» і новым мантажом. Актыўна да гэтага звяртаецца сучасны драматычны тэатр. Там могуць узяць па адной сцэне з «Гамлета», «Рычарда III» і «Венецыянскага купца» Шэкспіра, якім-небудзь чынам аб'яднаць іх, дадаць «Ружу і крыж» Блока, вершы Уордсворта (Вордсворта), і з усяго гэтага атрымліваецца вельмі цікавы спектакль.

З музыкі цяжэй, бо яна мае свой лад, свой танальны і метрарытмічны круг, свае родавыя прыёмы і прыкметы, якія дазваляюць вызначыць, што гэта Вердзі, гэта Пучыні, а гэта Пракоф'еў. Але я прадбачу момант, калі і тут пачнецца нейкая камбінаторыка. Магчыма, яна не стане выкарыстоўвацца павальна, цэласныя творы па-ранейшаму будуць выконвацца, але яна цалкам можа ператварыцца ў модны прыём, звязаны з ушчыльненасцю нашага жыцця. Я думаю, што казаць аб правамернасці тут цяжка, а ставіць да сценкі — нельга. Гэта тваё мастацкае сумленне, ты ўсё роўна трымаеш адказ перад глядачамі і Бога. Аўтар стварыў сваё, яно ўжо тысячу разоў інтэрпрэтавалася, і ўсе гэтыя словы, што Пучыні перавярнуўся б у труне ці Лермантаў не стаў бы чакаць Мартынава, а сам застрэліўся, — гэта ўсё глупства. Я думаю, што мазаічнасць, кліпавасць у мастацтве будзе развівацца і далей, і яна ўвойдзецца на тэрыторыю оперы па-сапраўднаму. Але для мяне вельмі важнае паняцце мастацкай цэласнасці твора: як таго матэрыялу, што ты бярэш, так і тэксту, які атрымліваецца ў выніку.

— Опера — дарагі жанр, а ці можна рабіць якасныя спектаклі пры адсутнасці значных фінансавых магчымасцей?

— Калі гаворка ідзе аб тым, ці можна зрабіць добры спектакль без мільённых дэкарацый і касцюмаў, — можна. Нельга зрабіць спектакль, калі ў цябе дрэнныя спелакі або акцёры, аркестр іграе фальшыва ці ў хоры не хапае сапраўдных альтоў. Грошы, якія затрачваюцца на пастаноўку, — гэта адно. І на тры калейкі можна зрабіць вельмі добры спектакль, але калі ў цябе няма класных спелакі, добрага хору і аркестра, а для таго, каб яны былі класныя, яны павінны мець прыстойны заробкі, то нічога не атрымаецца. Узровень музыкантаў, спеўна-акцёрскага, харавога выканальніцтва, агульная дысцыпліна і захапанасць у працу — гэта ўсё разам робіць якасць.

— Вы аднойчы выказалі думку, што глабалізм у оперным тэатры нясе пагрозу. Чым?

— Капрадукцыя, якая сёння так распаўсюджана, зрабіла больш таннай вытворчасць спектакля і гэтым добрая, але раней розныя твары тэатраў цяпер уніфікуюцца. Ты бачыш тыя ж прыёмы, тыя жа артыстаў, якія пераходзяць з адной сцэны на іншую, глядзіш спектакль і не можаш зразумець, дзе ты: у Венецыі, Бруселі ці Маскве. Таму мне здаецца, што ў сучасным оперным тэатры капрадукцыя, безумоўна, павінна займаць сваё месца, бо яна дае магчымасць знаёміцца з новымі творами, часцей мяняць рэпертуар. Але большая частка спектакляў павінна складацца з унікальных пастановак, народжаных на аснове пэўнай эстэтыкі, якую прапагандуе і развівае той ці іншы тэатр.

БАЯНІSSIMO,

або Як славу ты віртуоз Уладзіслаў Плігаўка імправізаваў са струнным аркестрам «Метамарфоза»

Калісьці без баяна не абыходзілася ні адна народная ўрачыстасць. Пад любімы інструмент «гопалі», «добра рэзалі» польку. Яму ахвотна аддавалі права камандаваць парадкам: «Іграй, іграчу, а я табе заплачу, за твае ігры глазкамі міргну...». Заветныя найгрышы чакалі як свята. Баян не страціў пазіцыі, ён у актыве і сёння, і не толькі на вяселлі, танцавальных вечарынах, гульнях і забавах — баян у канцэртнай зале. Ды яшчэ са струнным аркестрам. Знакаміты музыка Уладзіслаў Плігаўка прадэманстраваў звышздольнасці баяна дзякуючы струннаму аркестру «Метамарфоза», які ўзначальвае малады таленавіты дырыжор Павел Любамудраў. Што атрымаецца, калі спалучацца палітра аркестра і харызма баяна?

Струнны аркестр «Метамарфоза» — маладзёжны калектыў музыкаў-энтузіястаў, створаны энергічным беларускім дырыжорам Паўлам Любамудравым, выпускніком Санкт-Пецярбургскай кансерваторыі. Аркестру 3 гады, ён рэгулярна канцэртуе і ўжо паспеў папрацаваць з выбітнымі асобамі сусветнага ўзроўню: Мікаэль Самсонаў (Германія), Юлія Лебядзенка (Аўстрыя), Марыя Фядотава (Марыінскі тэатр) і інш. Такім чынам, з аркестрам саліравалі віяланчэль, фартэпіяна, флейта, а вось баян... Упершыню дэбют баяна з аркестрам запаліла зорка музыкі з сусветным імем Уладзіслава Плігаўкі. Ён лаўрэат 32 прэстыжных міжнародных конкурсаў баяністаў, пераможца шматлікіх міжнародных конкурсаў, у тым ліку «Кубка свету» (г. Глазга, Шатландыя), уладальнік ганаровай узнагароды — медаля Францыска Скарыны, 14-разовы ступендыят спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі па падтрымцы таленавітай моладзі.

— Ідэя аб'яднання і зрабіць сумесны канцэрт з вядомым баяністам Уладзіславам Плігаўкам з'явілася даўно, але выспявала даволі доўга, — адзначае Павел Любамудраў. — На шчасце, Уладзіслаў адгукнуўся хутка.

Метамарфоза баяна — эксперымент з нечаканымі пераўвасабленнямі.

— Пачуць баян з камерным або сімфанічным аркестрам выпадае нячаста. Баян асацыюецца больш з народным інструментам. Але гэта перажыткі мінулага: баян даўно перайшоў усе межы і ўжо паўнапраўны інструмент акадэмічнай сцэны. Сёння пішуць многа канцэртаў менавіта для баяна з сімфанічным, камерным аркестрам. І, трэба сказаць, яны вельмі цікавыя, — заўважае Уладзіслаў Плігаўка.

Скрыпічная пяшчота «Святочнага андантэ» Яна Сібеліуса — плаўнае шэсце з арганымі адценнямі — настроіла на музычна-мастацкае мысленне.

Баян у «Пасвячэнні Астару П'яцолу» спачатку ў кампаніі фартэпіяна, потым уварваліся ўдарныя, і — кантрабас. Інтэнсіўны рух, тупат, бег, гудзенне, дзе рэй вёў рытм. І ў большай ступені яго забяспечыў баян. Уладзіслаў Плігаўка выкарыстаў незвычайны прыём: пастукванні па корпусе — ужо даўно не навідна, але на тым канцэрте яны далі асаблівую афарбоўку. Баян стварыў пульсаванне, якую ўсхвалявана трымаў да канца. Эстафету рытму пераймалі ўдарныя, фартэпіяна дарыла пералівы. А баян усё ўраўнаважваў. Пастукванні зноў і зноў былі вырашальныя: фантанавалі красамоўна, выразна. Яшчэ — умоўныя ўдары па клавішах — і панаванне мастацкага беспарадку. Правілаў няма. Музыка патыхала мадэрнам. Бушаваў гом струнных, фартэпіяна, баяна... Ці не авантура? Інструменты былі. І ў гэтай неардынарнасці — рэзкі пераход да іншага жанру, пяшчотнага, п'явучага. Перамена — як творчы пошук і мадэрністычная знаходка.

Як салавей, баян вёў, пранікліва, шчыра. Кантрабас — яго памочнік, і нічога, што толькі і робіць, што манатонна акрэслівае басы. Акрамя непараўнальнага П'яцолы, яшчэ прыемныя музычныя сюрпрызы. Аркестр «Метамарфоза» папулярызуе беларускіх кампазітараў: у яго рэпертуары — музыка Аляксандра Літвіноўскага, Настасі Бяндэрскай і інш. Тым вечарам адбылася прэм'ера твора «Элегія» айчыннага кампазітара Аляксандра Пажарыцкага.

Славу ты баяніст Уладзіслаў Плігаўка і дырыжор струннага аркестра «Метамарфоза» Павел Любамудраў.

— Два гады назад «Метамарфоза» іграла мой твор «Зачараванне няспраўджанай мары» ў «Верхнім горадзе», — дзеліцца Аляксандр Пажарыцкі. — Увогуле пішу для баяна і акардэона. Ёсць у мяне вялікі твор — сімфанічны цыкл «3 жыцця на Зямлі» з 5 частак, але пакуль чакае выканання. А спалучэнне баяна і струнных, лічу, — не эксперымент, у свеце гэта ўжо норма. Яшчэ вядомы расійскі кампазітар Соф'я Губайдуліна пісала для баяна з аркестрам. Такая п'еса існуе ўжо гадоў 20. Баян сам па сабе інструмент самадастатковы (як і фартэпіяна, акардэон), іншым жа неабходны канцэртмайстар...

Баян сярод скрыпак — як матылёк, што пырхае па струнах. Няўлоўны, імклівы, гарэзіць нястомнымі, шчабятлівымі пасажамі. Плігаўка не скаваны баяннай спецыфікай з традыцыйнымі прыёмамі, а дэманструе вынаходлівасць, што дапамагае перадаць кампазітарскую задуму. Як у творы Н. Паганіні і Ф. Ліста, дзе баян паўстаў мажым, велічным, самастойным, сам як аркестр, здольны ўвасобіць любы шрых. Чорна-белыя клавішы — каляровы настрой. Які непераўздыдзены ўсё ж інструмент! Гэта ведалі і яго вынаходнікі. Першую храматычную гармонь (баян уяўляе сабой удасканаленую разнавіднасць гармонікі і захоўвае тыповыя яе рысы) сканструяваў Н. Белабародаў (1828—1912) у Туле ў 1870 годзе. Масавое распаўсюджанне ў Расіі баян атрымаў з 90-х гг. XX ст. Назва «баян» (яе ўвёў ва ўжытак вядомы рускі гарманіст Я. Арланскі-Цітарэнка) паходзіць ад імені старажытнарускага песняра, які згадваецца ў паэме «Слова аб палку Ігаравым» (XII ст.). Ці ведаў дзядзька Баян, колькі ўрачыстасці падорыць пакаленням?

Магамерны, звонкі, маляўнічы інструмент дзякуючы майстэрству Плігаўкі дэманструе наватарства. Пальцы ў Плігаўкі па клавішах імчаць, і гэты віртуозны крос здольны скарыць назаўсёды. Маналог баяна то жаласлівы, то жыцце-

сцвярджалны. Апавед разважлівы, удумлівы. На адным дыханні — тры п'есы з дзіцячага альбома Чайкоўскага «Марш», «Салодкія мроі», «Неапапітанская песенька». І шанс па-новаму ацаніць багацце дынамічных, тэмбравых, паліфанічных магчымасцей баяна, якія Плігаўка ўвасобіў з дапамогай цікавай тэхнікі — трэмаліравання мехам (калі гук паўтараецца пры дрыжэнні/рыўках мехам). Музыкальная выспеласць Уладзіслава дае ход інструментальнай фантазіі, якая не можа абысціся без адмысловых прыёмаў. Чароўнае глісанда, памкнуўшыся за якім (але за бегласцю пальцаў ці ўсочыш?) хочацца адштурхнуцца — і ў палёт, у забыццё... Прачнуцца ж ад кульмінацыйнай кропкі, якую Плігаўка зрабіў пстрычкай пальцамі. Які ж вынаходлівы! Ці прачыталіся б яркасць, маляўнічасць, змястоўнасць кампазіцый без гэтых цудоўных сучасных тэхнічных прыёмаў? Уладзіслаў выкарыстоўвае шырокі арсенал баяннай тэхнікі, што дазваляе многае імітаваць і дасягаць розных мэт. У кампазіцыі з кінафільма «Цацка» (аўтар імправізацыі Павел Дзенісенка) уразлі тэмбравыя адценні баяна. Ці не аркестр яго рабіў такім? Тут ён як кароль. Адзінства, узгодненасць і адточанасць дэталей працавалі на аўтарскую задуму, вобразнасць.

Баян з аркестрам — штосьці невымоўна феерычнае. Быццам ляціш на суперплаўным празрыстым шкляным ліфце, застрахаваны ад усяго (толькі не ад асалоды), да абсягаў баянна-скрыпічнага трыумфавання. Былі моманты, калі сімфанічная роўнядзь заспакойвалася, і хвалі скрыпак лагаднелі, аддаючы першыства баяну.

— Баян такі багаты, што здольны перадаць усё: і скрыпічныя рыкашэты, і фагот, і віяланчэль... За кошт рэгістра магчыма ўвасобіць любы інструмент сімфанічнага аркестра. І за кошт мехавых прыёмаў... Мех у баяне — дыханне. Дзякуючы яму можна зрабіць што заўгодна, — упэўнены Уладзіслаў Плігаўка.

Цікавую інструментальную трактоўку атрымалі варыяцыі на дзве беларускія народныя тэмы «Рэчанька» і «Полька-янка» расійскага кампазітара Вячаслава Сямёнава, якія баян прадставіў сола. Зноў прыёмны з мехам як разынка Плігаўкі, непаўторная манера ігры. Дрыжэнне мехам стварала фактуру, і мастацкі вобраз вымалёўваўся непаўторнымі інтанацыямі.

У знакамітай «Авэ Марыі» П'яцолы сола баяна гучала адухоўлена. Меладычная структура запрашала адчуць кожны момант, гукі якога танцавалі ў баянна-струннай цэльнасці. Невымоўна шырокая кампазіцыя. Дырыжор Павел Любамудраў — як лагодны пасат, што раздзімае ветразі музыкі: «Авэ Марыя» — веліч інструментаў у адзінстве, што праспявала ва ўнісон: «Так».

Вакол П'яцолы воляй-няволяй пабудавана ўся праграма. У кампазіцыі Рышара Гальяна — сябра П'яцолы — «Танга для Клод» баян вёў энергічна, з ірваным рытмам і быў як фанфары. Акампаніруючы фон — аркестр — дапаўняў і паглыбляў мастацкі сэнс. І галоўная меладычная лінія ярчэла. Гарачае танга — сучуча струнных і баяна — зіхацела ў гульні эмоцый. Майстэрства Плігаўкі аздобілася свежымі фарбамі гучання дзякуючы такому аб'яднанню з аркестрам.

Супрацоўніцтва Любамудрава і Плігаўкі — значная падзея ў музычным жыцці. І новая старонка ў арыгінальным баянным рэпертуары. Мастацка-выяўленчыя магчымасці баяна паўсталі ў нечакана новым святле. Здаецца, у скрыпак і баяна розныя тэмпераменты, але тым вечарам яны дзіўным чынам дапоўнілі адзін аднаго. Быў важны і адчувальны кожны нюанс як незамены складнік фантастычнага музычнага палатна. Баян + струнныя = *bellissimo*. «БАЯНІSSIMO!» — удакладняе, усклікаючы, Уладзіслаў Плігаўка. Ці ж можна не пагадзіцца?

Наталля СВЯТЛОВА,
фота аўтара

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

ЖЫЛІЧЫ

Сёння давайце пазнаёмімся з самым вялікім палацам у Беларусі. Не, я не пра Нясвіж, хаця гэтая турыстычная візітоўка нашай краіны ніколі не надакучыць. Такія мясціны трэба ўмець глядзець, разглядаць з розных бакоў, а іх — гэтых «бакоў» — неверагодная колькасць. Дарэчы, мы абавязкова зазірнем у Нясвіж ды Мір і паспрабуем паказаць іх з нечаканага для многіх боку. Абяцаю.

Цяпер жа мая дарога бязьць на Магілёўшчыну, у вёску Жылічы Кіраўскага раёна. Спачатку такая невялікая, але вельмі цікавая акалічнасць. Еду глядзець самы вялікі... Прыязджаю, а палаца і блізка не відаць. Як жа так? Ён яшчэ здалёк павінен быў разлегчыся на палову небасхілу, заслانیўшы сабой вёсачку. Але ж не! Пытаюся ў мясцовых. Не хаваючы напускнога здзіўлення, махаюць у бок шчыльнага парку і ўжо ў спіну кідаюць: «Як жа можна не ведаць, дзе стаіць наш палац?».

Іду. Не надта шырокая прысада, крыху віляючы, вядзе мяне туды, у глыбіню, пад шаты стагадовых дрэў. І вось праз карункі галін і мазаіку лісця раптам праступае нейкі лёгкі, спачатку бы прывідны абрыс размытай белай лапіны. Мо туман, мо люстэрка стаўка. Падыходжу бліжэй... Не, гэта будынак, палац! Чым бліжэй, тым болей неверагоднае адчуванне бяскрыжнасці яго памераў! Паглядзіш у адзін бок — палац, павернешся ў другі — таксама ён. Велічны будынак цягнецца, губляючыся ў цені дрэў, якія абступілі шчыльна. Разумею, што, каб толькі абысці яго, спатрэбіцца добрая гадзіна.

А калі праз браму ступіць ва ўнутраны двор... Ахапіла адчуванне, што знутры ён яшчэ большы. Спраектаваны палац так, што шматлікія яго пабудовы, ахінаючы вялікі двор, не ўціскаюць яго прастору, а, наадварот, павялічваюць яе за кошт таго, што яны не шматпавярховыя, а над іх дахамі — зеляніна парку, шмат неба і паветранай прасторы. Палац не бярэ цябе ў палон, а ветліва і гасцінна расступаецца, вітае бы старога сябра, якога ён чакаў немаведама колькі часу...

Калі коротка, то маёнтак Дабосна быў вядомы яшчэ з XV стагоддзя. Гаспадарылі тут і Трабскія, і Гаштольды, і Хадкевічы. Больш за два стагоддзі гэтыя мясціны належалі знакамітаму ў Вялікім Княстве Літоўскім роду Сапегаў, а з сярэдзіны XIX стагоддзя

Дабоснай валодаў шляхецкі род Булгакаў. Палац узведзены па праекце К. Падчашынскага, а пачалі будаваць яго ў 1825 годзе. Тады ж быў закладзены парк, выкапаны стаўкі, з'явіліся шматлікія гаспадарчыя пабудовы. У Жыліцкім палацы была сабрана неверагодная калекцыя карцін, габеленаў, рыцарскіх даспехаў і слупкіх паясоў. Бібліятэка налічвала больш як сем тысяч тамоў. Да нашых дзён захавалася казачнае ўнутранае ўбранне палаца. Няма сэнсу распавядаць пра гэтае хараство і намагацца апісаць яго словамі. З гэтым архітэктурным шэдэўрам трэба сустрацца сам-насам. І на няспешнае знаёмства аддаць нават дзень.

Што датычыць гаспадарчых пабудов і парку з невялікімі штучнымі стаўкамі, то і тут ваша няспешнасць будзе толькі на карысць. Уявіце сябе ў тым часе і шпацыруйце, як быццам сёння вам нікуды не трэба.

Частка палаца сёння пад новым дахам, заменены вокны, а сцены святочна зіхацяць бялюткай тынкоўкай. Добрая чвэрць пакояў і залаў ужо адмыслова абстаўлена і гасцінна прымае наведвальнікаў. Астатняя частка гэтага прыгажуня яшчэ чакае рэстаўрацыі і будаўнікоў. Але яна і ў такім стане выглядае адносна добра. На працягу мноства гадоў тут працавала навучальная ўстанова, падчас Другой сусветнай вайны ў будынку быў шпіталь. У канцы XX стагоддзя ў палацы паспяхова дзейнічаў краязнаўчы музей, а з 2011 года тут ладзіць заняткі мастацкая школа.

Планы на перспектыву? Яны даюць надзею, што такі архітэктурны помнік будзе адноўлены цалкам, нават тая частка, якая была знесена ў свой ліхі час. Не абыдуць увагай і парк сядзібы, яго сажалкі, якія на сёння ў даволі запушчаным стане. Ну, вядома ж, адновяцца і нейкія гаспадарчыя пабудовы, якія ў такім велічным палацава-паркавым комплексе будуць не лішнія. Планы добрыя. Шчыра спадзяёмся, што праз некаторы час так усё гэта і будзе. І архітэктурны шэдэўр, некалі ўзведзены спадарамі Булгакамі, зноў зазіхаціць каштоўным каменчыкам у багатай скарбніцы нацыянальнай спадчыны.

Што датычыцца майго здымка, то ён зроблены ў такім ракурсе невыпадкова, нават наўмысна, каб вы зацікавіліся і захацелі ўбачыць увачавідкі самы вялікі палац у Беларусі, каб праверыць, ці на самай справе ўсё так, як сцвярджае аўтар праекта.

Выходзіць з 1932 года

ЛІМ
Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

**Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК**

**Рэдакцыйная
калегія:**
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крайдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zvyazda.minsk.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
аддзел прозы і паэзіі — 292-56-53
аддзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друк
03.05.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1347

**Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства**
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 1777
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.